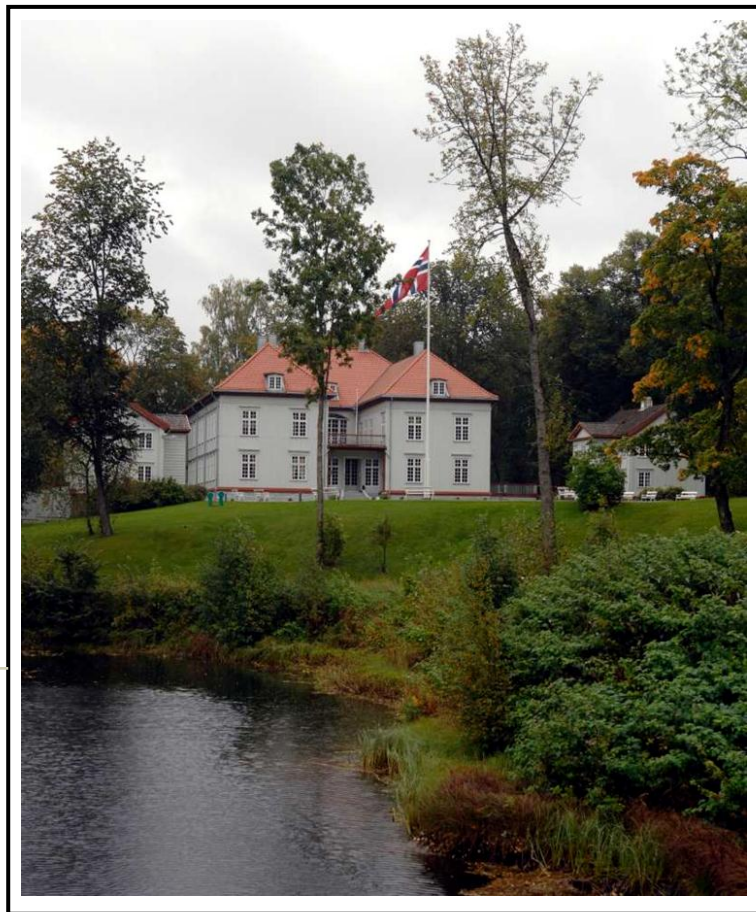

Kjersti Kværner Hestetun

Universell utforming av Eidsvollsbygningen – lar det seg fullt ut å gjennomføre?

Oslo, 1. oktober 2012

Oppgavens tittel: Universell utforming av Eidsvollsbygningen – lar det seg fullt ut å gjennomføre?	Dato: 1. oktober 2012 Antall sider (inkl. bilag): 101
	Masteroppgave ☐ X Prosjektoppgave ☐
Navn: Stud.techn. Kjersti Kværner Hestetun	
Faglærer/veileder: Førsteamanuensis Karin Høyland, Institutt for byggekunst, prosjektering og forvaltning, NTNU	

Ekstrakt:

I forbindelse med Norges 200 års feiring av Grunnloven og de historiske maidagene i 1814, skal Eidsvollsbygningen med paviljonger og park- og hageanlegg tilbakeføres til slik stedet antas å ha vært i 1814.

Universell utforming og tilgjengelighet for alle, har ligget som et av flere overordnede krav for prosjektet. Det er også uttalt at bygningene og parken står i en særstilling når det gjelder vernehensyn, men at hensynet til universell utforming må vektes tyngre enn ønsket om en historisk korrekt rekonstruksjon.

Problemstillingene jeg ønsket å få svar på var i hvilke tilrettelegginger møter prosjektet de største utfordringene, og hvor gode synes prosjektgruppen de forskjellige valgte løsninger er, i forhold til personer med nedsatt funksjonsevne og i forhold til inngrep/ endring av kulturminnet?

Metode som er brukt til å innhente data er gjennomgang av prosjektrelaterte dokumenter, spørreundersøkelse i form av en Questback og samtaler/ intervju av noen prosjektdeltagere.

Undersøkelsene viser, at så langt som prosjektet har kommet i prosjekteringen til nå, vil ikke universell utforming fullt ut la seg å gjennomføre på deler av anlegget. Hvis dette skulle bli utfallet, vil Eidsvollsbygningen med paviljonger og park- og hageanlegg bli delvis tilrettelagt.

Men det viktigste punktet for prosjektet når det gjelder universell utforming og tilrettelegging, er å gjøre Rikssalen tilgjengelig for alle, og dette lykkes prosjektet med.

I tillegg vil en ny rekonstruert kjeller, nye stier med gode stigningsforhold, toalettrom og oppgradert lys og lydanlegg, bidra til at alle vil kunne besøke og få tilgang til de fleste delene i Norges viktigste bygg i 2014.

Stikkord:

1. Universell utforming
2. Kulturminne
3. Gjennomføringsstrategi

(sign.)

**MASTEROPPGAVE I STUDIEPROGRAMMET MASTER I
EIENDOMSUTVIKLING OG FORVALTNING**

for

Masterstudent: KJERSTI KVÆRNER HESTETUN

Fagområde Eiendomsutvikling og -forvaltning:

Utleveringsdato: 01.09.2011

Innleveringsdato: 22.06.2012

Tittel Universell Utforming av Eidsvollbygningen, lar det seg fullt ut gjennomføre? (Norsk)

Inclusive Design of Eidsvollbygningen, allows it to fully implement? (Engelsk)

Formål

I forbindelse med grunnlovsjubileet 2014 og istandsetting og restaurering av Eidsvollbygningen med paviljonger og park, ønsker jeg å se på hvordan prosjektet løser utfordringer rundt tilgjengelighet for alle.

Følgende hovedpunkter skal behandles:

1. Universell utforming
2. Kulturminne
3. Gjennomføringsstrategi

.....
Tundren
.....
(sted)

.....
10.10.11
.....
(dato)

.....
Kari Hjeltnes
.....
Veileder / Faglærer ved NTNU

.....
Siv Kvernem
.....
Leder for studieprogrammet

Forord

Rapporten er skrevet som siste del av masterstudiet i eiendomsutvikling og eiendomsforvaltning/facilities management ved Institutt for byggekunst, prosjektering og forvaltning ved Norges Teknisk Naturvitenskapelige Universitet (NTNU).

Jeg jobber som eiendomsforvalter i Statsbygg, region øst, som er en av fem regioner i Statsbyggs eiendomsforvaltning. Statsbygg forvalter tilsammen ca. 2,7 mill. m² bygningsareal.

Tema for masteroppgaven er universell utforming i kulturminner og de utfordringer en eiendomsforvalter møter når verneverdige bygg skal tilrettelegges til for alle.

For å belyse dette tema har jeg valgt å bruke Eidsvollsbbygningen med paviljonger og park- og hageanlegg i min case.

Å skrive denne avsluttende oppgaven har vært utfordrende, veldig lærerikt og litt ensomt til tider, men NÅ angrer jeg ikke for at jeg søkte om uttak av master i september 2011.

I anledning i at masterstudiet er slutført, må jeg få lov til å rette en stor takk til arbeidsgiver Statsbygg, som har gjort det mulig å ta denne mastergraden. Til å hjelpe meg med utsendelse av spørreundersøkelsen har Kari Berget tatt hånd om dette, tusen takk til henne.

Noen andre som også fortjener en Stor Takk er familien min – Kåre, Johanne og Amund, som har holdt ut med en studerende kone og mamma!

God lesning!

Oslo, 1. oktober 2012

Kjersti Kværner Hestetun

Sammendrag

Tilgjengelighet til kulturminner er viktig, men i noen tilfeller er det en utfordring å få til gode løsninger som både ivaretar tilgjengeligheten og som tar vare på kulturminneverdiene (Riksantikvaren, 2012).

I forbindelse med Norges 200 års feiring av Grunnloven og de historiske maidagene i 1814, skal Eidsvollbygningen med paviljonger og park- og hageanlegg tilbakeføres til slik stedet antas å ha vært i 1814.

Rapporten har til hensikt å se på hvordan prosjektgruppen i Statsbygg løser utfordringene rundt universell utforming i kulturminnet Eidsvollbygningen. Hvilke utfordringer det ligger i å tilrettelegge i kulturhistoriske bygg.

For å forstå bakgrunnen for universell utforming i bygninger, er litteraturen som er anvendt, i første omgang bøker som omhandler konseptet universal design. Deretter er fagstoff i form av rapporter, veiledninger og inspirasjonshefter, hvor gode eksempler blir presentert, vært hovedlitteraturen jeg har støttet meg til.

Metoden som er brukt til å belyse tema er kvantitativ og kvalitativ datainnsamling, samt gjennomgang av prosjekterrelaterte dokumenter. I den kvantitative datainnsamling har jeg brukt en Questback undersøkelse. For bedre å forstå resultatene fra spørreundersøkelsen, har den kvalitative datainnsamling vært samtaler/ intervju av fire representanter fra prosjektgruppen. På grunnlag av ovennevnte forhold, mener jeg data som fremkommer i undersøkelsen er representative og gir undersøkelsen god validitet og reliabilitet.

Så langt som prosjektet har kommet i prosjekteringen til nå, vil ikke universell utforming fullt ut la seg å gjennomføre. Hvis dette skulle bli utfallet, vil Eidsvollbygningen med paviljonger og park- og hageanlegg bli delvis tilrettelagt.

Er dette godt nok? Ja er svaret, med denne begrunnelse:

Å gjøre Rikssalen i hovedbygningen har vært prosjektets første prioritet når det gjelder universell utforming og tilrettelegging. Rikssalen er hjertet til stedet. Det er her historien om Grunnloven og det norske demokrati fant sted, i maidagene i 1814. Rikssalen vil fra 2014 være tilgjengelig for alle.

Innhold

Forord	i
Sammendrag	ii
1 INNLEDNING	1
1.1 Bakgrunn for oppgaven	1
1.2 Presentasjon av problemstilling	3
1.3 Oppbygning av oppgaven	3
1.4 Formål med oppgaven	4
1.5 Avgrensing av oppgaven	4
2 UNIVERSAL DESIGN – HISTORIE	4
2.1 Demografi	4
2.2 Lovgivning	5
2.3 Økonomiske svingninger	5
2.4 Sosiale endringer.....	5
2.5 Utvikling i Norge	6
3 LOVER, FORSKRIFTER OG STANDARD	9
3.1 Plan og bygningsloven.....	9
3.2 Teknisk forskrift til plan- og bygningslov - TEK10.....	10
3.3 Diskriminering og tilgjengelighetsloven	10
3.4 Kulturminneloven	11
3.5 Universell utforming i andre lover.....	12
3.6 NS 11001-1:2009 Universell utforming av byggverk.	13
4 LITTERATUR	13
4.1 Universell utforming – Byer, hus parker og transport for alle.....	13
4.2 INCLUSIVE BUILDINGS, PRODUCTS & SERVICES.....	14
4.3 INGEN HINDRING – SINTEF Bygg og miljø 2001.....	14
4.4 Kulturminnevern og universell utforming	15

4.5	Tilgjengelighet og kulturarv – Statens Fastighetsverk	16
4.6	Accessibility to Cultural Heritage, Nordic Perspectives	16
5	FUNKSJONSEVNE OG TILGJENGELIGHET	17
5.1	Funksjonsnedsettelse	18
5.2	Tilgjengelighet i kulturminner – prinsipper for endring	20
6	METODE	21
6.1	Metode i casestudien	21
6.2	Kvantitativ metode	22
6.3	Kvalitativ metode	23
6.4	Validitet og reliabilitet	24
7	CASE – EIDSVOLLSBYGNINGEN TILBAKE TIL 1814	25
7.1	Eidsvollsbygningen – historie	25
7.2	Omfang av tidligere restaureringer	26
7.3	Restaurering – tilbake til 1814	27
7.4	Formidling av historien på Eidsvoll	28
7.5	Bygningene på Eidsvoll	28
7.5.1	Hovedbygning	29
7.5.2	Nordre paviljong	30
7.5.3	Søndre paviljong	31
7.5.4	Park- og hageanlegg	31
8	TILRETTELEGGING FØR RESTAURERING	32
8.1	Atkomst fra parkeringsplass	33
8.2	Atkomst til hovedbygning	33
8.3	Hovedbygning	33
8.3.1	Kjeller	34
8.3.2	1. etasje	34
8.3.3	2. etasje	34
8.3.4	Loft	34

8.4	Nordre paviljong	35
8.5	Søndre paviljong	35
8.6	Park og hageanlegg	35
9	UNIVERSELL UTFORMING I PROSJEKTET	36
9.1	Atkomst til byggene	38
9.1.1	Atkomst fra hoved P-plass	38
9.1.2	Atkomst fra Wergelands Hus	39
9.1.3	Atkomst mellom kjeller og 1. etasje i hovedbygningen.....	40
9.2	Parkering	40
9.2.1	Parkering Carsten Ankers vei.....	41
9.2.2	Parkering Wergelands hus.....	41
9.3	Inngangsparti	41
9.3.1	Hovedbygning - inngang 1. etasje.....	42
9.3.2	Hovedbygning - inngang kjeller.....	42
9.3.3	Nordre paviljong – inngang 1. etasje	42
9.3.4	Søndre paviljong – inngang 1. etasje	43
9.4	Vertikal kommunikasjon - trapper	43
9.5	Heis	43
9.5.1	Løfteplattform	45
9.6	Planløsning.....	46
9.7	Belysning	47
9.7.1	Hovedbygning	47
9.7.2	Nordre paviljong	47
9.7.3	Søndre paviljong	47
9.8	Toalettrom.....	48
10	EMPIRI.....	49
10.1	Kvantitativ datainnsamling	49
10.2	Kvalitativ datainnsamling	63

11	DRØFTING AV RESULTATER	63
12	KONKLUSJON	68
13	REFERANSELISTE	68
14	VEDLEGG	1
14.1	Questback	1
14.2	Parkplan	6
14.3	Hovedbygning - plan kjeller	7
14.4	Hovedbygning – plan 1. Etasje	8
14.5	Hovedbygning – plan 2. etasje.....	9
14.6	Hovedbygning – plan loft	10
14.7	Hovedbygning – fasade nord	11
14.8	Hovedbygning – fasade syd	12
14.9	Hovedbygning – fasade vest	13
14.10	Hovedbygning – fasade øst.....	14
14.11	Nordre paviljong – alle fasader.....	15
14.12	Nordre paviljong – plan	16
14.13	Søndre paviljong – fasade nord og syd	17
14.14	Søndre paviljong – fasade vest og øst.....	18
14.15	Søndre paviljong – plan	19

Figurliste

Figur 1: De syv prinsipper.....	6
Figur 2: GAP modellen	7
Figur 3: Rikssalen	27
Figur 4: Eidsvollbygningen, fasade vest	30
Figur 5: Eidsvollbygningen, fasade nord.....	30
Figur 6: Nordre paviljong, fasade syd.....	31
Figur 7: Søndre paviljong, fasade nord.....	31
Figur 8: Sørparken	32
Figur 9: Bro inn til Biljardstuen	33
Figur 10: Allé og gruset sti.....	35
Figur 11: Atkomstveger fra p-plass til anlegget.....	38
Figur 12: Ny atkomstveg fra Wergelands Hus.....	39
Figur 13: Atkomst 1. etasje i hovedbygningen	40
Figur 14: Toalettrom, Nordre paviljong.....	48

Tabelliste

Tabell 1: Svarfordeling spørsmål nr. 1.....	49
Tabell 2: Svarfordeling spørsmål nr. 2.....	50
Tabell 3: Svarfordeling spørsmål nr. 3.....	51
Tabell 4: Svarfordeling spørsmål nr. 4.....	52
Tabell 5: Svarfordeling spørsmål nr. 5.....	53
Tabell 6: Svarfordeling spørsmål nr. 6.....	54
Tabell 7: Svarfordeling spørsmål nr. 7.....	55
Tabell 8: Svarfordeling spørsmål nr. 8.....	56
Tabell 9: Svarfordeling spørsmål nr. 9.....	58
Tabell 10: Svarfordeling spørsmål nr. 10.....	59
Tabell 11: Svarfordeling spørsmål nr. 11.....	60
Tabell 12: Svarfordeling spørsmål nr. 12.....	61

1 INNLEDNING

Kapittelet tar opp bakgrunn og oppbygning av masteroppgaven, hvorfor jeg mener tema universell utforming og kulturminner er viktig sett fra en eiendomsutviklers side, og hvorfor – Eidsvollbygningen tilbake til 1814 - er valgt som case blant Statsbyggs mange kulturhistoriske bygg.

1.1 Bakgrunn for oppgaven

“Eidsvollbygningen skal bli et UU-symbol - men helt lett blir det ikke...”.

Dette sa Anniken Huitfeldt etter et dialogmøte med representanter for Riksantikvaren, Statsbygg, Norges Handikapforbund og Deltasenteret, vedrørende restaurering av Eidsvollbygningen i forbindelse med feiring av 200 års jubileum for Norges Grunnlov.

Videre fulgte hun opp med; *“Eidsvollbygningen skal bli det viktigste symbolet på regjeringens visjon om at Norge skal bli universelt utformet innen 2025”*.

Universell utforming og tilgjengelighet for alle er et overordnet mål for prosjektet. Dette betyr at byggene og uteområdene skal utformes på en slik måte at alle mennesker skal kunne bruke dem på en likestilt måte så langt det er mulig uten spesielle tilpasninger eller hjelpemidler.

Hvor enkelt vil dette bli?

Eidsvollbygningen og paviljongene er "administrativt fredet", men behandles i dag som om det er vedtaksfredet etter Kulturminneloven.

Kulturminneforvaltningens lovpålagte oppgave er å beskytte kulturminnene mot skader, ødeleggelse, forandringer eller skjemming i henhold til både kulturminnelov og plan- og bygningslov.

Hva skal veie tyngst? Hensynet til tilgjengelighet eller hensynet til vern av umistelige kulturminneverdier?

Som eiendomsforvalter i Statsbygg er det 3 ting som utløste min interesse for utfordringen - universell utforming i kulturminner.

1. Norge universelt utformet innen 2025

I regjeringens handlingsplan skal bl.a. bygg som forvaltes av Statsbygg, oppgraderes suksessivt, slik at kravene om universell utforming skal være innfridd innen utgangen av 2025.

For å nå denne visjonen er det forslått i Statsbyggs handlingsplan å løfte et bestemt antall bygninger opp til universell utformet bygg, slik at i 2025 er alle arbeidsrelaterte eller publikumsrelaterte bygninger universelt utformet.

En kategori bygninger som forvaltes av Statsbygg er våre kulturhistoriske eiendommer. Her vil tilrettelegging for alle, mest sannsynlig komme i konflikt med andre hensyn. Og det vil i noen bygg, eller deler av bygg, være vanskelig å oppnå universelt utformede bygg.

2. Kulturminnevern og universell utforming – et prosessverktøy

Her viser Miljødepartementet gjennom 16 ulike piloter at kulturminnevern og universell utforming lar seg forene med god planlegging, god samhandling mellom alle berørte parter og litt nytenking innen formidling av kulturminnet.

Men er det så enkelt som presentert i rapporten?

Er det slik at kulturhistoriske bygg og tilrettelegging for alle, lett lar seg forene?

3. Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne

Loven trådte i kraft 1.1.2009 og skal fremme likestilling og likeverd og sikre like muligheter og rettigheter til samfunnsdeltakelse for alle.

Men som så riktig uttalt av en av deltagerne i NRK programmet Ingen grenser, Geir Arne Hageland: "Vi skal ikke gjøre alt for tilgjengelig. Det kan ødelegge store opplevelser for mange". Eksempelet han trekker frem er: "Vår opplevelse av å klare turen i samhandling hadde ikke vært i nærheten av mestringsfølelsen vi oppnådde dersom vi skulle ha blitt presentert for ferdige stier. Noe må få stå urørt".

Disse ord: Noe må få stå urørt, må ikke glemmes, selv om lover, forskrifter, handlingsplaner, prosessverktøy sier noe annet!

1.2 Presentasjon av problemstilling

Tilgjengelighet til kulturminner er viktig, men i noen tilfeller er det en utfordring å få til gode løsninger som både ivaretar tilgjengeligheten og som tar vare på kulturminneverdiene (Riksantikvaren, 2012).

I forbindelse med istandsetting og restaurering av Eidsvollbygningen med paviljonger og park- og hageanlegg, ønsker jeg å se på hvordan prosjektet løser utfordringer rundt tilgjengelighet for alle. I undersøkelsen ønsker jeg å få svar på:

1. Hvilke tilrettelegginger møter prosjektet den største utfordringen?
2. Hvor gode er de forskjellige valgte løsninger?
3. Hvis det viser seg at det ikke lar seg gjøre å tilrettelegge for alle i hvert enkelt bygg/park, hva er begrunnelsen for ikke å gjøre dette?

Er det hensynet til:

- Byggets kulturelle verdi – ivaretagelse av dette må veie tyngst og hvorfor?
 - Sikkerhet– bygningsteknisk utfordring å oppnå enkelte tilrettelegginger og hvorfor?
 - Økonomiske – kostnadene for tilrettelegging vil bli uforholdsmessige høye?
4. Kan vi da tolerere at noen grupper ikke får oppleve de kulturhistoriske skatter på lik linje med funksjonsfriske, kan vi si at delvis tilrettelegging er – godt nok?

1.3 Oppbygning av oppgaven

Oppgaven er bygd opp av en gjennomgang av historien som ligger bak begrepet universell utforming, slik vi kjenner det i dag fra sitt utspring i USA, til første gangs bruk i en norsk publikasjon og hvordan vi gjennom plan- og bygningsloven og diskriminerings- og tilgjengelighetsloven har fått lover for å ivareta at produkter og omgivelser blir utformet på en måte at alle kan bruke de på en likestilt måte. Videre vil oppgaven belyse de utfordringer som mest sannsynlig vil komme når universell utforming skal forenes med kulturhistoriske bygg.

Case - Eidsvollbygningen tilbake til 1814 er valgt av flere årsaker;

- Lære mer - bygning har en sentral rolle i norgeshistorien

- God tilgang på data - Statsbygg har fått i oppdrag å stå for tilbakeføring av byggene til slik de var i 1814
- Aktuelt tema – alle Statsbyggs eiendommer skal innen 2025 tilrettelegges.

1.4 Formål med oppgaven

Formålet med oppgaven er å vise at det å forvalte kulturminner etter kulturminneloven, plan og bygningsloven, lov om diskriminerings- og tilgjengelighetsloven byr på utfordringer når disse settes opp mot hverandre, hvilke faktorer skal veie tyngst, hensynet til vern av kulturminne eller hensynet til tilgjengelighet og formidling av kulturminnet.

1.5 Avgrensning av oppgaven

Opgaven har til hensikt å se på hvordan prosjekt 11300 i Statsbygg har jobbet med universell utforming i Eidsvollbygningen, da det i prosjektdokumentene er skrevet at universell utforming er et overordnet mål, hvilke utfordringer det ligger i det å tilrettelegge i kulturhistoriske bygg, hvilke valg som blir gjort, og om, hvis det viser seg at noen tilrettelegginger ikke lar seg gjøre, hvilke begrunnelser som ligger bak et valg om at delvis tilrettelegging er godt nok.

2 UNIVERSAL DESIGN – HISTORIE

Før jeg gjennomgår aktuell litteratur, mener jeg det er viktig å vite historien bak det vi i dag kjenner som universell utforming, dets opprinnelse, utvikling og inntog i norske lover, forskrifter og standard.

Like a bean sprout that emerges only after its root is deep and strong, universal design has its beginnings in demographic, legislative, economic, and social changes among older adults and people with disabilities throughout the 20th century. (The Universal Design File, 1998).

Begrepet universal design oppsto på 1980-tallet blant amerikanske produktdesignere og var et resultat av flere forhold som preget USA på 1900-tallet.

2.1 Demografi

Fra å ha en gjennomsnittlig levealder på 47 år i 1900 til gjennomsnittlig levealder på 76 år i 1998, to verdenskriger som “produserte” krigsveteraner med funksjonshemninger og en utvikling innen medisin som gjorde at mange overlevde sykdommer som før var

dødelig, resulterte i at befolkningen ble eldre og mer funksjonshemmet og trengte tilrettelegging for å fungere i hverdagslivet.

2.2 Lovgivning

Flere organisasjoner påvirket lovgivingen i USA på 1970, 1980 og 1990-tallet. Både The Disability Rights Movement og The Barrier-free Movement frontet kampen for et tilgjengelig USA.

The Barrier-free movement ble bygd opp som et resultat av stigende krav fra både krigsveteraner og andre grupper av handikappede, som ønsket seg vekk fra institusjoner og inn i utdanning og jobb. Sammen med flere organisasjoner resulterte dette i en standard – A117.1 Making Building Accessible to and Usable by the Physically Handicapped i 1961.

The Disability Rights Movement kjempet kampen for handikappedes rettigheter.

Organisasjonens arbeid fikk stor innflytelse på lover som ble innført fra slutten av 1960 og den største seier kom med underskrivelsen av loven - the American with Disabilities (ADA) i 1990. Loven forbyr diskriminering av personer med funksjonsnedsettelse og sikrer rett til adgang til utdanning, offentlige bygninger, telekommunikasjon og transport.

2.3 Økonomiske svingninger

Økonomisk nedgang på 1980-tallet hadde en negativ innvirkning på finansielle midler som ble brukt til rehabilitering og nedbygging av fysiske barrierer, men den gjorde også at produsenter måtte tenke nytt for å imøtekomme den økende etterspørsel av brukervennlige produkter.

2.4 Sosiale endringer

Endringer blant mennesker med et handikapp har også ført til større deltagelse i samfunnet. Fra å være en liten usynlig gruppe som ble holdt utenfor, til å bli en stor gruppe som blir hørt og som resten av befolkningen ser nytten av at tilrettelegginger ikke bare er til for mennesker med begrensninger.

Som et resultat av dette ble det behov for begreper/ konsept som kunne dekke design og arkitektur for både funksjonsfriske og funksjonshemmede. Universal design bygger på ideen om at god design burde imøtekomme alle.

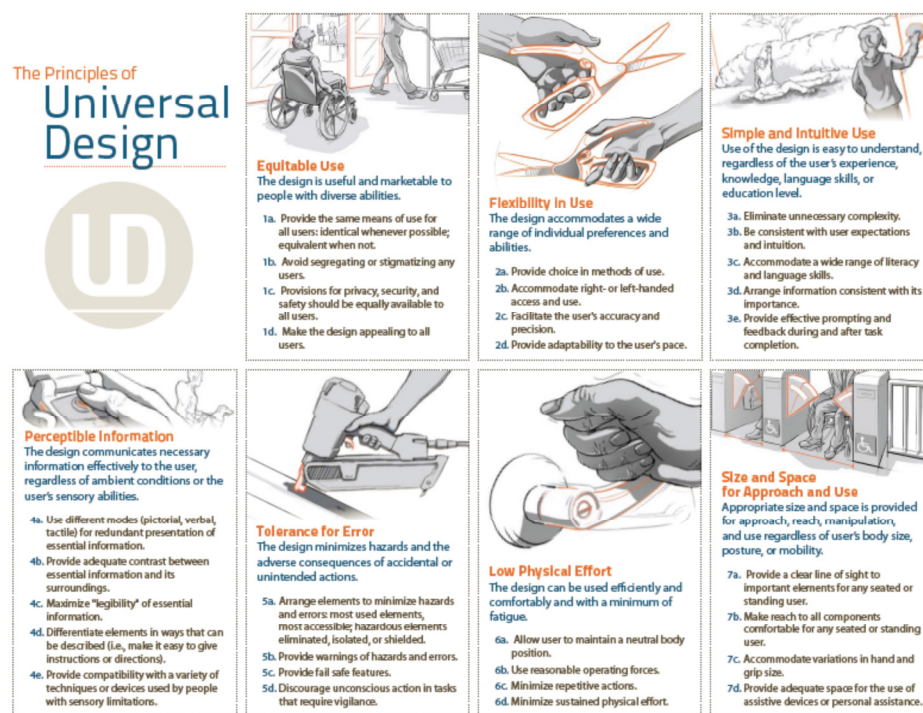
Designkonseptet universal design ble første gang definert av arkitekten Ron L. Mace i 1985 i en artikkel i Designer West. Ron L. Mace var grunnleggeren av Center for

Accessible Housing som senere ble Center for Universal Design at North Carolina State University. Senteret ble opprettet i 1989 med midler fra National Institute on Disability and Rehabilitation Research (NIDRR) og US Departement of Education. Grunnleggeren arkitekten Ron L. Mace satt selv i rullestol og hadde lenge vært en pioner innen tilgjengelighet i bygg og “adaptable housing”, som er boliger med innebygde funksjoner som passer behovene til alle mennesker i alle aldre.

Gjennom ulike evalueringer av produkter, bygninger og bygningselementer skulle senteret utvikle funksjons- og ytelseskrav til produkter og byggverk slik at de kunne brukes av et stort antall av landets befolkning, små som store, med eller uten funksjonshemninger. Arbeidsgruppen som ble ledet av Ron L. Mace kom frem til definisjonen av universal design og de syv prinsipper for universal design.

Universal design;

“The design of products and environments to be usable by all people, to the greatest extent possible, without the need for adaptation or specialized design”.

Figur 1: De syv prinsipper (North Carolina State University, Center for Universal Design)

2.5 Utvikling i Norge

Universell utforming ble første gang presentert i rapporten “Universell utforming.

Planlegging og design for alle” (Rådet for funksjonshemmede i 1997). Denne rapporten

skulle konkretisere og forklare begrepet universell utforming og vise hvordan utvikle begrepet videre. Rapporten bygger på universal design definisjonen og de 7 prinsipper definert ved Center for Universal Design i North Carolina.

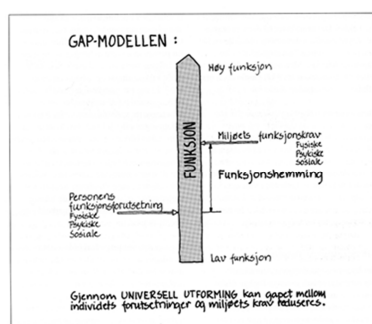
I rapporten defineres universell utforming som:

Universell utforming er utforming av produkter og omgivelser på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming."

"Hensikten med konseptet universell utforming er å forenkle livet for alle ved å lage produkter, kommunikasjonsmidler og bygde omgivelser mer brukbare for flere mennesker, med små eller ingen ekstra kostnader. Konseptet universell utforming har som målgruppe alle mennesker; i alle aldre, størrelser og med ulike ferdigheter".

I definisjonen ligger det både en strategi for å nå visjonen om å utvikle løsninger som kan brukes av alle, i så stor utvikling som mulig, men også hvordan igjennom utførelse av bygg, omgivelser og produkter er med på å forme et samfunn som i så stor utstrekning som mulig kan brukes av alle; av barn og gamle, mennesker med ulik størrelse og ferdigheter, funksjonshemmede og ikke - funksjonshemmede.

Gjennom universell utforming kan gapet mellom individets forutsetninger og miljøets krav reduseres.

Figur 2: GAP modellen (Rådet for funksjonshemmede, 1997)

I årene etter at rapporten kom, spilte Husbanken og Statens Bygningstekniske Etat en sentral rolle for vegen videre for bekjentgjøring av konseptet universell utforming.

Husbanken gjennomførte utdanningsprogrammer i samarbeid med interesseorganisasjoner og utdanningsinstitusjoner. Sammen sto de for etablering av kompetanseprogrammet – et opplæringsprogram innen universell utforming.

I forbindelse med nedleggelse av Rådet for tekniske tiltak for funksjonshemmede (RFT) ble det vedtatt å opprette et statlig senter for tekniske hjelpemidler og tilrettelegging for

funksjonshemmede fra 1996. Sentret ble gitt navnet Deltasentret (deltagelse og tilgjengelighet for alle). Senteret skulle være en sentral kunnskapsbase og drive utviklingsarbeid, men ikke forskning.

I 1999 nedsatte Regjeringen Manneråkutvalget, som fikk i sitt mandat å vurdere om funksjonshemmede sine rettigheter er tilstrekkelig ivaretatt og om bruk av rettigheter i lovgiving er et tjenlig virkemiddel for å nå målet om deltaking og likestilling. Utvalget skulle legge til grunn FN sine standardregler for like vilkår for mennesker med funksjonshemming. Standardregel nr. 5 omhandler tilgjengelighet.

Utvalgets arbeid resulterte i NOU 2001:22 Fra bruker til borger, som har blitt et sentralt dokument for den videre utvikling. Manneråkutvalgets anbefalinger var at det måtte settes inn mer forpliktende virkemidler for å lukke gapet mellom mål og virkelighet og foreslo å innføre en antidiskrimineringslov for funksjonshemmede, en styrking av eksisterende lover og opprettelse av et dokumentasjonssenter (Tilsynet for funksjonshemmedes rettigheter), samt styrking av driftstilskuddet til funksjonshemmedes organisasjoner. Utvalget anbefalte videre at universell utforming skal ligge til grunn for all samfunnsmessig planlegging.

Som oppfølging av Manneråkutvalgets anbefalinger ble det nedsatt et lovutvalg i 2002, Syseutvalget, som fikk i oppgave å utrede og utforme en lov med betegnelsen antidiskrimineringslov for funksjonshemmede, samt se på lovendringer i gjeldende lover, som sosialtjenesteloven, plan- og bygningsloven, arbeidsmiljøloven og diskrimineringsombudsloven. Syseutvalgets innstilling kom i NOU 2005:8 – likeverd og tilgjengelighet, og i juni 2008 ble *Loven om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne* vedtatt.

Som følge av denne innstilling og de endringer som dette ville medføre i plan- og bygningsloven, foreslo Bygningslovutvalget i sin utredning NOU 2005:12 at “Prinsippene for universell utforming skal ligge til grunn for planlegging og krav til det enkelte byggetiltak”.

Arbeidet ble videreført i Soria Moria erklæringen 2005-09. I erklæringen som er grunnlaget for regjeringssamarbeidet sier Regjeringen at de vil legge prinsippet om likestilling og universell utforming til grunn i sitt arbeid og utarbeide handlingsplaner for tilgjengelighet. I mai 2009 ble handlingsplan; Norge universelt utformet 2025 lagt frem. Handlingsplanen berører de fleste samfunnsområder og viser hvordan regjeringen

vil legge grunnlaget for å oppnå ambisjonen om et universelt utformet Norge innen 2025 gjennom ulike tidsfastsatte mål og tiltak.

3 LOVER, FORSKRIFTER OG STANDARD

Universell utforming er en langsiktig nasjonal strategi, for å bidra til å gjøre samfunnet tilgjengelig for alle og forhindre diskriminering. Universell utforming dreier seg om utforming og tilrettelegging av fysiske forhold, for å fremme like muligheter til samfunnsdeltakelse. Universell utforming tilfører kvaliteter i menneskeskapte omgivelser som er positive for alle innbyggere og for Norge som samfunn. For å kunne handle videre er universell utforming tatt inn i lov- og regelverk.

3.1 Plan og bygningsloven

Ny plan- og bygningslov ble vedtatt 27.6.2008 og trådte i kraft 1.1.2009. Universell utforming er nedfelt i formålsparagraf § 1-1 og sier at universell utforming skal legges til grunn for planlegging og krav til de enkelte byggetiltak. Med universell utforming i formålsparagraf er regionale og lokale myndigheter gitt muligheter til å omsette regjeringens overordnede visjon om et universelt Norge ut i liv.

Loven og sentrale forskrifter trer i kraft ved planlegging, nybygg, men for eksisterende bygninger gjelder dette kun ved hovedombygging og bruksendring.

Bestemmelsen om universell utforming i forskriftene er gitt med hjemmel i pbl. § 28-7 første ledd for utearealer og § 29-3 for byggverk m.v.

Siden loven er lite presis når det kommer til eksisterende bygningsmasse og bruk av loven, ble Multiconsult AS og Adv. firmaet Kluge gitt i oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet å se på i hvilken grad, og hvordan, det kan utvikles regelverk for utbedring av eksisterende byggverk og i hvilken grad regelverk for nybygg kan komme til anvendelse på eksisterende byggverk. I rapporten kommer det tydelig frem at:

Her er det helt klart et stort potensial i å stille egne krav til universell utforming for eksisterende bygninger da enkelte av tiltakene for nybygg ikke vil være bærekraftige.

Rapporten innstiller på egne forskrifter for eksisterende bygninger, hvor også krav til universell utforming vil bli en del av forskriftene.

3.2 Teknisk forskrift til plan- og bygningslov - TEK10

Forskriften trådte i kraft 1.7.2012 og har i likhet med plan- og bygningsloven nedfelt i formålsparagraf § 1-1: “Forskriften skal sikre at tiltak planlegges, prosjekteres og utføres ut fra hensyn til god visuell kvalitet, universell utforming og slik at tiltaket oppfyller tekniske krav til sikkerhet, miljø, helse og energi”.

Kapittel 8 i forskriften omhandler uteareal og plassering av byggverk og § 8-2 omhandler hvilke uteareal som skal universelt utformes. Når det gjelder plassering av bygg, sier forskriften at bygget skal ha god tilgjengelighet. Kapittel 8 - tar videre for seg hvilke kvaliteter de enkelte bygningselementer skal ha for å oppfylle lov og forskrift.

Kapittel 12 – inneholder bestemmelser om planløsning og bygningsdeler i byggverk og i hvilke bygg det settes krav universell utforming.

Det er i hovedsak kapittel 8 og 12 som omhandler universell utforming, men kapittel 13 som omhandler helse og miljø, tar opp krav som innemiljø (lyd, lys og luftkvalitet).

3.3 Diskriminering og tilgjengelighetsloven

Loven ble vedtatt 20. juni 2008 og trådte i kraft 1. januar 2009. Hensikten med loven er beskrevet i formålsparagrafen (§1). Loven skal fremme likestilling og likeverd, sikre like muligheter og rettigheter til samfunnsdeltakelse for alle, uavhengig av funksjonsevne, og hindre diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne.

Loven skal også bidra til nedbygging av samfunnsskapt funksjonshemmede barrierer og hindre at nye skapes.

I § 9 Plikt til generell tilrettelegging (universell utforming) sier loven:

Offentlig virksomhet skal arbeide aktivt og målrettet for å fremme universell utforming innenfor virksomheten. Tilsvarende gjelder for privat virksomhet rettet mot allmennheten.

Med universell utforming menes utforming eller tilrettelegging av hovedløsning i de fysiske forholdene, herunder informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), slik at virksomhetens alminnelige funksjon kan benyttes av flest mulig.

Offentlig og privat virksomhet rettet mot allmennheten har plikt til å sikre universell utforming av virksomhetens alminnelige funksjon så langt det ikke medfører en uforholdsmessig byrde for virksomheten. Ved vurderingen av om utformingen eller

tilretteleggingen medfører en uforholdsmessig byrde skal det særlig legges vekt tilretteleggingens effekt for å nedbygge funksjonshemmede barrierer, hvorvidt virksomhetens alminnelige funksjon er av offentlig art, de nødvendige kostnadene ved tilretteleggingen, virksomhetens ressurser, sikkerhetsmessige hensyn og vernehensyn.

Da loven trådte i kraft var dette en nyskaping, og for å avklare forståelsen av tilrettelegging etter § 9 i denne loven ble rundskrivet; Universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven utarbeidet.

Reglene i loven er proaktive ved at de pålegger tilrettelegging for å hindre at det oppstår diskriminering ved manglende tilgjengelighet.

Universell utforming skal ivaretas i virksomhetens hovedløsning i de fysiske forhold. Med hovedløsning menes den primære løsningen som er ment til bruk for publikum. Men som i begrepsforklaringen og loven, åpner rundskrivet for andre løsninger, hvis hovedløsning ikke lar seg tilrettelegge av tekniske årsaker eller andre årsaker som skaper uforholdsmessig byrde for virksomheten.

I en forholdsmessighetsvurdering skal disse punktene avklares:

- Nyttens av tiltaket i forhold til å nedbygge funksjonshemmede barrierer.
- Hvorvidt virksomhetens alminnelige funksjon er av offentlig art.
- Kostnadene ved tiltaket.
- Virksomhetens ressurser.
- Sikkerhet.
- Vernehensyn.
- Evt. andre hensyn som må avklares i de enkelte tilfeller.

Om et tiltak skaper uforholdsmessig byrde for virksomheten vil variere fra virksomhet til virksomhet og fra tiltak til tiltak, og vil bli et skjønn ut fra en helhetlig vurdering av alle forhold.

3.4 Kulturminneloven

Kulturminner og kulturmiljøer er spor etter det som har skjedd. De er en del av våre omgivelser og gir oss kunnskap om tidligere tider. De gir oss også grunnlag for å forstå vår egen tid. Vi har alle et ansvar for å ta vare på dette.

Kulturminneloven trådte i kraft den 15.2 1979 og har som formål: *“Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.*

Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.

Når det etter annen lov treffes vedtak som påvirker kulturminneressursene, skal det legges vekt på denne lovs formål”.

Kulturminneloven skal verne kulturminner og kulturmiljøer og beskytte disse mot skader, ødeleggelser, forandringer eller skjemming.

Da Norges første lov om fredning av bygninger ble vedtatt i 1920, ble det besluttet at statens verneverdige bygninger ikke skulle fredes gjennom vedtak. Statens verneverdige bygninger ble derfor gitt status som såkalt administrativt fredet. Eidsvollsbygningen er administrativt fredet, men behandles som om den er fredet i henhold til kulturminneloven.

Når kulturminner og kulturmiljøer skal universelt utformes, vil inngrepene være enten en forandring, skjemming, ødeleggelse eller gi skader som kulturminneloven skal verne og beskytte mot. I hver enkelt sak må dette avveies opp mot hensynet til tilgjengelighet for alle.

3.5 Universell utforming i andre lover.

Universell utforming omtales også i andre lover, men utdypes ikke mer her enn å vise til hvor i loven tilrettelegging er omtalt.

Lov om offentlige anskaffelser - § 6. Statlige, kommunale og fylkeskommunale myndigheter og offentligrettslige organer skal under planleggingen av den enkelte anskaffelse ta hensyn til livssyklus-kostnader, universell utforming og miljømessige konsekvenser av anskaffelsen.

Arbeidsmiljøloven - § 4-1 og § 4-6: Atkomstveier, sanitæranlegg, tekniske innretninger og utstyr m.v., skal, så langt det er mulig og rimelig, være utformet og innrettet slik at arbeidstakere med nedsatt funksjonsevne kan arbeide i virksomheten.

Opplæringsloven - § 8-1: gir alle barn i grunnskolen rett til å gå på den skolen som ligger nærmest hjemmet, eller den skolen i nærmiljøet eleven sokner til (nærskolen). Dette er en rettighet som i praksis betyr at dersom nærskolen ikke er tilgjengelig for en enkelt elev som sokner til skolen, må det foretas ombygning og tilpasning.

Universitets- og høyskoleloven - § 4-3: står det eksplisitt at lokaler, atkomstveier, sanitæranlegg og tekniske innretninger skal være utformet på en slik måte at funksjonshemmede kan studere ved institusjonen, og mer generelt i bokstav i at læringsmiljøet skal være utformet etter prinsippet om universell utforming.

3.6 NS 11001-1:2009 Universell utforming av byggverk.

Norsk standard NS 11001-1:2009 Universell utforming av byggverk - Del 1: Arbeids- og publikumsbygninger er en sentral standard på fagområdet og den gir detaljerte anbefalinger for universell utforming. Standarden kan utfylle tekniske forskrift til plan- og bygningsloven. Standarden omhandler universell utforming av bygninger og tilliggende uteområder og er ment å gi prosjekterende og planleggere en grunnforståelse for hvilke utfordringene som ligger i å utforme bygninger som skal kunne brukes av alle. Standarden stiller krav til universell utforming av atkomstvei, parkering, inngangspartier på byggverk, planløsninger, horisontal og vertikal kommunikasjon i bygninger, veifinning, tekniske installasjoner og betjeningsutstyr og inneklime og materialbruk til arbeids- og publikumsbygninger.

Standarden har i tillegg normativt om ulike typer funksjonsnedsettelse.

4 LITTERATUR

I dette kapittel vil jeg gå igjennom hovedlitteraturen som er brukt i oppgaven.

4.1 Universell utforming – Byer, hus parker og transport for alle

Boken som er skrevet av Sigmund Asmervik går for å være den første læreboka i universell utforming i Norge. Hovedformålet til boka er å gi studenter innen områdene arealplanlegging, arkitektur og landskapsarkitektur en innføring i begrepet universell utforming. Videre har boka som formål å gjøre tilgjengelighet for alle på en likestilt måte i bygg og omgivelser, til en naturlig måte å tenke innenfor fagområdet, på lik linje med estetikk, form og farge.

Boka omhandler også universell utforming i historiske bygninger og miljøer med høy verneverdi, og viser gjennom flere case at tilgjengelighet kan løses på både gode og dårlige måter, men at det er en utfordring og både ivareta vern og bruk.

Hvorfor det er viktig å dele kulturminner med alle?

Jo fordi kultur er spor etter menneskers virksomhet, og det er igjennom kunnskap om vår fortid at vi kan forstå fremtiden.

Eidsvollsbygningen blir trukket frem som et eksempel på at det verdifulle med et kulturminne ikke nødvendigvis er bygningen, men hendelsene som fant sted i bygningen er det som gjør stedet til et kulturminne.

4.2 INCLUSIVE BUILDINGS, PRODUCTS & SERVICES

I det første møte med veileder Karin Høyland, ble jeg introdusert for denne boka (gave fra veileder). Boka som er editert av Tom Vavik og inneholder tekster skrevet av forskjellige forfattere som gjennom sine innlegg innenfor arkitektur, produkt design og IKT, viser hvordan de bruker strategien universell utforming og hvilke prinsipper de bruker for å lage universelt utformede løsninger.

Hva kan vi lære av de enkelte profesjoner (arkitektur, produkt design og IKT) som kan brukes videre i de andre, er hovedformålet med boka, slik at bransjene skal være i forkant for sluttbrukers ønsker, krav og rettigheter når det gjelder produkter og miljøer.

Arkitektur er det fagfeltet som har kommet kortest med å implementere “universal design” og grunnen til dette er at brukes behov har fått for liten oppmerksomhet (Asmervik, 2009).

Det har også vært motstand blant arkitekter, slik at det både på kort og lang sikt må jobbes strategisk for å få en bransje hvor “universal design” blir en naturlig del, slik at fremtidige studenter som skal designe nye bygg og entreprenører som skal bygge de, jobber med og ikke mot universell utforming (Preiser 2009).

4.3 INGEN HINDRING – SINTEF Bygg og miljø 2001

Rapporten, eller inspirasjonsheftet, ble utgitt for å vise byggforvaltere, arkitekter, bruker, vernemyndigheter og andre, gode løsninger på forbedret tilgjengelighet for funksjonshemmede samtidig som bygningens verneverdi blir ivare tatt. Rapporten viser hvor viktig det er at man i planprosessen tenker helhet, slik at de tiltak som skal

gjennomføres med tanke på tilgjengelighet tilpasses bygningens arkitektur og kulturhistoriske kvaliteter, samtidig som vern ivaretas.

Rapporten “Ingen hindring” kom 4 år etter at Rådet for funksjonshemmede utga universell utforming – Planlegging og design, hvor konseptet universell utforming ble først “introdusert” i norsk litteratur. Den korte tiden mellom disse utgivelsene trer klart frem ved at de tiltak som er gjort i verneverdige bygninger til da “fremstår dessverre ofte som uheldige inngrep”. Eksempeldelen inneholder forskjellig bygningstyper og forskjellige tilrettelegginger. Eksempeldelen starter med Borgund stavkirke hvor det ikke er gjort permanente tilrettelegginger, da kirkens funksjon som autentisk kulturminne er veiet tyngre enn hensyn til tilgjengelighet. De andre eksemplene viser tilrettelegginger og da med sine styrker og svakheter, da ingen av eksemplene er optimale.

De to andre delene i rapporten går igjennom prinsipper for vern av bygninger, hva som er viktig å tenke på når det gjelder tilgjengelighet og lovverket knyttet til dette. Videre gir rapporten en kort gjennomgang av de forskjellige funksjonsnedsettelsene og bygningsdeler hvor tilrettelegging gjøres mest.

4.4 Kulturminnevern og universell utforming

I 2005 utfordret Miljøverndepartementet 16 kommuner til å være pilotkommune i universell utforming gjennom tiltaket *Universell utforming som kommunal strategi*. Gjennom arbeidet som ble gjort i kommunene ble det fremmet behov for mer veiledning innen temaet og hvordan finne frem til gode løsninger i kulturminner. Som et tiltak til dette ble dette prosessverktøyet utarbeidet.

Rapporten er et veiledningsverktøy som skal bidra til å tydeliggjøre muligheter og redusere konflikter mellom kulturminnevern og universell utforming og gjøre det enklere å foreta vurdering av tiltak.

Rapporten gjennomgår prosessen som eiere, tiltakshavere, eiendomsforvaltere og rådgivere møter ved tilrettelegging for universell utforming, men er ikke ment som en standard, da hvert kulturminne er unikt og hver tilrettelegging vil bli unike.

Rapporten inneholder en eksempelsamling med 16 forskjellige kulturminner hvor tiltak er gjennomført. Eidsvollsbygningen er et av kulturminne/ kulturmiljø som er presentert, men tar bare for seg forprosjektet og ikke de endelige valg som har blitt gjort i forhold til tilrettelegging.

4.5 Tilgjengelighet och kulturarv – Statens Fastighetsverk

Boken beskriver prosessen, erfaringer og tanker rundt tilgjengelighet som Statens Fastighetsverk i Sverige har gjort seg i prosjektene Wrangelska palatset i Stockholm og Läckö slott i Västergötland, hvor formålet har vært å gjøre kulturarven tilgjengelig for alle på like vilkår.

Tekstene som er samlet til hvert av pilotprosjektene er skrevet av forskjellige personer som har vært knyttet til prosjektene, enten som leietager av bygget, eier/ prosjektleder, arkitekt, interesseorganisasjon og deres tanker rundt prosessen, prosjektgjennomføring og resultat og hvordan samarbeid på tvers av bakgrunn har vært nøkkelen til suksess for begge pilotene. Jeg vil videre konsentrere meg om hva prosjektet sitter igjen med av erfaringer fra tilrettelegging av landskapet rundt Läckö slott.

Läckö slott med landskapet rundt har eksistert i mer enn 700 år og har gjennom denne tid gått igjennom store forandringer. Målet til prosjektet er å ta vare på innslag fra 1600-tallet og tilbakeføre omgivelsene rundt slottet til denne tiden. Noen av punktene var å tilbakeføre parkering og veger til engmark, etablere en dam og gjøre stier rundt slottet sikre. Noen av de etablerte stier hadde stigningsforhold som lå langt over hva som var anbefalt av handikapombudsmannen. For å imøtekomme dette er det blitt etablert nye stier med slakere stigning, men besøkende med rullestol er allikevel avhengig av litt hjelp for å komme rundt slottet. Tilretteleggingene som er blitt gjort er i følge landskapsarkitekt K. Wærn, "til glede for alle". Selv om det har vært utfordringer rundt de fysiske tilrettelegginger, har de største utfordringene vært samspillet mellom eier, besøkende og driver på slottet. For å få forståelse fra alle involverte parter for hvorfor det gjøres tilrettelegginger er viktig for å få et godt prosjekt.

4.6 Accessibility to Cultural Heritage, Nordic Perspectives

Tilgjengelighet til kulturminner handler om bevissthet, kunnskap, kreativitet og balansegang (Sørmoen, 2009).

Kunnskap om kulturminnet er kun mulig når kulturminnet er tilgjengelig. Å gjøre kulturminnet tilgjengelig for alle, vil gjøre at kunnskap om fortiden tilgjengelig gjøres for flere. Videre vil det å ha bevissthet rundt valgene som gjøres, gjennom en grundig evaluering av alternativene før beslutninger fattes, være grunnleggende for et godt resultat. Da alle kulturminner er enestående og løsninger som velges vil være unike, vil det være nødvendig å tenke nytt i hvert enkelt tilfelle, men også ta de gode løsningene med i det nye. Dette er et utfordrende arbeid som i de fleste tilfeller gir gode resultater,

men noen ganger vil løsninger som velges gi negative konsekvenser for kulturminnet. Rapporten som er et samarbeid mellom de nasjonale antikvariske myndigheter i Danmark, Sverige, Island og Norge og viser hvordan det tenkes og handles i tilgjengelighetsspørsmålet i Norden. Noen av eksemplene som det vises til har hatt samme utfordringer som prosjektet Eidsvoll 1814 har møtt i spørsmål om tilgjengelighet. Å få til trinnfri atkomst til kulturminnet er det som får størst fokus, men det er også det som har vært jobbet lengst med innen tilgjengelighet. I eksemplet Andorsengården i Mandal, Norge, Lundagårdshuset i Lund og Bondeska palatset i Stockholm, Sverige, viser at hovedinngangen ikke nødvendigvis er den beste inngangen. Videre er det tilgang til alle etasjer/ nivåer i bygde kulturminner som blir presentert som neste store utfordring. Skal heis bygges i kulturminnet eller skal heis bygges som en addisjon/ tillegg eller hvordan utjevne nivåer. Rapporten gir eksempler på flere utførelser. Når det kommer til orientering i eller forståelse for, er noen kulturminner i en særstilling, da det tilbys guiding. Dette vil gi de besøkende info om kulturminnet, men også lede de besøkende gjennom/ rundt kulturminnet. Rapporten viser mange likheter, men også at det er forskjeller mellom de enkelte land, men den viktigste lærdommen er at hvert kulturminne må behandles på hver sin unike måte.

5 FUNKSJONSEVNE OG TILGJENGELIGHET

Tilgjengelighet er når en person klarer å forflytte seg fra et sted til et annet uten hjelp fra andre og uhindret kan ferdes rundt i og oppleve stimulerende miljøer som er tilrettelagt for personens funksjonsevne. (Asmervik, 2009).

En person er funksjonshemmet når det er misforhold mellom personens funksjonsevne og miljøets krav til funksjonsevne.

Statistisk sentralbyrå (SSB) opererer med at ca. 20 % av landets befolkning har en nedsatt funksjonsevne – syn, hørsel, bevegelse eller har konsentrasjons- og hukommelsesproblemer. Tallene er hentet fra levekårsundersøkelse utført i 2008.

I løpet av en kortere eller lengre tidsperiode i livet, vil de fleste av befolkningen ha en eller annen form for nedsatt funksjonsevne. Denne funksjonsnedsettelsen vil enten hindre eller begrense full samfunnsdeltagelse og livsutfoldelse grunnet unødvendige hindringer i miljøet. Ved å ta hensyn til de forskjellige grupper av funksjonsnedsettelse

og utvikle gode funksjonelle miljøer, vil over tid gi generelle løsninger som alle kan bruke.

5.1 Funksjonsnedsettelse

De forskjellige grupper av funksjonsnedsettelse er:

Nedsatt bevegelse- og forflytningsevne kan skyldes svikt i armer, hender, kropp, bein og føtter og som gjør at personen trenger hjelpemiddel i form av rullestol, rullator, krykker eller stokk for å kunne bevege seg, samt kan ha vanskeligheter for å åpne vinduer og dører. Årsaken til denne nedsettelsen kan være medfødt, skyldes en sykdom eller en skade, eller være aldersbetinget. Denne gruppen kan også ha vanskelighet med balanse og kan ha nedsatt utholdenhet.

Ved utforming av omgivelser er disse punktene viktige å ha med:

- Trinnfri adkomst og planløsning.
- Kort avstand fra atkomst (kollektiv/ parkering) til målet (inngangsparti).
- Jevnt fast underlag med minst mulig stigning.
- Benker underveis i gangarealet, håndløper i trapper og ramper.
- Heis som når alle etasjer og som har plass for en rullestol.
- Unngå tunge dører og tung betjening av vinduer.
- Avsatt nok gulvareal for manøvrering av elektrisk rullestol.

Nedsatt synsevne kan skyldes sykdom, skade eller være medfødt. Nedsatt synsevne kan variere fra ulike former for synsnedsettelse, som endring av synsevnen på grunn av alder, tap av deler av synsfeltet, til totalt blindhet. Med nedsatt synsevne er personen ekstra følsom for reflekser og motlys, samt ha problemer med å orientere seg og oppfatte visuell informasjon.

Ved utforming av omgivelser er disse punktene viktige å ha med:

- Gode synlige kontraster.
- God direkte og indirekte belysning.
- Unngå motlys og blanke overflater.
- Frie gangbaner uten løse hindringer.
- Gode akustiske forhold.
- Flere typer informasjonskilder, (skriftlig, muntlig).
- Gode ledelinjer.

Nedsatt hørsel kan skyldes sykdom, skade eller være medfødt. Nedsatt hørsel kan variere fra ulike grader av redusert hørselsevne til totalt døvhet. Nedsatt hørsel medfører redusert eller manglende oppfattelse av lydssignaler utenfra og personer med denne funksjonsnedsettelsen vil da gå glipp av informasjon som blir formidlet muntlig.

Ved utforming av omgivelser er disse punktene viktige å ha med:

- Teleslynge i store fellesrom.
- God akustiske forhold.
- Redusere støy fra omkringliggende areal.
- Gode lysforhold.
- Flere typer informasjonskilder, (skriftlig, muntlig).
- Visuell brannvarsling i tillegg til brannklokker.

Nedsatt orienteringsevne og forståelse (kognitive evner) er en sammensatt gruppe, som av forskjellige årsaker har nedsatt evne til å orientere seg i det offentlige. Nedsatt orienteringsevne kan være medfødt, en lidelse som følge av en sykdom eller være en konsekvens som skyldes en skade/ ulykke.

Ved utforming av omgivelser er disse punktene viktige å ha med:

- Planløsning som er forståelig og lesbar, logiske sirkulasjonsmønstre.
- God skilting ved bruk av piktogram/ symboler.
- Bruk av kontraster.
- Enkel og kortfattet informasjon.

Nedsatt toleranse for luftforurensinger og allergifremkallende stoffer er en sterkt økende gruppe som er følsomme for luftkvalitet og materialer og som reagerer med astmatiske og allergiske lidelser på forurensinger og stoffer i luft og materialer.

Ved utforming av omgivelser er disse punktene viktige å ha med:

- God planløsning, riktig utforming og godt materialvalg.
- Jevn tilførsel av ren luft og god utskifting av luften.
- Røykfrie inngangspartier, helst røykfritt uteområde.
- Godt renhold.
- Riktig valg av planter – allergivennlige

5.2 Tilgjengelighet i kulturminner – prinsipper for endring

Kulturminner bærer på en historie som venter på å bli fortalt, og for å forstå de må de oppleves (Berner, 2005)

Tilgjengelighet kan skapes, men det er viktig at inngrepene som skal gjøres ivaretar vernehensyn og er helhetlig, gjennomtenkte og berikende for kulturminnet som skal tilgjengelig gjøres.

Byantikvaren i Oslo har i sin veiledning til tilgjengelighet til verneverdige bygg i Oslo fra (2011) skissert noen prinsipper for endring med tanke på tilgjengelighet.

- **Addisjon/ tilføyelse.**

En endring som skal gi økt tilgjengelighet og samtidig ivareta vernehensyn, bør være en addisjon/ tilføyelse, være et tillegg, slik at man så lite som mulig endrer den opprinnelig bygning. Tillegget bør også være underordnet hovedarkitekturen, og være historisk lesbart.

- **Kontrast og tilpasning.**

Ved å velge kontraster mellom eksisterende bygg og tillegget, vil synligheten mellom gammelt og nytt bli lesbart, men det er viktig å merke seg at tillegget/ tilføyelsen har god tilpasning, men viktig at den er underordnet den opprinnelige arkitekturen.

- **God design og godt visuelt uttrykk.**

For at endringen/ tilføyelsen og eksisterende bygg skal bli helhetlig er det viktig at den er gjennomtenkt, gjennomdiskutert og spesielt tilpasset miljø den skal være i.

- **Varig og midlertidig.**

Ved utforming av tilføyelser er det viktig at det lages varige endringer som ikke svekker kvaliteten til bygget eller miljøet. Midlertidige løsninger må kun vurderes i påvente av en varig løsning.

- **Reversibelt.**

Løsningene som brukes, om de er varige eller midlertidige skal være reversible. Hvis løsningene som velges gjør at bygningsdeler i det eksisterende bygg blir fjernet, må de dokumenteres og oppbevares slik at de kan gjenbrukes ved en eventuell tilbakeføring.

- **Brukbart og funksjonelt.**

For å kunne dele opplevelsen av de verneverdige byggene med flest mulig, bør

man tilrettelegge de fysiske forholdene for dette. I de tilfeller der vernehensyn begrenser dette er det viktig å ta i bruk alternative kommunikasjonsformer.

- **Merverdi.**

Spesialtilpassede endringer som har alle disse prinsippene i seg vil gi den verneverdige bygning/ miljø en merverdi gjennom ny funksjonalitet og et nytt estetisk uttrykk.

6 METODE

I dette kapittel beskrives de datainnsamlingsmetoder som er valgt i denne studien, hvilke kjennetegn de enkelte metoder har og hvorfor de er valgt.

Metode er en systematisk måte å undersøke virkeligheten på (Halvorsen, 2009), og det er viktig å være oppmerksom på at en metode gir et svar, en annen metode et annet svar. Selv om forskjellige metoder gir til dels overlappende svar, vil de allikevel gi ulike aspekter/ vinklinger av virkeligheten.

6.1 Metode i casestudien

For å kunne ta stilling til hvilken datainnsamlingsmetode jeg skulle bruke i studien, har jeg gjennomgått Tiltaksprogram 11.06.2008 – Eidsvollsbygningen tilbake til 1814, Forprosjektrapport 9. april 2010 – Statsbyggs prosjekt 11300 Eidsvollsbygningen, Eidsvollsbygningen prosjektweb hvor møtereferater, uttalelser, anbefalinger og tegninger er lagret, samt gjennomgang av korrespondanse med Kulturdepartement, Riksantikvaren, interesseorganisasjoner og prosjekterende som er lagret på Statsbyggs interne saksbehandlingssystem. Dette er gjort for å få en bredest mulig kunnskap om Eidsvollsbygningen og de aktiviteter det har vært i forbindelse med universell utforming og de uttalte mål for prosjektet, før jeg kunne gå videre med datainnsamling.

Gruppen jeg har valgt til å være respondenter er deltagere i prosjektgruppen, begrunnelse for dette valg er at de har stor kunnskap om prosjektet, de representerer forskjellige aktører (eier, leietager, bruker, interesseorganisasjoner, faginstanser, prosjekterende og utførende) og har av den grunn forskjellige interesser i prosjektet.

Det største hovedskille innen metodebruk er om man skal bruke kvantitativ eller kvalitativ datainnsamling. Kvantitative data er målbare og kan uttrykkes i tall (harddata) mens kvalitative data er data som sier noen om de ikke tallfestbare egenskaper av undersøkelsesobjektet (mykdata).

I min studie har jeg valgt å bruke metodetriangulering (metodekombinasjon) med kvalitativ og kvantitativ datainnsamling. Kvantitativ metode, betyr få opplysninger om mange objekter og metoden har høy grad av etterprøvbarehet (Olsson, 2011). Kvalitativ metode er basert på muntlig eller tekstlig informasjon og er med på å gi en helhetsforståelse av studien.

Fordelen ved metodetriangulering er at de forskjellige metodene har sine styrker og svakheter, og der den ene metode har sine styrker, har den andre sine svakheter og omvendt. Ved å kombinere flere metoder vil lettere avdekke skjevheter, ufullstendigheter eller direkte feil (Olsson, 2009), og resultatet vil stå sterkere hvis begge datasett peker i samme retning.

Som strategi har jeg valgt å gjøre dokumentgjennomgang før jeg går i gang med den kvantitative datainnsamling, for deretter å følge opp med kvalitative datainnsamling. Fordelen med en slik strategi i min studie vil være at jeg etter innhenting av tallfestbare data og gjennomgang av disse, kan trenge dypere ned i materialet med oppfølgende spørsmål og oppnå en utdypning og nyansering av de kvantitative data (Halvorsen, 2009).

6.2 Kvantitativ metode

Som kvantitativ metode skal jeg bruke en enquete (spørreskjema). Jeg har valgt å bruke programmet Questback til dette. Questback er et spørreskjema som blir sendt pr. e-post til respondentene. Besvarelsen skjer gjennom å følge vedlagte link til undersøkelsen, besvare spørsmål og via send-knappen, oversendes data til administrator for Questback i Statsbygg. Questback er sendt ut til 76 respondenter. Av disse 76 kom det 8 tilbakemeldinger om at de ikke kom til å besvare da ikke hadde nok kjennskap til universell utforming. Besvarelsene er anonyme.

Denne måte for innsamling av data, har både sterke og svake sider. Disse vil jeg gjennomgå først.

Metoden har sine sterke sider i at man når alle respondentene likt. Alle får lik informasjon til samme tid. Tidspunkt for utsendelse er valgt til dagen etter et prosjekteringsmøte, torsdag 30.8.2012. Dette med bakgrunn i at da er prosjektet i "friskt minne". Metoden er godt kjent og undersøkelsen tar ikke altfor lang tid å gjennomføre, mellom 3 – 5 minutter.

De fleste spørsmål besvares med alternativene; meget dårlig, dårlig, tilstrekkelig, god

og meget god, samt et kommentarfelt. Alle respondenter har fått informasjon på forhånd at de vil motta et spørreskjema vedrørende universell utforming av Eidsvollbygningen.

Metodens svake sider er at selvadministrerte spørreskjema har en tendens til å få lav svarprosent. For å få svarprosenten så høy som mulig, vil de som ikke har besvart innen 4 dager, få en påminnelse om dette pr. e-post.

Enqueten har en strukturert utforming og består av 12 både åpne og lukkede spørsmål. Etter hvert lukkede spørsmål hvor svaralternativene er kjent, er det laget et kommentarfelt, hvor den av respondentene som ønsker å kommentere/utfylle svaret kan gjøre dette. Dette er valgt for å invitere respondenten til å gi ytterligere informasjon om hvorfor svaralternativet som er valgt, er valgt, og eventuelt gi tilleggsinformasjon til de som utfører evalueringen.

Resultater fra den kvantitative datainnsamling presenteres i kapittel 10.1. Data er bearbeidet og blir presentert i form av søylediagram.

Enqueten er inntatt i sin helhet i vedlegg 14.1.

6.3 Kvalitativ metode

Den kvalitative datainnsamling har jeg valgt å gjennomføre som dybdeintervju. Jeg har valgt å intervju 4 av prosjektdeltagerne.

Prosjektgruppen består av representanter for eier, bruker, prosjekterende, faginstanser og utførende. For å få et mest mulig bredt grunnlag, har jeg valgt å intervju en representant fra: Statsbygg, Eidsvoll 1814, Riksantikvaren og Norges handikapforbund. Begrunnelse for ikke å ha med flere i denne datainnsamling er at disse representanter hovedaktørene i dette prosjektet. Jeg har valgt og ikke å gjennomføre intervju med de prosjekterende eller utførende.

Intervjuene ble gjennomført som uformelle intervjuer/ samtaler, fordelen med dette er at respondent ikke tvinges inn i en bestemt måte å tenke på, men kan uttrykke og utdype sine meninger friere (Halvorsen, 2009). Lengden på intervjuene er satt til maks 30 minutter. Jeg har valgt og ikke å bruke lenger tid hos de enkelte, med den begrunnelse at tid er dyrbar i 2012, og det er heller ikke var lett å få til mer tid.

Intervjuene er utført enten pr. telefon eller på arbeidsplassen til den intervjuede.

Siden jeg har valgt uformelle samtaler er det ikke utarbeidet en intervjuguide, men utgangspunktet for samtalene er Questback undersøkelsen.

Jeg har hatt samtaler med Bård Langvandslien hos Riksantikvaren, Erik Jondell i Eidsvoll 1814, Lasse Kwetzinsky i Statsbygg og Steinar Myrdal i Norges Handikapforbund.

6.4 Validitet og reliabilitet

Validiteten til en undersøkelse er et uttrykk for om man måler de rette tingene, og reliabilitet er et mål på om man måler på rett måte (Olsson, 2011).

Undersøkelsen ble sendt ut til de som utsendelsestidspunktet (30.8.2012) var knyttet til prosjektet i form av å være utbygger, driver, prosjekterende i alle fag, utførende, interesseorganisasjoner og faginstanser. Dette er representanter med forskjellige fagbakgrunn, med forskjellig interesser i prosjektet og av den grunn forskjellig tilnærming til temaet universell utforming i kulturminner.

I alt ble undersøkelsen sendt ut til 78 stk. Av disse ble 8 stk. trukket ut, da mottager av undersøkelsen har svart at kunnskapene om universell utforming er for liten til å besvare. Etter 4 dager ble det sendt en e-post med påminnelse om at undersøkelsen ikke var besvart. Undersøkelsen baserer seg på i alt 68 stk. utsendte enquete. Av disse har 34 respondenter svart på undersøkelsen. Alle som besvarte undersøkelsen har svart på alle spørsmål. I tillegg har mange gitt kommentarer i de åpne spørsmålene. Svarprosenten ble 50,0 %. Svarprosenten er ikke høy, men på grunn av anonym spørreundersøkelse, har det ikke vært mulig å innhente data om hvorfor de resterende 50,0 % ikke har besvart.

Å bruke selvadministrerende spørreskjema til å innhente data, kan innebære en fare for at respondentene ikke forstår hva undersøkelsen omhandler. Universell utforming er, selv om det er inntatt i lovverket, relativt nytt begrep for prosjekterende og utførende, slik at det kan være fler enn de 8 stk. som er trukket ut av undersøkelsen, som ikke hadde nok kunnskaper om universell utforming og av den grunn, lot være å respondere på den.

Av de som besvarte undersøkelsen har mange gitt informasjon i kommentarfeltet, noe som vitner om at de har god kunnskap om universell utforming og engasjement for emnet.

På grunnlag av ovennevnte forhold, mener jeg data som fremkommer i undersøkelsen er representative og gir undersøkelsen god validitet.

Når det gjelder reliabilitet, er undersøkelsen gjort på en eiendom som skal over i Statsbyggs portefølje. Selv om jeg selv jobber i dette firmaet, har jeg ikke vært knyttet til prosjektet. Jeg har av den grunn ikke hatt noen påvirkningsmulighet overfor prosjektgruppen i forkant for undersøkelsen.

Ved å bruke selvadministrerte spørreskjema påvirkes den som mottar denne i veldig liten grad av den som stiller spørsmålene, noe som vil gi objektive svar.

I tillegg har jeg utført en kvalitativ datainnsamling, ved at jeg har hatt samtaler/ intervju med fire deltagere fra prosjektet med forskjellige interesser.

Med bakgrunn i dette mener jeg undersøkelsen har god reliabilitet.

7 CASE – EIDSVOLLSBYGNINGEN TILBAKE TIL 1814

Jeg har valgt å bruke eiendommen Eidsvollsbygningen i min oppgave, fordi eiendommen representerer et bygg mange har kjennskap til, og mange har vært på klassetur til, i hvertfall vi som er bosatt i Østlandsområdet, og derfor har et forhold til den. Eidsvollsbygningen representerer demokratiet vi er en del av, og er, og vil også i fremtiden, spille en viktig rolle i læren om demokrati, selvstendighet og likhet for alle.

7.1 Eidsvollsbygningen – historie

Eidsvollsbygningen var i 1814 hjemmet til Carsten Anker og familie. Carsten Anker ble født i 1747 og var sønn av Erik Ancher og Anne Cathrine Tank. Carsten Anker vokste opp i en velstående trelasthandlerfamilie og i 1749 kjøpte familien Moss Jernverk. Allerede som 24 åring, gikk han inn i farens forretninger. Etter noen år gikk forretningen dårlig og han endret retning til en stilling innenfor embetsverket. I perioden 1774-1781 var han sekretær og senere medlem av Generallandøkonomi- og Commercekollegiet. I perioden 1777-1782 var han medlem av direksjonen i den norske fabrikkommisjon, og Det kongelige oktrojerede Handels- og Kanal-Compagni fra 1782 – 1792. Hans stillinger innenfor embetet gjorde at han fikk tildelt rangtitler, som kommerseråd (1776) og avanserte til konferenseråd(1784), han ble også dansk adelsmann med navnet Anker.

Fra 1792 ble han direktør for det store Danske-asiatiske Compagni og trakk seg derfor ut av embetsverket. Hans kontakter innenfor den norske forretningsstand gjorde at han i 1794 kjøpte eiendommen Eidsvoll verk. Han iverksatte en større utbygning og

modernisering av både verket og hovedbygningen, og familien flyttet inn i 1811.

Carsten Anker hadde da vært bosatt i København i 37 år.

Eidsvollbygningen var hovedbygning på Eidsvoll Jernverk, som den gang var en betydelig industri- og trelastbedrift. Her lå industrianlegg og verkseierboligen med park- og hageanlegg vegg i vegg. Anker hadde skapt en av landets største og mest moderne privatboliger. Det var et utadvendt og internasjonalt hjem, ved at bygningsarbeidere og tjenestefolk var hentet fra Danmark, plassert på Eidsvoll, som skulle bli den fysiske rammen omkring utformingen av Europas mest moderne og liberale grunnlov på dette tidspunkt. I tillegg var bygningen med sitt herskap og tjenere et samfunn i miniatyr, som spilte datidens klasse- og kjønnsdeling. Mens herskapet holdt til i første og andre etasje, hadde tjenerskapet sitt virke i kjelleretasjens kjøkken og tjenerrom.

Allerede før Carsten Ankers konkurs i 1822 lå vedlikeholdet av det samlede anlegget på et lavt nivå. Alt inventar og løsøre ble solgt på tvangsauksjon i 1823, og mye av helheten ble dermed borte.

Da Stortinget mottok Eidsvollsmindet som gave i 1851, var det et ribbet og forfallent monument. Fra 1854 ble det kun bevilget beskjedne beløp til vedlikehold.

7.2 Omfang av tidligere restaureringer

Til Grunnlovens 100-års jubileum i 1914 ble det foretatt en omfattende restaurering av hovedbygningen der målet var å bringe interiør og innredning tilbake til den stand det var i 1814. Arbeidet ble imidlertid preget av fri tolkning og ble gjenstand for kritikk allerede i samtiden fordi det ikke var historisk korrekt. Rikssalen ble rekonstruert på bakgrunn av Oscar Wergelands berømte maleri i Stortingssalen.

Fra brev stillet til Bystyrelsen for Selskapet til Eidsvollbygningens Udstyr

...Komiteens Opfatning er nu den, at Bygningens Ydre alfor meget har det samme Præg over sig som en nyoppudset, for ikke at sige nyopført Villa. Man faar i ethvert Fald ikke Indtryk af at staa overfor en over 100 Aar gammel Bygning.

Kommer man saa ind i Bygningen, faar man et endnu stærkere Indtryk af, "nyoppudset Leilighed..."(Risnæs, 2007)

Figur 3: Rikssalen (Statsbygg)

Til Grunnlovens 150-års jubileum i 1964 ble det igjen foretatt en omfattende restaurering av hovedbygning og paviljonger. Også nå var hensikten å føre anlegget tilbake slik det sto i 1814, men også denne gang ble restaureringen preget av betydelige feiltolkninger og til dels frie valg. Samtidig ble det foretatt et grundig håndverksmessig grunnarbeid der de fleste innvendige overflater enten ble revet/demontert og lutet ned, og historiske spor gikk tapt.

Felles for de to restaureringene er at de har omfattet bygningens interiører i første og andre etasje, men ikke omfattet kjelleren. Parken utenfor ble viet liten interesse utover at det ble foretatt generelle forenklinger i tråd med samtidens idealer.

7.3 Restaurering – tilbake til 1814

Nå, 50 år etter forrige jubileum, er interiøret igjen modent for en større restaurering. På den ene siden bærer interiøret preg av tidens tann etter mer enn femti års bruk, og på den annen side har nyere forskning kombinert med farge- og tapetundersøkelser vist at de fleste rom hadde helt andre farger, tapet og innbo i 1814 enn hva som er tilfelle i dag. Samtidig har den senere tids utvikling vist hvor viktig opplevelsen av et historisk park- og hageanlegg er for opplevelsen og forståelsen av et nasjonalmonument som Eidsvollsbygningen.

Det er sterkt ønske fra eier og bruker at det legges større vekt på en mer historisk korrekt tilbakeføring, slik at anlegget ved Grunnlovens 200-års jubileum i 2014 kan fremstå slik det antas å ha gjort i 1814. Det er i nyere tid gjort et omfattende forskningsarbeid på Eidsvollsbygningen, noe som gir bedre forutsetninger enn noen gang for en mulig gjenskaping av anlegget slik det kan ha sett ut i 1814.

Oppgaven vil ikke omhandle flere detaljer om hva som skal gjøres i de enkelte rom, da det er tilgjengelighet som er tema.

7.4 Formidling av historien på Eidsvoll

Formidling skjer hovedsakelig gjennom mange ulike omvisninger i Eidsvollsbygningen og i paviljongene, men også gjennom utstillinger i Wergelands Hus, samt gjennom flere arrangementer i løpet av året.

Omvisningene i Hovedbygningen foregår ved at grupper av ulik størrelse blir ledet gjennom 1. og 2. etasje av en guide. Det benyttes ulike ruter av varierende lengde gjennom bygningen.

Det er to hovedtemaer for formidlingen i anlegget:

- Grunnloven og det norske demokratiets fødested.
- Hjemmet til Carsten Anker og hans familie.

Publikum tas stort sett inn gjennom inngangsdøren i vestfasaden inn til Vestibylen og av og til gjennom sideinngangen mot sør til Biljardrommet. Vestibylen kan til tider oppleves som uhensiktsmessig, fordi eksisterende mulige innganger leder direkte inn i omvisningslokalene slik at en gruppe lett kan kollidere med andre grupper. I inngangsrommene blir det også lett rotete ved at publikum må sette fra seg sekker og vesker, henge fra seg ytterplagg og ta på seg overtrekkssokker.

Publikum kan i dag ikke gå rundt alene, men skal være i følge med en av guidene.

17. mai og en julehelg får publikum gå fritt innenfor gitte områder/rom, ved at det er utplassert guider eller vakter i hvert rom. I tillegg til omvisningene gjennomføres det ulike arrangement i hovedbygningen på kveldstid som konserter, debatter og presentasjonsmøter.

I kjelleretasjen er det ikke omvisning, da de nå kun inneholder to tekniske rom.

7.5 Bygningene på Eidsvoll

Anlegget i dag består av i alt seks bygninger: Hovedbygningen, Nordre paviljong, Søndre paviljong, Vognremissen, Konservatorboligen og Wergelands Hus som ble oppført i 2005 og som er et publikumssenter. I restaureringen som utføres til jubileet i 2014 inngår hovedbygning, Nordre- og Søndre paviljong og parkanlegget.

I dag fremstår park- og hageanlegg sterkt forenklet. Eidsvollsbygningens hovedstruktur er derimot i stor grad intakt, men kjelleretasjen og interiørenes overflater og innbo gir et til dels svært feilaktig inntrykk av hvordan det hele så ut og fungerte i 1814. Det mest påfallende er at det kun er herskapets rom som er mulig å oppleve, mens rom hvor tjenerskapet arbeidet og bodde for det meste er fjernet. Dermed mangler også et viktig formidlingsaspekt i forhold til å forstå generasjonen som sto bak Grunnloven.

Nasjonalmonumentet eies i dag av Staten v/ Kultur- og kirkedepartementet (KKD). Fra 1998 har det vært drevet og forvaltet av Stiftelsen Eidsvoll 1814, som også har ansvar for det nye publikumssenteret Wergelands Hus. Stiftelsen legger vekt på å forvalte Eidsvollsanlegget som nasjonalmonument, formidle historien om 1814 og vise den videre utviklingen i norsk politisk historie, samt skape interesse og engasjement for demokratiets utfordringer i vår tid.

Slagordet "Engasjerte mennesker forandrer verden" uttrykker kjernen i dagens formidling.

Mange besøkende (ikke minst skoleklasser) finner hvert år veien til nasjonalmonumentet. En restaurering og tilbakeføring av anlegget på Eidsvoll vil øke opplevelsens- og kunnskapsverdien ytterligere.

De gamle bygningene er i dag ikke tilstrekkelig tilrettelagt for personer med funksjonsnedsettelse. Eidsvollsbygningen står i dag først og fremst som en påminnelse om grunnlovsverket. Det har en sterk plass i folks bevissthet og framstår som et av nasjonens ikoner. Samtidig er bygningen et unikt monument i seg selv.

7.5.1 Hovedbygning

Eidsvollsbygningen er den mest kjente av bygningene og har en nesten rektangulær bygningskropp. Bygningen ble oppført i ca. 1770, men gjennomgikk en betydelig ombygging/ modernisering i årene rundt 1800. Bygningen er oppført i laftet tømmer og innehar kjeller, 1. og 2. etasje, samt loft. Bygningen har utvendig malt kledning.

De 4 fasader er selvstendig utformet med forskjellig uttrykk, og det er vestfasaden som har det mest dominerende uttrykk med sine to fløyer og inngangsparti.

Figur 4: Eidsvollsbbygningen, fasade vest (Statsbygg)

Søndre og nordre fasade er tilnærmet like, men de skiller seg fra hverandre ved forskjellig vindusomramming. Nordfasaden har kraftig innramming og sydfasaden har diskret innramming. Østfasaden har et dominerende midtparti med 3 utganger fra hagestuen til parkanlegget og i 2. etasje et stort vindu fra Rikssalen.

Figur 5: Eidsvollsbbygningen, fasade nord (Statsbygg)

7.5.2 Nordre paviljong

Nordre paviljong ligger nordvest for Eidsvollsbbygningen og fungerte som kontorbygning for verket og hadde i tillegg tjenerrom. Bygningen er avmerket på kart fra omkring 1812 (Risnæs, 2011). Bygningen består av kjeller, 1. og 2. etasje samt loft. Bygningen er oppført i laftet tømmer og har utvendig malt kledning. Nordre paviljong brukes som museumsbutikk.

Figur 6: Nordre paviljong, fasade syd (Statsbygg)

7.5.3 Søndre paviljong

Søndre paviljong ble nyoppført samtidig som ombyggingen av hovedbygning og var bolig for Peter Anker som var bror av Carsten Anker. Bygningen er oppført i laftet tømmer på ringmur med kryprom og er utvendig kledd med malt panel. Bygningen har 1. og 2. etasje. Bygningen brukes i dag til formidling og møtevirksomhet.

Figur 7: Søndre paviljong, fasade nord (Statsbygg)

7.5.4 Park- og hageanlegg

Parken rundt Eidsvollsbygningen og paviljongene er delt inn i delområder.

Hovedatkomst og tunet er området vest for hovedbygningen, med nordre og søndre paviljong, rondellen, hovedatkomst fra Carsten Ankers vei og gresskråning mellom adkomstveien og vei til Wergelands Hus. Området er den naturlige hovedatkomsten til Eidsvollsbygningen og museumsområdet.

Sørparken ligger sør for hovedbygningen og avgrenses mot vest av vestre allé og mot øst av østre allé. Begge alléene består av lind, alm og bjerk. Sørparken består av en

grønn gressplen brutt av de slyngende stiene som er rester etter Mortensens park fra 1860.

Østhagen ligger øst for hovedbygningen og er en naturlig forlengelse av hagestuen. Her er Ankers grav plassert. Østhagen er en naturlig forlengelse av Sørparken og brukes på samme måte som denne.

Vestparken ligger vest for Sørparken og er den del av parken der Mortensens 1860-park best kan oppleves. Parken består av grupper eller enkelt trær. Det viktigste elementet i denne parken er gruppen av lerketrær og Ankermonumentet.

I Vestparken ligger konservatorboligen.

Figur 8: Sørparken (Statsbygg)

Det meste av parkområdet er flate plenområder med grusstier og trær i grupper eller alléer. Det er kun i parkens nordområde, at terrenget skråer ned mot Wergelands Hus og Andelva.

For detaljer, se parkplan – se vedlegg 14.2

8 TILRETTELEGGING FØR RESTAURERING

Bygningene er i dag lite tilrettelagt for personer med ulike funksjonsnedsettelse. Det er kun adgang til 1. etasje i hovedbygning for brukere av rullestol og rullator. Til Nordre og Søndre paviljong er det kun adgang via steintrapp med 2 trinn. Det finnes et lydanlegg som kan overføre det som blir sagt på omvisningene i 2. etasje til de som må bli værende i 1. etasje. Toaletter finnes kun i Nordre paviljong, de er ikke tilgjengelig for personer med nedsatt funksjonsevne som trenger rullestol. Den største delen av parkanlegget er plant, stier og veger er dekket med grus som enkelte steder er lite

fremkommelig (løs grus) for vogner, rullestol og rullator. Det er tydelig skrift på skilting og stier/ veger har gode ledelinjer i hageanlegget. Park- og hageanlegget inneholder gressplener, busker og trær noe som kan være en påkjenning for allergikere i sommerhalvåret.

8.1 Atkomst fra parkeringsplass

Atkomst til bygningene skjer fra parkeringsplass som ligger ca. 200 m syd-vest for eiendommen. Her finnes parkering for 3 busser og ca. 50 biler hvorav 3 av plassene nærmest Carsten Ankers vei er reservert for personer med nedsatt bevegelsesevne. Det finnes også 2 andre plasser ved Wergelands Hus. Atkomst fra parkeringsplass til hovedbygning har liten eller ingen stigning. Atkomst fra Wergelands Hus til hovedbygning har stigning som er brattere enn 1:20 og egner seg derfor lite for personer med nedsatt bevegelsesevne. Busser med tilreisende er gitt tillatelse til å kjøre inn på tunet foran hovedbygning.

8.2 Atkomst til hovedbygning

Atkomst til hovedbygning går i hovedsak gjennom hovedinngangsparti i vestfasaden og inn i Vestibylen. Hovedinngangsparti består av 7 trinns trapp. Den eneste mulighet for personer med nedsatt bevegelsesevne og som trenger rullator eller rullestol er å bruke sideinngangen i sørfasaden. Denne sideinngang tar besøkende inn gjennom Biljardrommet og inn i Vestibylen.

Figur 9: Bro inn til Biljardstuen (Statsbygg)

8.3 Hovedbygning

Eidsvollsbygningen eller hovedbygning er den bygning det knytter seg mest historie til og er av den grunn den av bygningene som de som besøker er mest interessert i å få se. Det er i denne bygning og i Rikssalen i 2. etasje at Norges Grunnlov ble utformet og undertegnet av “mennene på Eidsvoll”.

8.3.1 Kjeller

Kjelleretasjen har ikke vært tilgjengelig for publikum. Kjelleren inneholder to tekniske rom.

Plantegning kjeller – se vedlegg 14.3.

8.3.2 1. etasje

Rominndelingen i 1 etasje i hovedbygningen er i dag slikt det var i 1814.

Fremkommeligheten i 1. etasje er god. Gjennom de fleste rom er det 2-fløyet dør og det er få høye terskler. De eneste rommene som det ikke er mulig å komme til med rullestol er Lesekabinettet og noen kott.

Alle grupper som besøker bygningen blir fulgt av guide, og de mange store vinduer gir gode lysforhold. Det er lett å orientere seg i etasjen, da dørene mellom de forskjellige rommene ligger på samme avstand fra yttervegg, slik at man kan se tvers igjennom alle rommene langs en fasade.

Bygget har ikke elektrisitet, så guiding foregår på dagtid. Det er ikke toaletter til publikum i etasjen. Gulvene i de forskjellige rommene er enten malte tregulv eller teppebelagte.

Plantegning 1. etasje – se vedlegg 14.4.

8.3.3 2. etasje

Atkomst til 2. etasje går via hovedtrappen. Det finnes ikke noen muligheter for personer med nedsatt bevegelsesevne og som trenger rullator eller rullestol og ta seg til denne etasjen. Omvisningen i 2. etasje overføres via lydanlegg til de som må være igjen i 1. etasje. Atkomsten til de forskjellige rommene er som i 1. etasje god, da det er to-fløyet dør inn til de fleste rommene.

Alle besøkende blir fulgt av guide, og de mange store vinduer gir gode lysforhold. Det er lett å orientere seg i etasjen, da dørene mellom de forskjellige rommene ligger på samme avstand fra yttervegg, slik at man kan se tvers igjennom nesten alle rommene langs en fasade.

Plantegning 2. etasje – se vedlegg 14.4.

8.3.4 Loft

Loftet inneholder 4 rom, kalt pulterkammer. Disse har vært brukt til lagringsplass. Det har ikke vært adgang for publikum til denne etasjen.

Plantegning loft – se vedlegg 14.5.

8.4 Nordre paviljong

Nordre paviljong er lite tilrettelagt for personer med nedsatt funksjonsevne og som er avhengige av å benytte rullestol eller rullator ved at eneste atkomst inn i butikken er opp en 2 trinns steintrapp. Bygget har også høye terskler som gjør det vanskelig videre inn i bygget. Det er elektrisk belysning i bygget. Bygget inneholder en butikk som blant annet selger billetter til guidede turer og varer knyttet til Eidsvollbygningen. Publikum har kun tilgang til 1. etasje. 2. etasje blir brukt til lager for butikken. TUNET foran hovedbygningen og de to paviljongene er oversiktlig og plan. Det er fremsatt benker rundt byggene.

8.5 Søndre paviljong

Søndre paviljong ligger sørvest for hovedbygning og brukes i dag som formidlingsarena og møtevirksomhet. Søndre paviljong er lite tilrettelagt. For personer som er avhengig av rullestol/ rullator eller har med barnevogn, er det liten eller ingen tilgang til paviljongen. Atkomst inn i bygget er opp en 2 trinns steintrapp. Paviljongen inneholder en stue og et kammer i både 1. og 2. etasje. Trapp er eneste forbindelse mellom etasjene. Paviljongen har installert elektrisk belysning.

8.6 Park og hageanlegg

Den største delen av park- og hageanlegget er i hovedsak plant, noe som gjør det lett å ta seg frem i parken. Stiene som er anlagt i parken er gruset, men enkelte steder er dekket for løst. På nordsiden av hovedatkomstvei og ned mot Andelva og mot

Figur 10: Allé og gruset sti (Statsbygg)

Wergelands Hus i nordøst er terrenget bratt.

Atkomstvei fra Wergelands Hus til hovedbygningen er bratt og lite tilrettelagt for personer med nedsatt funksjonsevne. Stiene i parken er gode ledelinjer, da kombinasjon gress og grus gir gode kontraster. Parkanlegget inneholder mange trær og busker, som i deler av året har uheldige egenskaper i allergisammenhenger.

Parkplan – se vedlegg 14.2.

9 UNIVERSELL UTFORMING I PROSJEKTET

Universell utforming og tilgjengelighet for alle, har ligget som et overordnet krav og er i Tiltaksprogram 11.6.2008, ett av seks punkter under føringer som gjelder for fremtidige tiltak. Programmet trekker også frem i dette punktet at bygningene og parken står i en særstilling når det gjelder vernehensyn, men det skal allikevel innenfor de begrensinger som settes, arbeides for at bygningene og parken i størst mulig grad skal kunne benyttes av ansatte og besøkende med ulike former for funksjonsnedsettelse.

I brev av 20.4.2009 fra Kultur- og kirkedepartementet gis Statsbygg mandat til å gå videre med forprosjekt. Rammen for forprosjektet er:

“Hovedbygningen og de to paviljongene skal bevares og restaureres slik at publikum får inntrykk av hvordan disse framsto i 1814. Restaureringen skal gjennomføres i samsvar med antikvariske prinsipper. De tekniske anlegg i bygningen skal oppgraderes. Publikums tilgang til hovedbygningen skal bedres, og publikumsområdene i hovedbygningen skal i størst mulig grad være universelt utformet. Parken ved hovedbygningen skal istandsettes”.

Den 20.4.2010 oversendes forprosjektrapport til Kulturdepartementet og i oversendelsesbrev fra Statsbygg som omhandler universell utforming står:

“I forprosjektet er det medtatt heis fra 1. til 2. et., men Riksantikvarens går i sin vurdering lenger og aksepterer heis fra kjelleren til 2. etasje. Det legges opp til adkomst for rullestolbrukere og WC for rullestolbrukere i en tilbakeført kjeller. For bedring av tilgang til Hovedbygningen tenkes etablering av ny forbindelse gjennom parken fra Wergelands Hus til Hovedbygningen. Bedring av adkomst for rullestolbrukere til paviljongene har man ikke funnet kulturminnefaglig akseptabel. Det er medtatt mobilt lydanlegg som blant annet benyttes av hørselshemmede. Av historiske årsaker er det ikke tilrådelig å innføre elektrisk lys i bygningen. Forholdene blir derfor ikke optimale for svaksynte”.

Til forprosjektrapport uttaler Riksantikvaren:

“Den overordnede målsetningen om universell utforming, også for fredete kulturminner, legitimerer større inngrep og endringer enn de fleste andre samfunnsmessige hensyn. For Eidsvollsmindet er utfordringene særlig knyttet til etablering av trinnløs adkomst til de tre nivåene fra kjeller til 2. etasje i hovedbygningen. Kjelleretasjen ligger om lag 5 trinn lavere enn terrengnivået utenfor.

Det framkommer av tegninger og fysiske spor i bygningen at det har vært en trapp mellom rom 1.05b og 2.35. Rom 1.05 er av noe underordnet betydning for opplevelsen av bygningen. Det kan kulturminnefaglig forsvares at det installeres heis/ løftebrett i denne posisjonen. I og med at kjellerrommene ikke er bevart og skal rekonstrueres, vil ikke noe originalmateriale gå tapt ved at heisen /løftebrettet føres ned til kjeller. Heisen vil i tilfelle komme der det på Ankers tid lå en bakerovn.

Hensynet til universell utforming må vektas tyngre enn ønsket om en historisk korrekt rekonstruksjon.

Riksantikvaren anbefaler at det arbeides videre med detaljløsninger for heis/løftebrett som går fra kjeller til 2. etasje, Vårt vurdering betinger at det er mulig å etablere heisen/løftebrettet uten ytterligere inngrep i vegger og rom, verken i 1. eller 2. etasje. Det kan kun tillates installert heis/løftebrett der heissjakten ikke føres opp til 2. etasje. Løftemekanisme og heisstol må i hvileposisjon stå i kjeller eller 1. etasje. I gulvet i 2. etasje kan det etableres en luke som åpnes når heisen/løftebrettet bringes opp til denne etasjen. Når heisen/løftebrettet ikke er i bruk, skal kun en luke i gulvet i rom 2.35 være synlig. En slik heis vil uansett svekke kulturminneverdiene, og kan bare aksepteres fordi ønsket om tilgjengelighet for alle er et så tungtveiende”.

I brev av 28.9.2010 gir Kulturdepartementet Statsbygg i oppdrag å sette i gang med detaljprosjektering, og rammen for oppdraget er:

“Hovedbygningen og de to paviljongene skal bevares, rehabiliteres og restaureres slik at publikum får inntrykk av hvordan disse framsto i 1814. Rehabiliteringen og restaureringen skal gjennomføres i samsvar med antikvariske prinsipper. Parken ved hovedbygningen skal istandsettes”.

Videre gis det disse føringer:

- *Bevaring av hovedbygningen skal prioriteres før restaurering, dvs. bevaring av dagens utforming og overflater skal velges dersom restaurering kan medføre skader på bygningen.*
- *Det kan prosjekteres inngrep i hovedbygningen, for eksempel heis til Rikssalen i 2. etasje, for at alle skal kunne oppleve de viktigste rommene slik de framsto i 1814.*
- *Alle inngrep i bygningene skal godkjennes av Riksantikvaren.*

9.1 Atkomst til byggene

Det er lagt opp til flere atkomstveier til bygningene. I teknisk forskrift til plan- og bygningsloven stilles disse krav til kommunikasjonsvei § 12-6.

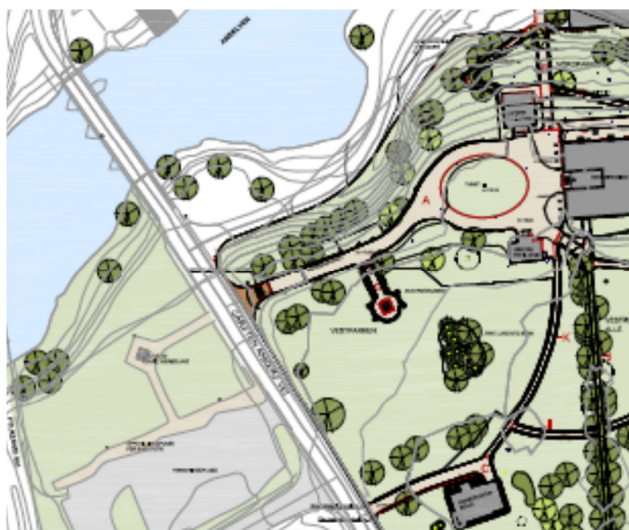
- Kommunikasjonsvei skal være sikker, hensiktsmessig og brukbar for den ferdsel og transport som forventes.
- Kommunikasjonsvei skal være lett å finne og orientere seg i.
- Kommunikasjonsvei skal være trinnfri. Stigning skal ikke være større enn 1:20.

I Norsk Standard NS 11001 stilles det disse krav til atkomst, overflater og dekker for at den skal være universelt utformet:

- Atkomsten skal være trinnfri, lett å finne, brukbar for alle.
- Fast dekke, så hjul og sko ikke synker ned.
- Jevnt dekke som er sklisikkert i våt og tørr tilstand.

9.1.1 Atkomst fra hoved P-plass

Parkering er plassert sydvest for bygningene og parkområdet. Plassene nærmest Carsten Ankers vei, 3 stk., er forbeholdt personer med nedsatt funksjonsevne. P-plassen er plan og oversiktlig.

Figur 11: Atkomstveger fra p-plass til anlegget (Statsbygg)

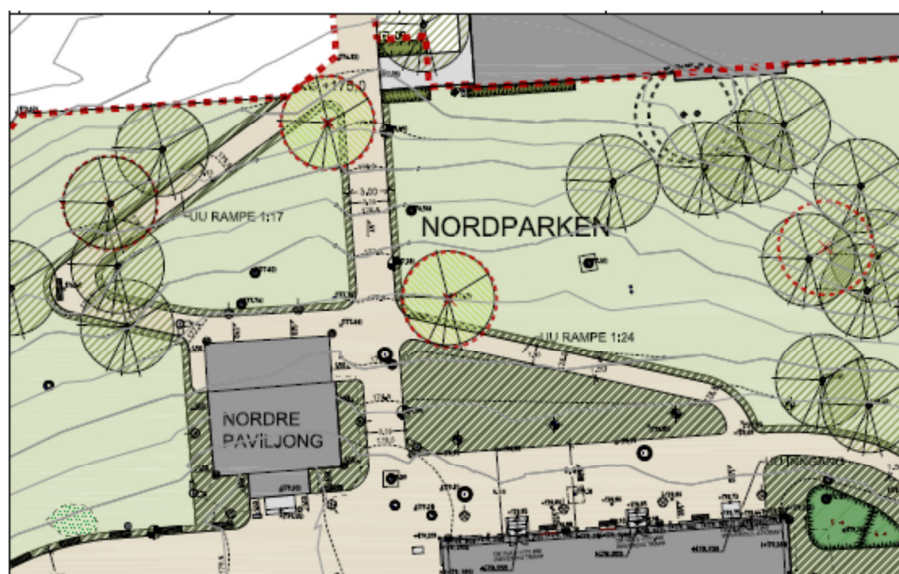
Det finnes flere atkomstveier til Eidsvollsbygningen. Hovedatkomst er fra nordvest, forbi Ankermonumentet og frem til tunet foran hovedbygning. Denne atkomst er plan og trinnfri, lett å finne og lett og orientere seg i. Det finnes også en sekundær atkomstvei fra syd, som legger veien forbi Konservatorboligen og ender i tunet foran hovedbygning. Denne atkomst er også plan, lett å finne og lett og orientere seg i. Det er

i parkanlegget ikke store nivåforskjeller, slik at det er tilfredsstillende stigningsforhold på begge atkomstene. Alle stier og tun skal være gruset og ha egenskaper som gir et fast dekke, så hjul og sko ikke synker ned. Kontrasten mellom grus og plen, gress vil gi gode ledelinjer.

9.1.2 Atkomst fra Wergelands Hus

Ved Wergelands Hus er det opparbeidet 2 plasser for personer med nedsatt funksjonsevne. Atkomst fra p-plass til Wergelands Hus er på gruset sti som leder rett til hovedinngang. Videre fra Wergelands Hus til Nordre paviljong og hovedbygning vil det bli opparbeidet en ny trasé i tillegg til den som har vært dagens atkomst, på grunn av høydeforskjellen mellom inngangsparti Wergelands Hus og inngang kjeller i hovedbygning som er ca. 4,0 meter. Den nye stien/ rampen skal graves ut i skråningen og vil få stigningsforhold på henholdsvis 1:17 i første parti, og for rampe som ligger nord for hovedbygning vil stigningsforholdet bli 1:24. Begge rampene skal opparbeides i terrenget og gruses.

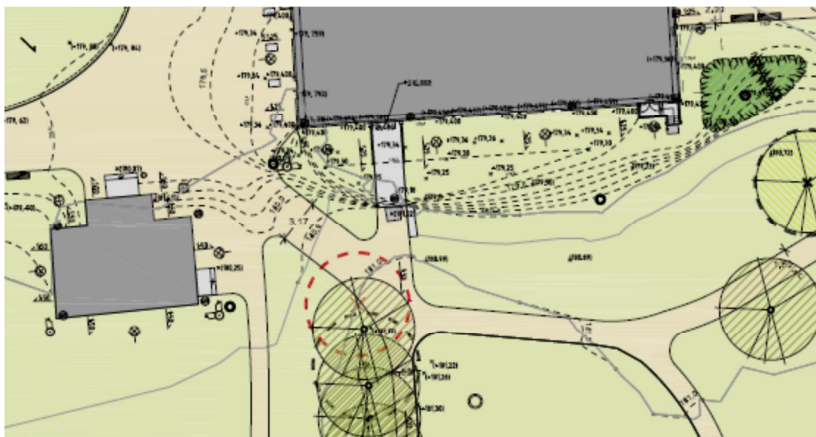
Den nye atkomsten som skal etableres fra Wergelands Hus til hovedbygningen vil være lett å finne, den vil bli brukbar for alle og vil kun i et kortere parti ha et stigningsforhold som er lavere enn forskriften angir, men det vil være et "repos" der stien svinger mot Nordre paviljong, hvor det skal plasseres en benk hvor man kan hvile eller bare nyte parken. Stien vil videre gå forbi Nordre paviljong og ende foran hovedbygning. Grusdekket på stien skal ha egenskaper som gir et fast dekke, så hjul og sko ikke synker ned. Kontrasten mellom grus og plen, gress vil gi gode ledelinjer.

Figur 12: Ny atkomstveg fra Wergelands Hus (Statsbygg)

9.1.3 Atkomst mellom kjeller og 1. etasje i hovedbygningen

Den vertikale forbindelseslinjen mellom kjeller og 1. etasje skal foregå utendørs på gruset gangveg/ tun, enten langs fasade syd og øst frem til fasade nord, eller over tunet langs fasade vest frem til fasade nord. Høydeforskjell mellom inngangspartiene er på ca. 2,3 meter, noe som gir relative plane flater. Grusdekket på stien skal ha egenskaper som gir et fast dekke, så hjul og sko ikke synker ned. Kontrasten mellom grus og gressplen vil gi gode ledelinjer.

Figur 13: Atkomst 1. etasje i hovedbygningen (Statsbygg)

9.2 Parkering

I teknisk forskrift til plan- bygningsloven stilles disse krav til parkerings- og annen oppstillingsplass - § 8-9.

Bygning med boenhet med krav om heis og byggverk med krav om universell utforming skal ha tilstrekkelig antall parkeringsplasser for forflytningshemmede og tilstrekkelig annen oppstillingsplass for rullestol, barnevogn mv. For parkeringsplassene gjelder følgende:

- Parkeringsplass skal være nær hovedinngang.
- I byggverk med parkeringsplasser skal disse være plassert nær heis.
- Parkeringsplass skal ha tilfredsstillende belysning og være tydelig skiltet og merket.

I Norsk Standard NS 11001 stilles det følgende tilleggskrav til parkering for at den skal være universelt utformet:

- Antall parkeringsplasser.
- Mål på parkeringsplasser.

9.2.1 Parkering Carsten Ankers vei

Parkeringsplass Carsten Ankers vei er hoved parkeringsplass. Plassen er opparbeidet for busser og privatbiler. Plassen har opparbeidet 3 plasser for personer med nedsatt funksjonsevne.

Plassen er ikke en del av restaureringsprosjektet og inngår dermed ikke i evalueringen.

9.2.2 Parkering Wergelands hus

Ved Wergelands hus er det opparbeidet 2 parkeringsplasser for personer med nedsatt funksjonsevne.

Plassen er ikke en del av restaureringsprosjektet og inngår dermed ikke i evalueringen.

9.3 Inngangsparti

I teknisk forskrift til plan- og bygningsloven stilles disse krav til inngangsparti - § 12-4.

Inngangsparti skal være godt synlig, sentralt plassert og oversiktlig i forhold til atkomst. Inngangsparti skal være sikkert og enkelt å bruke. Med inngangsparti menes bygverkets atkomstområde ved hovedinngangsdør.

For bygning med krav til tilgjengelig boenhet og byggverk med krav om universell utforming skal følgende være oppfylt:

- Inngangsparti skal ha belysning slik at inngangsparti og hovedinngangsdør er synlig i forhold til omliggende flater.
- Det skal være et visuelt og taktilt oppmerksomhetsfelt foran hovedinngangsdør.
- Inngangsparti skal være trinnfritt.
- Utenfor hovedinngangsdør skal det være et horisontalt felt på minimum 1,5 m x 1,5 m. Ved sidehengslede dører gjelder dette utenfor dørens slagradius.
- Betjening for eventuell automatisk døråpner skal plasseres slik at den er tilgjengelig for person i rullestol og slik at sammenstøt med dør unngås.

I Norsk Standard NS 11001 stilles det følgende krav til inngangsparti for at den skal være universelt utformet:

- godt synlig og lett tilgjengelig
- plasskrav (snusirkel) ved inngangen
- avskrapningsrist
- nivåforskjell mellom ute og inne skal være mindre enn 25mm
- belysning

- minste bredde på lysåpning i inngangsdør skal være 860mm
- manuell dør skal kunne trekkes/ skyves med en trekraft på 20N
- god kontrast mellom dør og tilgrensende vegger

9.3.1 Hovedbygning - inngang 1. etasje

Vestfasaden er hovedbygningens inngangsfasade, hvor det skal reetableres en rettløpstrapp i tre. Denne hovedinngang skal ikke benyttes som hovedatkomst til 1. etasje, da det ikke er funnet gode nok løsninger for trinnfri atkomst som kan aksepteres.

For å imøtekomme kravet om at det skal være én hovedløsning, skal hovedatkomst til 1. etasje gå via rampe inn gjennom Biljardstuen. Denne inngang har frem til oppstart restaurering fungert som inngang for brukere av rullestol og rullator. Etter restaurering skal alle gruppene som guides i bygningen bruke denne inngang.

Da valgt løsning er en allerede opparbeidet, vil denne ikke medføre noen bygningsmessige inngrep.

Valgt løsning vil på en del punkter være i henhold til lov, forskrift og standarden, men på noen punkter vil den ikke bli ivaretatt. Den vil blant annet ikke oppfylle krav om god synlighet. De fleste som kommer på besøk vil antagelig bruke hovedtrapp inn og gå feil. Men museet ivaretar dette med at turene er guidet og alle skal "loses" igjennom denne atkomst/ inngang og inn i Vestibylen.

9.3.2 Hovedbygning - inngang kjeller

Atkomst til kjeller skal være fra nordfasaden. Det skal etableres 3 innganger i kjellermur, og den østlige inngang skal være universelt utformet, men trinnfri atkomst. For å utjevne høydeforskjell mellom nivå ute og kjellernivå, skal det etableres en trapp som også inneholder et løftebrett.

De bygningsmessige inngrep i kjeller er store. Kjelleren skal gjenskapes slik den var i 1814, noe som betyr at de murte teglsøylene skal byttes ut med murte teglvegger. Atkomst til kjeller er gjennom åpning i grunnmur.

Løsningen som velges vil på de aller fleste punktene være i henhold til kravene. Museet har i tillegg valgt at denne atkomsten til å være hovedløsning.

9.3.3 Nordre paviljong – inngang 1. etasje

Så langt i prosjektet er det ikke funnet akseptable måter å tilrettelegge for trinnfri atkomst til paviljongen og museumsbutikk.

Det er ikke planlagt bygningsmessige inngrep som følge av universell utforming.

Løsningen tilfredsstillende ikke krav i teknisk forskrift.

9.3.4 Søndre paviljong – inngang 1. etasje

Så langt i prosjektet er det ikke funnet akseptable måter å tilrettelegge for trinnfri atkomst til paviljongen og formidlingsareal.

Det er ikke planlagt bygningsmessige inngrep som følge av universell utforming.

Løsningen tilfredsstillende ikke krav i teknisk forskrift.

9.4 Vertikal kommunikasjon - trapper

Dette punkt vil ikke bli omhandlet mer, da prosjekteringen ikke har kommet til dette.

9.5 Heis

I teknisk forskrift til plan- og bygningsloven stilles disse krav til heis og løfteplattform i byggverk - § 12-3.

- Byggverk for publikum og arbeidsbygning med to etasjer eller flere skal ha heis. Byggverk med inntil tre etasjer og liten persontrafikk kan ha løfteplattform. Løfteplattform og heis skal være allment tilgjengelig.

I Norsk Standard NS 11001 stilles det disse krav til en heis for at den skal være universelt utformet:

- Gi adgang til alle hovedfunksjoner i bygget
- Belysning
- Hørbar, visuell og taktil informasjon
- Størrelse på heisstol.

Etablering av heis/ løfteplattform i hovedbygningen er det tiltak som uten tvil har hatt størst fokus når det gjelder universell utforming. Rikssalen som er hjertet i bygningen, er plassert i 2. etasje og har av den grunn vært utilgjengelig for personer i rullestol eller som bruker rullator.

Både Kulturdepartementet og Riksantikvaren åpnet for etablering av heis, da de begge mener at hensynet til tilgjengelighet skal veie tyngst her.

I forprosjektrapporten ble det jobbet med 6 heisalternativer.

Forprosjektrapporten anbefaler heisalternativ 2, mellom 1. etasje og 2. etasje, med bakgrunn i at dette alternativet gir minst inngrep i sårbare fasader og interiør og konstruksjonsmessige utfordringer, samt at plasseringen er mest hensiktsmessig. Heisen anbefales ikke å gå ned i kjeller, da heisinngang her vil komme i konflikt med etablering av kjøkken eller folkestue.

Videre i detaljprosjektering kom det frem ønsker om å føre heisen ned i kjelleren og en nærmere vurdering ble gjort. I brev av 14.10.2011 til Kulturdepartementet gir Statsbygg denne vurderingen: *“Etter en samlet vurdering har Statsbygg kommet fram til en anbefaling om at heisen bør føres ned i kjelleren. Det er i denne sammenheng et viktig moment for Statsbygg at rullestolbrukere og andre som ikke kan gå i trapper får et likeverdig tilbud med øvrig publikum”.*

Etter møte den 7.11.2011 mellom Kulturdepartementet og Norsk Folkemuseum, som gikk på formidlingsmessige og kulturhistoriske hensyn, endres heisalternativet tilbake til slik det er beskrevet i forprosjektrapporten.

Statsbygg gjennomfører den 15.11.2011 møte/ befarings med Norsk Folkemuseum/ Eidsvoll 1814, Norges Handikapforbund, Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon vedrørende dette valget og begge organisasjonene slutter seg til valget. Norges Handikapforbund gir denne uttalelse til godkjenningen: *“NHF setter som forutsetning at omvisningene i Eidsvollsbygningen blir utført slik som opplyst i møtet av Norsk Folkemuseum/Eidsvoll 1814. Dvs. at alle skal bruke samme kommunikasjonsvei mellom 1. etasje og kjelleren og at de ledes direkte inn i kjelleren fra utearealet og at veien rundt Eidsvollsbygningen har stigningsforhold og overflate som er lett å bruke for personer som benytter rullator og rullestol. NHF forutsetter at personer med funksjonsnedsettelse ikke blir henvist til å bevege seg rundt bygningen mens andre kan bruke innvendig trapp”.*

I brev av 30.11.2011 gir Kulturdepartementet den endelige beslutning om heis: *“Det skal installeres heis mellom 1. og 2. etasje i Eidsvollsbygningen. En slik heis vil sikre likeverdig tilgang til bygningens 2. etasje og Rikssalen. Riksantikvaren har godtatt at det installeres heis i Eidsvollsbygningen, men vernehensyn og konstruksjonshensyn legger begrensninger på hvor stor heiskupen kan være.*

Det skal ikke installeres heis mellom 1. etasje og kjelleren i Eidsvollsbygningen.

Kjøkkenet skal rekonstrueres med tanke på et funksjonelt kjøkken til aktiv formidlingsbruk med historisk opplevelse, med en funksjonell bakerovn og grue basert på kjente skriftlige kilder, arkeologiske funn og bygningsmessige spor. De formidlingstilbud Norsk Folkemuseum etablerer i den rekonstruerte kjelleren skal ha hovedinngang på nordsiden av bygget. Det skal være én inngang tilrettelagt for likeverdig tilgang til formidlingstilbudene i kjelleren”.

Prosjektet har kommet frem til en heisløsning med selvbærende sjakt, Heistypen (Motala 6000) som er prosjektert, har en heisstol med innvendig størrelse 1100mm x 1400mm, noe som gir plass til en liten rullestol og ledsager. Plassering av heisen i hovedbygningen er sentral og berører kun underordnede rom i første og annen etasje. Plassering medfører irreversible tiltak i bjelkelag og dagens pipe i første og annen etasje må rives og bygges noe mindre.

Mellom kjeller og første etasje må det gjøres utsparinger og forsterkning av eksisterende bjelkelag. Store deler av heissjakten vil bli der eksisterende pipe og luftkanal er ført gjennom bjelkelaget.

I bjelkelag mellom 1. etasje og 2. etasje må det gjøres utsparing. I det aktuelle området er det spor etter en trapp og heissjakten vil gå for det meste i den tidligere utsparingen. I bjelkelaget mellom 2. etasje og loft vil heisløsningen ikke medføre irreversible inngrep.

Prosjektet har avholdt møter med Norsk Heiskontroll, hvor ønsket løsning er gjennomgått og fått tilbakemelding om at heisløsning tilfredsstillende NS-EN 81-21 Nye heiser i gamle bygg, hvor det åpnes for løsninger tilpasset de antikvariske forhold i sterkere grad enn tidligere standarder.

Riksantikvaren har godkjent denne løsning.

Valgt løsning vil på de fleste punktene være i henhold til forskriften og standarden, men noen vil ikke bli ivaretatt. Når det gjelder hørbar informasjon i heisstol, vil dette ikke bli installert, da dette vil virke forstyrrende for omvisningen i bygget. Taktilt oppmerksomhetsfelt vil ikke bli etablert, da det alltid vil være ledsagere med ved bruk av heis.

9.5.1 Løfteplattform

I teknisk forskrift til plan- og bygningsloven stilles disse krav til heis og løfteplattform i byggverk - § 12-3.

- Byggverk for publikum og arbeidsbygning med to etasjer eller flere skal ha heis. Byggverk med inntil tre etasjer og liten persontrafikk kan ha løfteplattform. Løfteplattform og heis skal være allment tilgjengelig.

I Norsk Standard NS 11001 stilles det disse krav til en løfteplattform for at den skal være universelt utformet:

- Innelukket, brukbar og sikker.
- Maksimal hastighet.

I kjeller i hovedbygningen skal det etableres løfteplattform for å utjevne nivåforskjellen som er mellom inngangsparti og innvendig nivå på kjellergulv. Utførelsen som er valgt er en trapp som kan gjøres om til en plattform.

Løfteplattform vil være i henhold til krav i teknisk forskrift og standard.

9.6 Planløsning

I teknisk forskrift til plan- og bygningsloven stilles disse krav til planløsning i byggverk med krav om universell utforming § 12-7.

- Byggverk for publikum skal ha planløsning og fordeling av rom som fører til at flest mulig på en likestilt måte har tilgang til og kan bruke alle deler av byggverket som er åpne for publikum.

I Norsk Standard NS 11001 stilles det i tillegg disse krav til planløsning for at det skal være universelt utformet:

- Enkelt å orientere seg i det bygde miljø.
- Informasjon gjennom flere virkemidler – taktilt, visuelt og/ eller auditivt.
- Ledelinjer.

I og med at Eidsvoll 1814 skal guide besøkende rundt i anlegget, vil det bli enkelt å orientere seg. I hovedbygningen er planløsningen god, og man kan forflytte seg mellom rommene på en rett linje, da dørene er plassert i samme avstand fra yttervegg i rom etter rom. De som er avhengig av å bruke heis for å ta seg fra 1. etasje til 2. etasje i hovedbygningen vil bli ledet til denne. Trappen mellom 1. og 2. etasje ligger sentralt i bygget. Det eksisterende mobile lydanlegg skal oppgraderes, slik at personer med nedsatt hørsel kan knytte seg til dette.

Planløsning vil være i henhold til krav.

9.7 Belysning

I teknisk forskrift til plan- og bygningsloven stilles disse krav til rom og annet oppholdsareal i byggverk med krav om universell utforming § 12-7.

- Størrelse, utforming, belysning og lydforhold slik at likestilt deltakelse er mulig.

I Norsk Standard NS 11001 stilles det i tillegg disse krav til belysning for at det skal være universelt utformet:

- Belysningen skal tjene to formål - ledelys for evakuering og belysning for daglige gjøremål.
- Lyskilden skal være avblendet.
- Lyskilden skal være plassert slik at inngangsdører, dørklokker, dørskilt, trapper og liknende er godt synlig.
- Grunnbelysningen skal planlegges slik at den bidrar til god forståelse av rom og romutforming.

9.7.1 Hovedbygning

I hovedbygning skal 1. og 2. etasje, samt loft, ikke ha elektrisk belysning, det skal kun etableres orienteringslys i et trapperom som ikke har vinduer. Kjelleren skal ha ny belysning som skal tilpasses de rekonstruerte rommenes funksjon.

I de historiske rommene i hovedbygningen vil det ikke bli optimale forhold for personer med nedsatte synsevner.

Deler av hovedbygning vil være i henhold til krav.

9.7.2 Nordre paviljong

I paviljongen skal det monteres belysning i 1. etasje som er tilpasset butikkinnredningen. 2. etasje som brukes som lager skal få belysning som skal tilpasses bruken av rommene. I kjeller hvor nyte toalettrom skal etableres skal ny belysning monteres.

Nordre paviljong vil etter restaurering få god belysning og gi personer med nedsatte synsevner likestilt deltakelse. Utførelse vil være i henhold til krav.

9.7.3 Søndre paviljong

Det skal ikke monteres fast belysning i paviljongen. Men bygningen er forsynt med strøm til elektriske ovner, slik at det vil være mulighet til forbedrede lysforhold i enkelte

situasjoner. I utgangspunktet vil bygningen ikke gi optimale forhold for personer med nedsatt synsevne.

Utførelse vil ikke være i henhold til krav.

9.8 Toalettrom

I byggverk med krav om universell utforming skal, i etasjer som har bad og toalett, 1/10 og minst ett av disse være universelt utformet i samsvar med følgende:

Gulv og vegg skal ha synlig fargekontrast. Fastmontert utstyr skal ha synlig fargekontrast til gulv/vegg.

Størrelse og planløsning skal være slik at det er fri gulvplass til en snusirkel med diameter på minimum 1,5 m foran toalett og minimum 0,9 m fri gulvplass på begge sider av toalett. Det skal være fri passasjebredde på 0,9 m fram til fri plass ved siden av toalett. Toalett skal ha håndstøtte på begge sider.

Det skal være tilstrekkelig fri plass under servant.

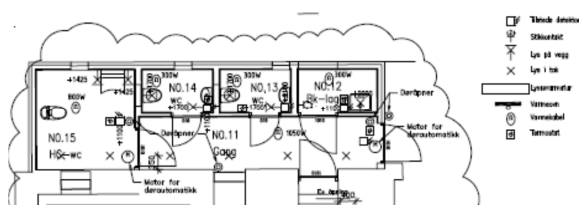
I Norsk Standard NS 11001 stilles det i tillegg disse krav til toalettrom for at det skal være universelt utformet:

- Utadslående dør.
- Setehøyde, armstøtter.
- Riktig belysningsstyrke, avblendet.

(Når det gjelder toalettrom tallfester standarden de nevnte punktene, disse blir ikke medtatt her, men løsningen som prosjektet har valgt er målt opp mot disse.

I kjeller i Nordre paviljong skal det etableres toalettrom. Det arbeides nå med planer for 1 toalett som er tilrettelagt for personer med nedsatt funksjonsevne og 2 ordinære toaletter. Disse vil bli oppført i henhold til tekniske forskrifter, slik at krav som kontraster, lys, avstand mellom vask og toalett, utadslående dør og døråpner vil bli imøtekommet. I tillegg finnes det toaletter (ordinære og tilrettelagte i Wergelands Hus).

Utførelse vil være i henhold til krav.

Figur 14: Toalettrom, Nordre paviljong (Statsbygg)

10 EMPIRI

I dette kapittel vil jeg presentere data fra den kvantitative og kvalitative datainnsamling.

10.1 Kvantitativ datainnsamling

I den kvantitative datainnsamling er antall besvarelser som er med i undersøkelsen 68.

Ved svarfristens utløp var det kommet inn 34 besvarelser, dette gir en svarprosent på 50,0 %.

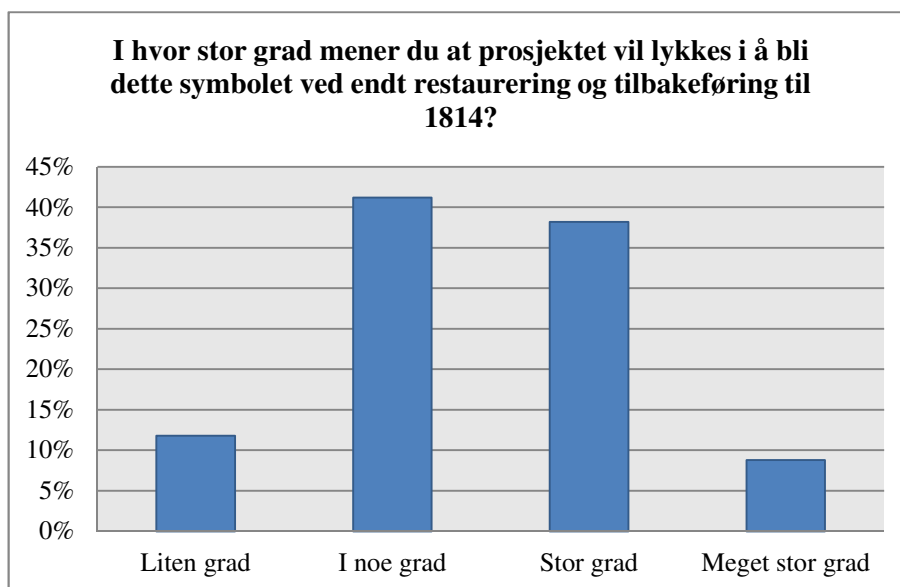
Resultater fra undersøkelsen er:

“Eidsvollsbbygningen skal bli et UU-symbol - men helt lett blir det ikke...”.

Dette sa Anniken Huitfeldt etter et dialogmøte med representanter for Riksantikvaren, Statsbygg, Norges Handikapforbund og Deltasenteret vedrørende restaurering av Eidsvollsbbygningen i forbindelse med feiring av 200 års jubileum for Norges Grunnlov.

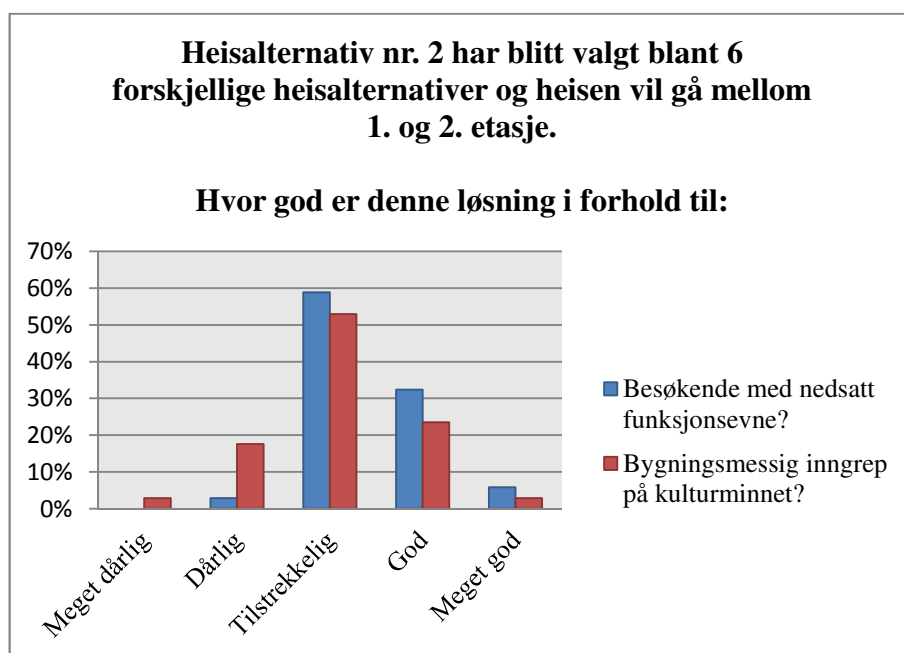
Videre fulgte hun opp med; “Eidsvollsbbygningen skal bli det viktigste symbolet på regjeringens visjon om at Norge skal bli universelt utformet innen 2025”.

Spørsmål 1.

Tabell 1: Svarfordeling spørsmål nr. 1

Spørsmål 2.

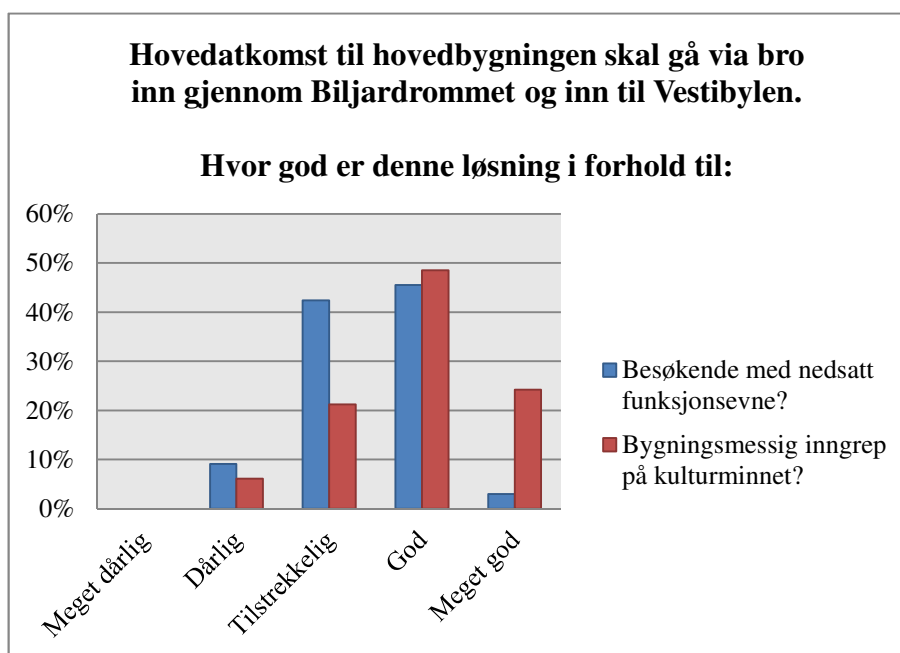
Tabell 2: Svarfordeling spørsmål nr. 2

Kommentarer fra respondentene:

- Strengt tatt er disse to forholdene store motsetninger å imøtekomme samtidig, men valgt løsning er så optimal man kan innenfor begge rammer.
- Det er viktig å huske at selv om tilgjengelighet for alle er viktig, så er det primære målet i dette prosjektet å ta vare på en historisk bygning og tilbakeføre til 1814. Det er derfor helt vesentlig at man velger løsninger som ikke går på bekostning av kulturminneverdier, men som likevel gjør tilgjengelighet mulig. Man vil sjelden oppnå helt optimale løsninger i forhold til UU i slike prosjekter, målet må være å lage løsninger som er gode nok.
- Jeg tror heisløsningen vil fungere bra, men siden jeg ikke har erfaring med rullestolbruk selv, så krysser jeg for tilstrekkelig.
- At heis ikke går ned til kjeller vil være tungvint for funksjonshemmede som må gå rundt bygget for å komme fra kjeller til 1. etasje. Det er kun smale, bratte og mørke tjenertrapper som forbinder kjeller og 1. etasje. Disse vil være vanskelig å benytte for mange eldre som er litt dårlige til bens og/eller har litt dårlig syn. Siden det blir løftebord fra kjeller dør til kjeller har de også tilgang over det meste av bygningen.
- Heisen ligger godt plassert i forhold til sentrale rom i 1. etasje og Rikssalen. Heiskupeen er liten.

- Heisen beslaglegger deler av et rom i 2. etasje og stenger gjennomgangen i nordfløyen.
- Vi klarer ikke å tilfredsstille kravene til størrelse på heisstol med bredde 1100mm, Bredden blir 800mm. Det er ikke bygningsmessig/antikvarisk mulig å få til en bredere heisstol.
- Forutsetning for ovenstående svar er at all publikumstrafikk mellom kjeller og 1. etasje skal foregå utvendig.

Spørsmål 3.

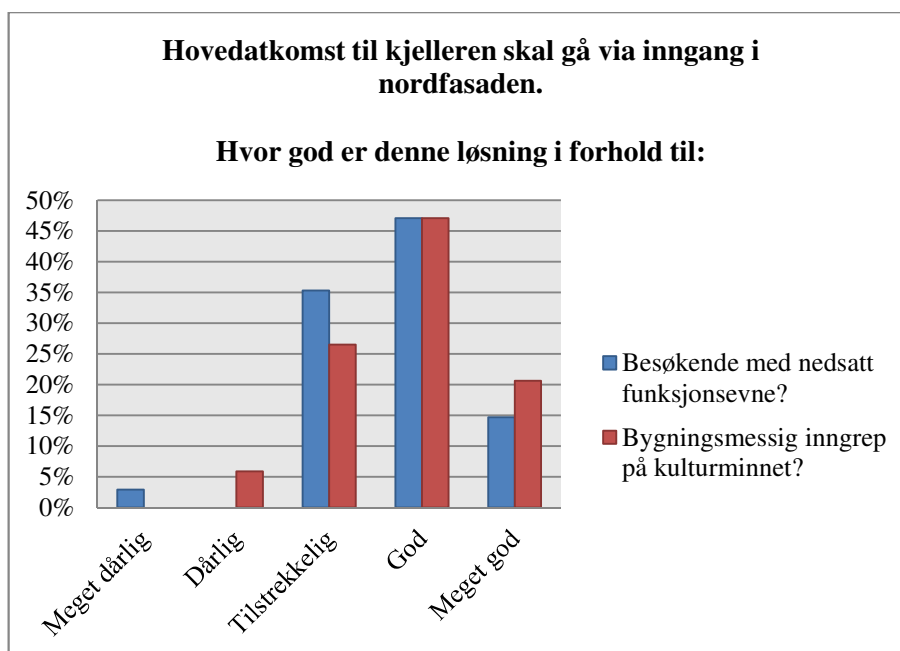

Tabell 3: Svarfordeling spørsmål nr. 3

Kommentarer fra respondentene:

- Det optimale vil naturligvis være å komme inn hovedinngangen, men det er ikke mulig her uten for store inngrep.
- Selve ankomsten vil være god, men tungvinn i forhold til at den ikke gir adkomst til kjeller.
- Hovedatkomst blir fortsatt hovedtrapp, mens Biljardstuen blir brukt som løsning for de med nedsatt funksjonsevne.
- Hovedinngangen har trapp, så funksjonshemmede som ikke kan benytte trappen må benytte sekundæringang via Biljardstuen. Det vil si ikke samme inngang som en funksjonsfrisk.

Spørsmål 4.

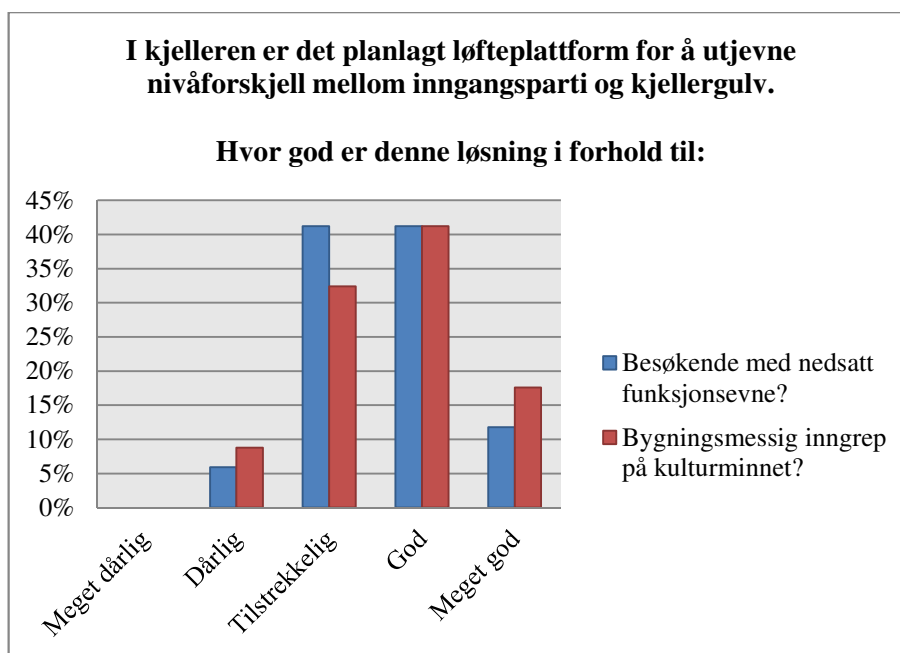

Tabell 4: Svarfordeling spørsmål nr. 4

Kommentarer fra respondentene:

- Hovedatkomsten til kjelleren via inngang(er) til nordfasaden er jo for alle besøkende uansett funksjonsevne og det er bra!
- Siden kjelleren er en rekonstruksjon innebærer dette lite skadelige inngrep i originalt materiale. Heis til kjelleren ville derimot ha beslaglagt vesentlige arealer i kjelleren, noe som ville påvirket prosjektets mål negativt.
- For å komme inn i kjelleren for funksjonshemmede må de benytte løfteplattform fordi det er nivåforskjell fra parken og gulvet i kjelleren.
- Det positive er at det er samme hovedinngang som funksjonsfriske benytter til kjelleren.

Spørsmål 5.

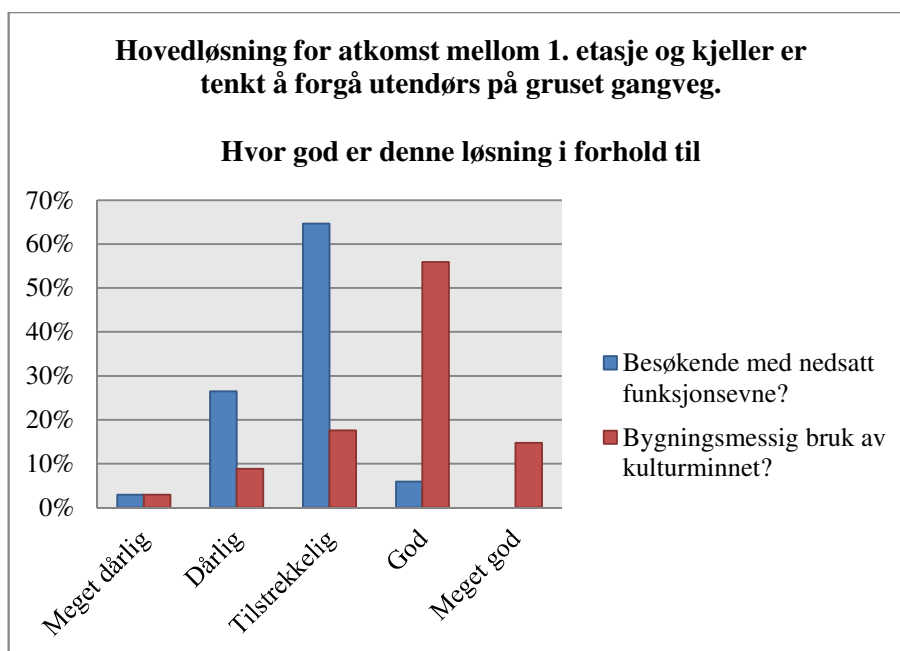

Tabell 5: Svarfordeling spørsmål nr. 5

Kommentarer fra respondentene:

- Løfteplattformen er en type som er både trapp og løfteplattform (om ikke samtidig) noe som gjør en god løsning.
- Løfteplattformen er en trapp som også fungerer som løftebord. Det tar trolig litt tid for funksjonshemmede å benytte løftebordet, som muligens må styres av en ansatt.

Spørsmål 6.

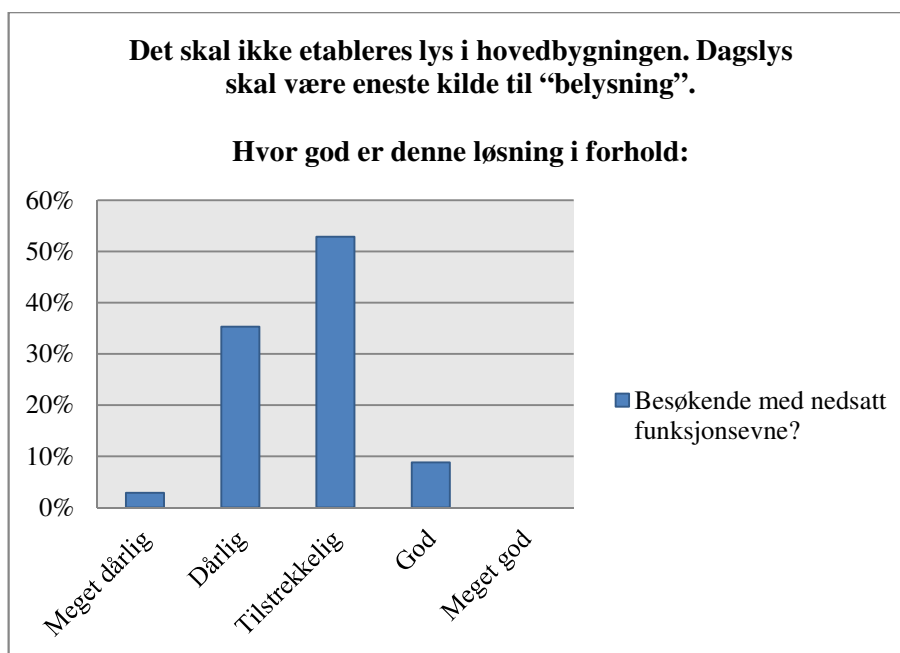

Tabell 6: Svarfordeling spørsmål nr. 6

Kommentarer fra respondentene:

- Når grusen er "bundet" og tilnærmet hard i overflaten vil løsningen være god.
- Veldig avhengig av gruskvalitet.
- Forutsetning er at kornfordeling i grusen er slik at dekket, som trenger jevnlig vedlikehold, holder seg fast. Dette for at hjul og krykker ikke skal synke ned i grusen.

Spørsmål 7.

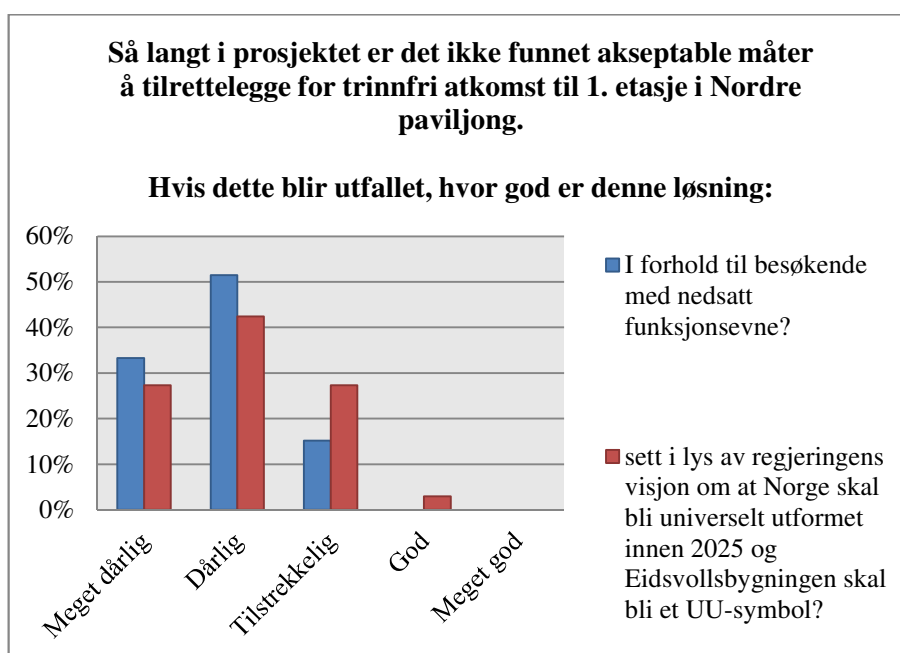
Tabell 7: Svarfordeling spørsmål nr. 7

Kommentarer fra respondentene:

- Igjen en "utfordrende" tosidighet! Opplevelsen av 1814-tidens hus og lokaler mot godt opplyste rom og arealer....
- Besøkende med svekket syn burde kanskje vært gitt en mulighet til omvisning i mer opplyste lokaler men det ville ikke vært en universell løsning da formidlingen ville fremstå "feil" ift. 1814-situasjonen.
- Man må huske på at alle besøkere går med guide; ingen tillates å gå på egen hånd. Derfor vil personer med nedsatt funksjonsevne alltid ha en person (guide) "til hånds" som kan hjelpe og veilede. Dette er helt i tråd med institusjonens verdier når det gjelder vertskapsfunksjon: hver gjest skal ses og hjelpes ut fra sine spesifikke behov.
- Jeg antar at besøkende med nedsatt funksjonsevne også kommer for å oppleve den historiske bygningen, ikke et eksempel på optimal UU-tilrettelegging. Opplevelsen av historien og stemningen må anses som like viktig for alle besøkende uansett funksjonsevne.
- Alle omvisninger har følge. Poenget er at belysningen skal være den samme som i 1814.
- Opplevelsen av at Eidsvollsbygningen er uten kunstig lys er spesiell for alle - positiv for de som ser godt og kanskje negativ for de som har dårlig syn.

- Personer med nedsatt syn kan ha problemer med å bevege seg i indre del av bygningen som har lite dagslys. Det positive er at all omvisning skjer med guide som kan veilede / hjelpe personer med nedsatt syn. I deler av året er det begrenset med dagslys.
- Det er verdt å bemerke at enkelte former for synsnedsettelse vil trenge mer lys for å ha optimalt utbytte av å besøke bygningen.

Spørsmål 8.

Tabell 8: Svarfordeling spørsmål nr. 8

Kommentarer fra respondentene:

- Politikeres visjoner er ikke alltid forenlig med virkeligheten, og selv om ikke alle kulturminner eller naturområder kan tilrettelegges for bevegelseshemmede betyr ikke dette at Norge generelt sett kan ha gode løsninger de fleste steder. Man må anta at mange av de som besøker Eidsvoll og som har nedsatt funksjonsevne er interessert i historie og kulturminnevern. Kanskje ville noen av disse bli skuffet dersom kulturminnene var rasert i UU-utformingens navn?
- Uttalelsen om at Eidsvollsbygningen skal bli et UU-symbol må politikeren selv stå for, personlig synes jeg det var et litt rart valg av symbolbygning for UU-saken. Når det er sagt mener jeg at det burde vært brukt mer midler på å konstruere et framkomstmiddel for bevegelseshemmede som kan fersere trapper og høye dørstokker. Det burde ikke være vanskelig med dagens teknologi,

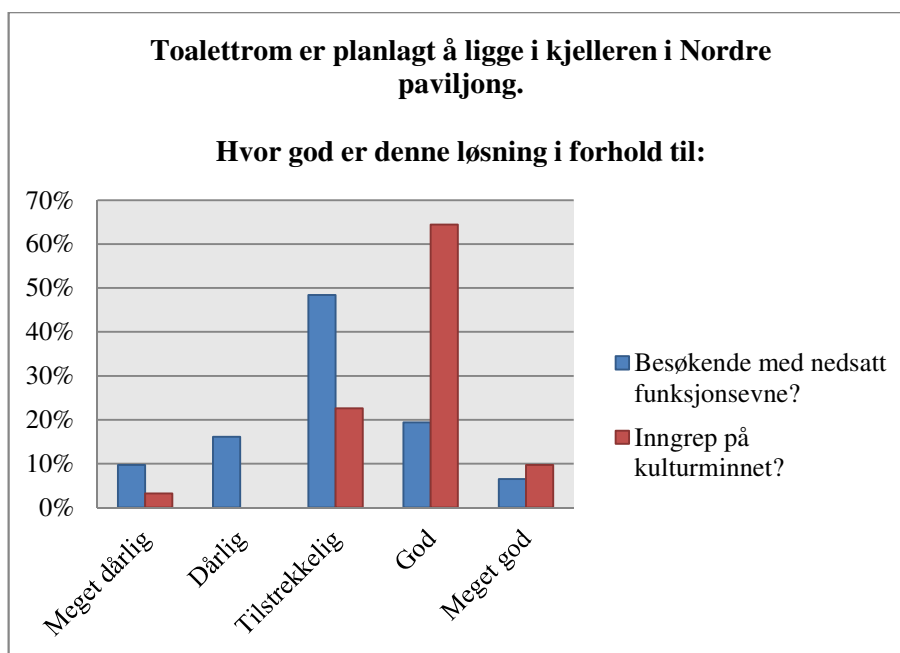
dersom noen er villige til å betale for dette. Da ville også Nordre paviljong vært tilgjengelig for alle.

- Huitfeldts utsagn om at Eidsvollbygningen skal bli et UU-symbol burde vært usagt. Bygningen har kulturminneverdier som gjør den lite egnet som flaggskip i en slik satsning.
- Sette et slikt mål for en slik bygning er feil.

Kunne dette vært løst på en annen måte?

- Teknisk kunne det vært løst med terrengarondring/ramper, terskelramper etc. for 1.etasje, men det visuelle forholdet ville da bli svært endret (ift. 1814). (2.etasje er etter hva jeg vet ikke ment for publikum).
- Rampe (og forså vidt løfteplattform) er ikke noen løsning her.
- 1. etasje i Nordre paviljong skal benyttes som museumsbutikk og salg av inngangsbilletter til anlegget.
- Flytting av museumsbutikk og billettsalg til Søndre paviljong, som det er lettere å få trinnfri adkomst til, ville kunne gi en bedre løsning for funksjonshemmede.
- Heve terrenget rundt inngangsparti.
- Diskutert mange alternativer som ikke er akseptable for Riksantikvaren.
- Den trange gangen og høye terskelen er problemet, vanskelig å løse uten betydelige inngrep.
- Utvendig rampe..

Spørsmål 9.

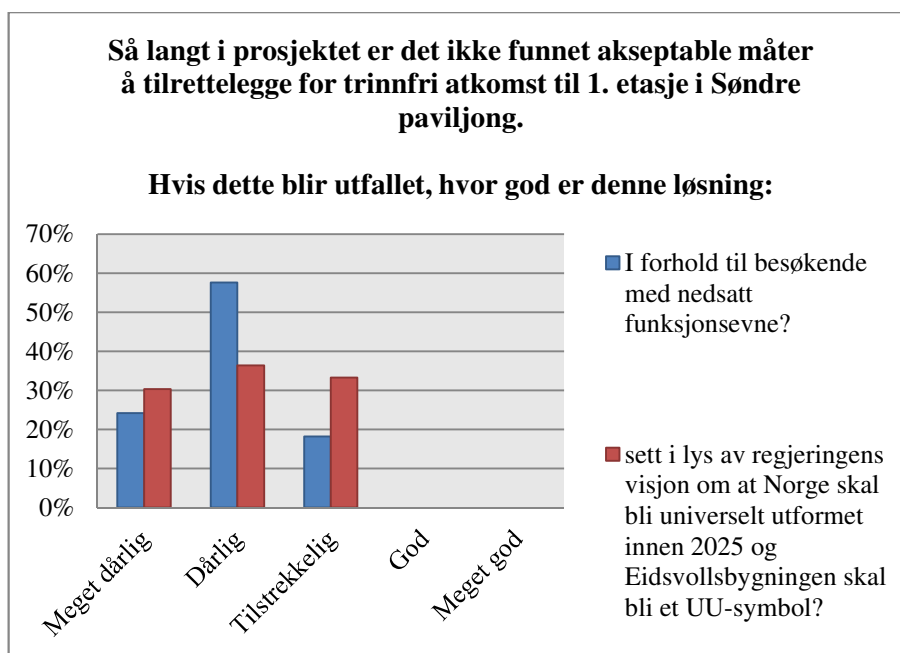

Tabell 9: Svarfordeling spørsmål nr. 9

Kommentarer fra respondentene:

- Dette er likt for alle. Det er selvsagt vesentlig at atkomstveien er så godt tilpasset rullestolbruk som mulig, samtidig som man ivaretar et tradisjonelt preg.
- Det er i tillegg også tilrettelagt i Wergelands Hus.
- Toalettrommene for alle er nå lagt samlet på nordsiden av nordre paviljong.
- Det er ikke planlagt toalettrom i kjelleren i hovedbygningen, men i tilbygg til nordre paviljong.
- Tidligere skisser viste en toalettfunksjon i kjeller men pga. av funn i hvelvkjellerne ble toalettfunksjonen flyttet til Nordre paviljong (der hvor der er publikumtoaletter i dag).

Spørsmål 10.

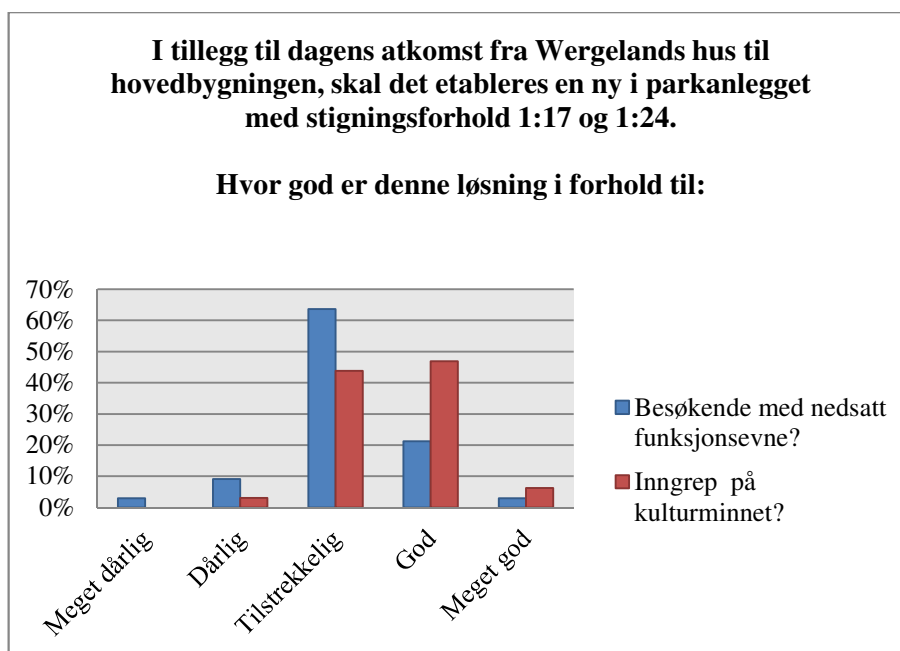

Tabell 10: Svarfordeling spørsmål nr. 10

Kunne dette vært løst på en annen måte?

- Som for Nordre Paviljong bortsett fra at 2.etasje vel er ment for publikum.
- Det er tilgjengelighet til RIKSSALEN som er det avgjørende når man snakker om UU tilgjengelighet til Eidsvollsbygningen.
- Rampe på østsiden av bygget til eksisterende ytterdør.
- Heve terrenget lokalt, men det er kanskje visjonen om Eidsvoll som UU symbol som er problemet, den er litt vel ambisiøs og kanskje ikke så gjennomtenkt.
- Trinnløs adkomst til dør i østfasaden er under vurdering.
- Er litt usikker på om din påstand stemmer. Mener rampe langs østfasaden vil gi trinnfri tilgang til bygningen

Spørsmål 11.

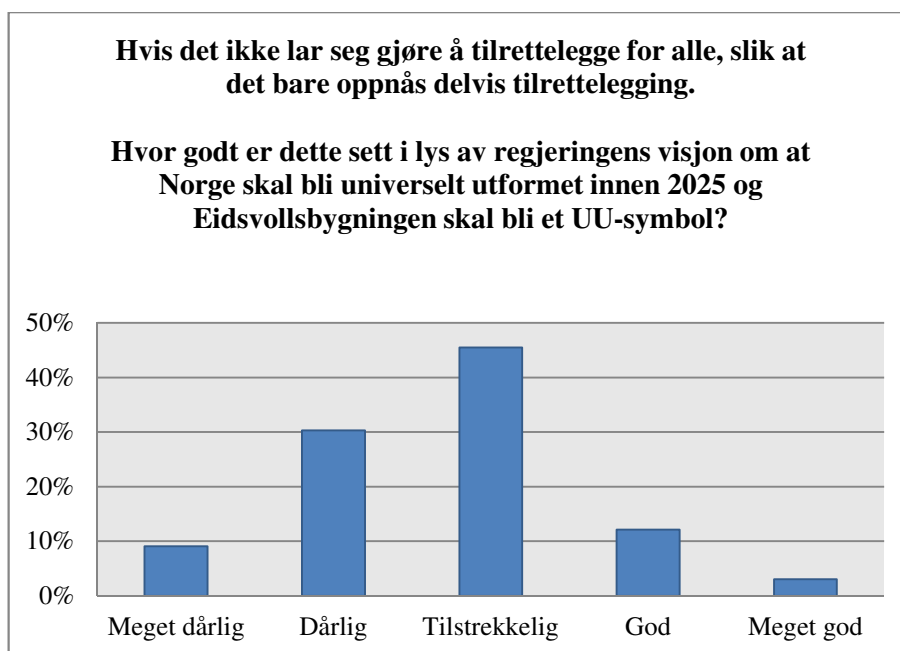

Tabell 11: Svarfordeling spørsmål nr. 11

Kommentarer fra respondentene:

- Igjen er løsningens brukbarhet knyttet til hvor godt materialet binder (uttalt å bli "ganske fast"). Stigningsforholdet burde vært slakere for å bedre bruken (men igjen bindinger til 1814-tiden.....).
- Det ville naturligvis vært optimalt med atkomstvei fra begge sider, slik som for aller andre, men stigningen gjør dette vanskelig uten å gjøre store inngrep i parken, som også er en viktig del av kulturminnet.

Spørsmål 12.

Tabell 12: Svarfordeling spørsmål nr. 12

Er delvis tilrettelegging godt nok?

- Har lyst til å huke av for "tilstrekkelig" da jeg vurderer Hovedbygningen som dette og motsetningene til bevaring nær umulig, men sett på totalløsningene inkl. paviljongene kan det nok ikke nå opp som "symbol".
- Delvis tilrettelegging er i utgangspunktet ikke godt nok for noen bygninger/grøntarealer.
- Her vil trolig svaret på dette spørsmålet bli at det er tatt større hensyn til kulturminneverdier enn at alle arealer skal være tilrettelagt og tilgjengelige for alle.
- Dette er en debatt man bør ta så raskt som mulig fordi det vil involvere flere anlegg frem mot 2025.
- For dette nasjonalikonet er det adgang til Rikssalen og kjelleren som er det springende punktet!
- Man kan ikke regne med at absolutt alle steder blir optimalt tilrettelagt med dagens tilpasninger. Å ødelegge kulturminner fordi det for enhver pris skal tilpasses alles behov blir feil. Det ville blant annet innebære at man må skjære vekk dørstokkene i stavkirker som er fra 1200-tallet.
- Vi har både et nasjonalt og et internasjonalt ansvar i å ta vare på historien. Jeg tror at i framtida vil det være mulig for bevegelseshemmede å ta seg fram uten å

gjøre inngrep i bygningene, men det forutsetter at noen på et tidspunkt er villig til å satse penger på å utvikle teknologi for dette formålet. I dag finnes det nesten bare standardløsninger som har lite rom for tilpasning til eksisterende bygninger og estetikk.

- Jag kan inte riktigt förstå varför just Eidsvollsbyggningen skall bli en UU-symbol. Dessutom undrar jag hur det stämmer med det andra stora målet som är att återställa allt så långt det bara är möjligt till som det såg ut 1814?
- Er trolig det beste som er mulig å få til uten at det skal gå på for stor bekostning av kulturminnet.
- I en byggesak med mange hensyn utover UU, blir svaret ja.
- Den overordnete målsetting fra departementet er å gjenskape bygningen slik den stod i 1814. I et fredet bygg er dette godt nok, kulturminnet er viktigst.
- Det er et kunststykke å få til heis og adkomst til Rikssalen for alle. Paviljongene er underordnet sammenlignet med Hovedbygningen. Med de antikvariske begrensninger som bygningen gir er tilretteleggingen god.
- Dine spørsmål er sterkt tendensiøse og for lite objektive i forhold til å kunne vekte forholdet mellom tap av kulturminneverdi og UU. Du stiller aldri omvendte spørsmål som f.eks. Er det forsvarlig å gjøre irreversible inngrep, svekke en svak bygningskonstruksjon, stenge historisk viktige passasjer og fjerne originalmaterialer å føre heis mellom 3 etasjer? Eller: Hadde Huitfeldt nok kunnskap om utfordringene før hun framførte sin UU-målsetting?
- Ja, her er det. Bruker blir viktig i et slikt bygg, hvordan de legger opp besøk for de med nedsatt funksjonsevne.
- Etter min mening finnes det ikke noe fasitsvar på hva som er riktig. forpliktelsen er blant annet knyttet til å ha høye ambisjoner, utrede ulike alternativer, være innovativ og ha tilstrekkelige ressurser tilgjengelig for å få frem gode, velbegrunnede og godt dokumenterte UU-løsninger i prosjektet.
- Ikke i forhold til regjeringens visjon, men akseptabel adkomst til hovedbygget, som er det viktigste element i anlegget.
- Det er en utfordrende oppgave å tilfredsstille dagens krav til UU i de bevaringsverdige bygningene. Basert på disse utfordringene er det tilrettelagt for UU i den grad det lar seg gjøre uten for store inngrep i bygningene og parken.
- Eidsvollsbygningen kan aldri bli fullt ut universelt utformet. Det ville ødelegge kulturminnet. Denne bygningen alene er ikke på noen måte egnet til å vise regjeringens vilje til handling.

10.2 Kvalitativ datainnsamling

Den kvalitative datainnsamling har jeg valgt å gjennomføre som dybdeintervju. Jeg har valgt å intervju 4 av prosjektdeltagerne. For å få et mest mulig bredt grunnlag, har jeg valgt å intervju en representant fra: Statsbygg, Eidsvoll 1814, Riksantikvaren og Norges handikapforbund. Intervjuene ble gjennomført som uformelle intervjuer/ samtaler.

Jeg har hatt samtaler med Bård Langvandslien hos, Riksantikvaren, Erik Jondell i Eidsvoll 1814, Lasse Kwetzinsky i Statsbygg og Steinar Myrdal i Norges Handikapforbund. Jeg har ikke utarbeidet en felles intervjuguide for møtene/ samtalene, men hatt tema som samtalene har vært innom i større eller mindre grad.

Tema for samtalene har vært:

- Generelt om universell utforming og kulturminner.
- Den intervjuedes rolle i prosjektet.
- Spørreundersøkelsen
- Overordnede føringer i prosjektet

Gjennom samtaler med de forskjellige parter har det ikke kommet frem opplysninger som får innvirkning på resultatene i spørreundersøkelsen, men jeg har fått en mer helhetlig forståelse av den enkeltes rolle og hvorfor besvarelsen som er gitt er gitt.

11 DRØFTING AV RESULTATER

I dette kapittel vi jeg gå igjennom innsamlede data i samme rekkefølge som spørsmålene ble stilt til respondenten, for deretter å drøfte funnene opp mot de valg som prosjektet har besluttet når det gjelder tilrettelegginger.

Generelt for undersøkelsen, mener flertallet at der det er besluttet å gjøre tilrettelegginger, er tiltakene tilstrekkelige eller bedre. Motsatt gjelder for der det til nå ikke er funnet akseptable løsninger for tilrettelegging, mener flertallet at dette er meget dårlig eller dårlig.

Første spørsmål i undersøkelsen ble respondenten bedt om å ta stilling til i hvor stor grad prosjektet vil lykkes i å bli det symbol som daværende Kulturminister Anniken Huitfeldt uttalte etter et dialogmøte med Riksantikvaren, Statsbygg, Norges Handikapforbund og Deltasenteret.

“Eidsvollbygningen skal bli et UU-symbol - men helt lett blir det ikke...” og
“Eidsvollbygningen skal bli det viktigste symbolet på regjeringens visjon om at Norge skal bli universelt utformet innen 2025”.

53 % av svarene mener at prosjektet vil i *Liten grad/ I noe grad* lykkes i å nå målet, mens 47 % mener prosjektet vil i *Stor grad/ I meget stor grad* lykkes. Besvarelsene viser at prosjektorganisasjonen er 2 delt i synet og det kan muligens skyldes sammensetning av gruppen, ved at de som har jobbet tettest med løsningene som er blitt valgt er de som mener at prosjektet vil lykkes, mens de som har hatt mindre innvirkning på løsningene mener prosjektet vil i liten grad lykkes i å bli dette symbolet.

Spørsmålet var utformet som et lukket spørsmål og hadde 4 alternativer. I ettertid tror jeg at respondenten burde hatt ett alternativ til blant valgalternativene, da det er for stort intervall mellom i noe grad og stor grad.

Fra spørsmål 2 til spørsmål 8 blir respondenten presentert for de løsningene som så langt i prosjektet er bestemt skal inngå i universell utforming.

Heis i hovedbygningen er første tilrettelegging som respondenten blir bedt om rangere hvor god denne løsningen er i forhold til besøkende med nedsatt funksjonsevne og bygningsmessig inngrep på kulturminnet. I innledningen står det kun at heisalternativ nr. 2 er blitt valgt og at den skal gå fra 1. etasje til 2. etasje. Det fremkommer ikke flere opplysninger om alternativet. Dette er valgt på grunnlag av at heis har vært grundig gjennomgått i prosjektgruppen og deltagerne er godt kjent med hva slags heis som er valgt og plassering av den.

91 % av respondentene mener at løsningen er *Tilstrekkelig/ God* for besøkende med nedsatt funksjonsevne. Det er kun 3 % som mener at løsningen er *Dårlig*.

Hovedfokuset til prosjektet når det gjelder universell utforming er å gjøre Rikssalen i 2. etasje tilgjengelig for alle besøkende. Ved å installere heis mellom 1. og 2. etasje vil dette bli realisert, og Eidsvoll 1814 vil da nå ut til enda flere av de besøkende.

Heistypen vil ikke oppfylle alle krav som settes for at den skal være universelt utformet, men dette aksepteres, da den vil gjøre Rikssalen tilgjengelig for alle.

Når det gjelder bygningsmessig inngrep i kulturminnet mener 76 % at dette er *Tilstrekkelig/ god løsning*. 21 % mener at inngrepet som gjøres på kulturminnet er *Meget dårlig/ Dårlig*. Hovedtyngden av respondentene mener at heis fra 1. til 2. etasje er en tilstrekkelig god løsning både når det gjelder for besøkende og bygningsmessig inngrep.

Å installere heis er et betydelig inngrep i bygningsmassen, men valg av plassering gjør at de irreversible tiltakene som er nødvendig er minimale. Heisen skal plasseres der det nå går et pipeløp og en ventilasjonssjakt og der det har vært et trappeløp tidligere.

Etter spørsmålet var det mulighet til å skrive inn kommentarer. Mange av respondentene har kommet med tilleggsinformasjon og flertallet mener at løsningen som er valgt vil bli en god, men ikke en optimal løsning.

Neste spørsmål gjelder hovedatkomst til hovedbygning. Hovedbygningens vestfasade er bygningens inngangsside og har frem til tilbakeføring til 1814 vært hovedinngang. Etter restaureringen skal ikke denne inngang brukes til dette, men alle skal bruke inngangen som er i syd. Dette valget vil bli en god løsning, da funksjonsfriske og funksjonshemmede må benytte samme inngang.

88 % mener at dette er en *Tilstrekkelig/ God* løsning for besøkende med nedsatt funksjonsevne, og innbyrdes fordelingen mellom alternativene er tilnærmet lik.

9 % mener at løsningen er *Dårlig*.

Fordelingen mellom tilstrekkelig og god var uventet, da løsningen på atkomst til hovedbygningen skal brukes av alle. En mulig årsak til at 42 % mener at løsningen er tilstrekkelig kan være som det fremkommer blant flere av kommentarene at de ikke sitter inne med informasjon om at alle skal bruke denne inngangen.

Når det gjelder bygningsmessig inngrep i kulturminnet mener 73 % at dette er en *God/ Meget god* løsning. Inngangen har vært brukt som sekundærinngang og det er få inngrep som skal gjøres her i forbindelse med restaureringen.

Kjelleren har etter 1814 gjennomgått store forandringer, vegger er revet og er erstattet med teglsøyler, samt at grunnmur er skiftet ut. Kjelleren skal rekonstrueres tilbake til 1814 utseende.

Hovedatkomst til kjeller skal løses gjennom trinnfri atkomst i nordfasaden. Atkomsten skal være hovedløsning for alle besøkende. 62 % mener at løsning er *God/ Meget god* for personer med nedsatt funksjonsevne. Det er kun 3 % som mener at løsningen er *Meget dårlig*. Da det gjelder bygningsmessig inngrep, mener 68 % av respondentene at løsningene er *God/ Meget god*, mens 6 % mener løsningen er *Dårlig*. Flertallet av respondentene (47 %) mener at løsningen er *God* for begge delene man skal ta stilling til.

Når man har kommet inn i kjeller er det planlagt en løfteplattform med trapp som skal

utjevne nivåforskjellen mellom inngangsparti og kjellergulv. 53 % av respondentene mener at denne løsning er *God / Meget god*, mens 41 % mener den er tilstrekkelig for personer med nedsatt funksjonsevne. For bygningsmessig inngrep mener 59 % at løsningen er *God / Meget god*, mens 32 % mener den er *Tilstrekkelig*. Når det gjelder den forholdsvis store delen av respondentene som har valgt tilstrekkelig i begge spørsmålene, ligger begrunnelsen i at det optimale hadde vært om heisen hadde gått mellom alle etasjene i hovedbygningen, så man hadde sluppet å ta turen ut og rundt bygget for å bevege seg mellom kjeller og 1. etasje.

Spørsmål 6 i undersøkelsen omhandler kommunikasjonsveien mellom 1. etasje og kjeller. Heisforbindelse mellom kjeller og 1. etasje ble skrinlagt, da dette ville komme i konflikt med rekonstruksjon av kjeller. For å løse utfordringen med tilgang til kjeller, ble det bestemt at alle guidede turer i Eidsvollbygningen skal bruke utendørs sti/ tun rundt bygningen for å forflytte seg mellom 1. etasje og kjeller. I undersøkelsen fremkommer det at 65 % mener dette er en *Tilstrekkelig* løsning for besøkende med nedsatt funksjonsevne, mens 30 % mener dette er en *Meget dårlig/ Dårlig* løsning. På spørsmål om bruk av kulturminnet, mener 71 % at dette er en *God/ Meget god* bruk.

I 1814 var ikke hovedbygning forsynt med elektrisitet, slik skal det heller ikke være for 1. og 2. etasje etter restaurering. I kjeller er det derimot bestemt at det skal etableres noe belysning. I undersøkelsen ble respondentene bedt om å besvare hvor god løsningen med dagslys som eneste kilde til belysning vil bli. 38 % mener dette er en *Meget dårlig/ dårlig* løsning, mens 53 % mener dette er en *Tilstrekkelig* løsning. Blant kommentarene nevnes det at Eidsvollbygningen ikke var forsynt med elektrisk belysning i 1814 og det vil da bli uriktig å installere dette nå for å tilrettelegge for alle. “*Opplevelsen av historien og stemningen må anses som like viktig for alle besøkende uansett funksjonsevne*”.

I spørsmål 8 og 10 er trinnfri atkomst til paviljongene det som respondenten blir bedt om å ta stilling til. Så langt i prosjektet er det ikke funnet akseptable måter å tilrettelegge for dette. Da spørsmålsstillingen er lik i begge spørsmålene og besvarelsen nesten like, gis det her en felles gjennomgang. 84 % av de spurte mener at dette er en *Meget dårlig/ Dårlig* løsning, mens 27 % mener løsningen er tilstrekkelig for personer med nedsatt funksjonsevne. I kommentarer gitt, mener mange at dette kunne vært løst ved å heve terrenget eller ved etablering av rampe. Det er å legge til at prosjektet ikke har tatt den endelige beslutning på dette punktet, slik at det ved endt tilbakeføring kan

bli endringer her i positiv retning med tanke på tilrettelegging. På spørsmål om hvor god denne løsningen er i lys av at Eidsvollbygningen skal bli et UU-symbol, mener 68 % at dette er en *Meget dårlig/ Dårlig* løsning. I kommentarer gitt her, mener flertallet at valget av “Eidsvollbygningen som UU-symbol” ikke burde vært uttalt, og at det finnes mange andre bygninger som heller burde være den som regjeringen frontet i sin visjon. Et annet tema er at det er Rikssalen i hovedbygningen som er “hovedattraksjonen” og at paviljongene er underordnede.

Toalettrom ble først bestemt å ligge i kjeller i tilknytning til teknisk rom. Da det ble funnet rester etter teglsteinsgulv i et parti, ble toalettrom og teknisk rom bestemt flyttet til kjeller i Nordre paviljong. Publikumstoletter finnes i dag i disse lokaler. For å få bedre romhøyde her, anbefales det utgraving av kjeller. Dette betyr at kjelleren skal gå igjennom en vesentlig endring. Undersøkelsen viser at 19 % mener dette er en *God* løsning, mens 48 % mener dette er en *Tilstrekkelig* løsning for personer med nedsatt funksjonsevne. Plasseringen av toalettrommet i kjeller i Nordre paviljong gjør plasseringen mindre sentral og er en mulig grunn for resultatene i undersøkelsen. På spørsmål om denne løsningen er i forhold til inngrep på kulturminnet, mener 65 % at dette er en *God* løsning.

Dagens atkomst fra Wergelands Hus til Eidsvollbygningen er vanskelig å bruke for personer med nedsatt funksjonsevne, da den har en for bratt stigning. Det er derfor besluttet å etablere en ny, hvor stigningsforhold er 1:17 i første del og 1:24 i siste del. Stien/ rampen har også et flatere parti der hvor stien svinger mot Nordre paviljong, hvor det skal være mulig å hvile.

Flertallet i undersøkelsen, 64 %, mener at dette er en *Tilstrekkelig* løsning for personer med nedsatt funksjonsevne, men løsningen er avhengig av at grustypen som velges for å gi optimale forhold. På spørsmål om inngrep på kulturminnet, mener 47 % at løsningen er *God*.

I det avsluttende spørsmål ble respondenten stilt overfor et tenkt utfall. Det oppnås bare delvis tilrettelegging ved endt restaurering og tilbakeføring til 1814 og hvor godt dette er i lys av regjeringens visjon og Eidsvollbygningen som et UU-symbol?

61 % mener at dette er *Tilstrekkelig* eller bedre, mens 39 % mener dette er *Dårlig* eller *Meget dårlig*.

På spørsmål om delvis tilrettelegging er godt nok, står respondenten fritt til å besvare, siden dette er et åpent spørsmål. Mange har valgt å besvare og de fleste av besvarelsene

går i retning i at delvis tilrettelegging er godt nok, og begrunner dette med at for denne bygningstype er det nesten umulig, heller ikke kulturminnefaglig forsvarlig eller ønskelig å legge til rette for alle.

12 KONKLUSJON

Universell utforming og tilgjengelighet for alle har ligget som et overordnet krav for prosjektet Eidsvollsbygningen tilbake til 1814. Det er også uttalt at bygningene og parken står i en særstilling når det gjelder vernehensyn, men at hensynet til universell utforming må vektas tyngre enn ønsket om en historisk korrekt rekonstruksjon. I min problemstilling ønsket jeg å se på i hvilke tilrettelegginger prosjektet møter de største utfordringene.

Å gjøre Rikssalen tilgjengelig for personer med nedsatt funksjonsevne, har uten tvil vært den tilrettelegging hvor prosjektet har møtt den største utfordringen, med tanke på plassering av heis, hvilke etasjer heisen skulle gå imellom, utførelse av heisen, som har vekslet mellom heis og løftebrett og bygningsmessige konsekvenser av et inngrep som dette er på kulturminnet. Korrespondansen som er mellom Kulturdepartementet, Riksantikvaren og Statsbygg dokumenterer dette.

I tillegg til heis skal det gjøres flere tilrettelegginger i Eidsvollsbygningen, paviljonger og park- og hageanlegg. Spørreundersøkelsen viste at der det er besluttet å gjøre tilrettelegginger, mener flertallet at tilstrekkelige eller bedre. Motsatt gjelder for der det til nå ikke er funnet akseptable løsninger for tilrettelegging, som trinnfri atkomst til paviljongene, mener flertallet at dette er dårlig. Begrunnelsen for ikke å tilrettelegge, som så langt foreligger, er hensynet til bygningens kulturminneverdi.

Så langt som prosjektet har kommet i prosjekteringen, vil ikke universell utforming fullt ut la seg å gjennomføre på deler av anlegget. Hvis dette blir utfallet, vil Eidsvollsbygningen med paviljonger og park- og hageanlegg bli delvis tilrettelagt.

Er dette godt nok? Ja er svaret, med denne begrunnelse:

Å gjøre Rikssalen i hovedbygningen har vært prosjektets første prioritet når det gjelder universell utforming og tilrettelegging. Rikssalen er hjertet til stedet. Det er her historien om Grunnloven og det norske demokrati fant sted, i maidagene i 1814.

I tillegg vil en ny rekonstruert kjeller, nye stier med gode stigningsforhold, toalettrom og oppgradert lys og lydanlegg, bidra til at alle vil kunne besøke og få tilgang til de fleste delene i Norges viktigste bygg i 2014.

13 REFERANSELISTE

Aslaksen F. mfl (1997) *Universell utforming Planlegging og design for alle*. Oslo: Rådet for funksjonshemmede.

Asmervik S. (2009) *Universell utforming – Byer, hus, parker og transport for alle*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.

Berner A. og Johansson P-A (2005) *Tilgänglighet och kulturarv Accessibility and Cultural Heritage*. Stockholm: Statens Fastighetsverk.

Brynn R. og Buene T. B. (2005) *Universell utforming – politikk og lovgiving i inn- og utland*. 2. utg. Oslo: Sosial- og helsedirektoratet, Deltasenteret.

Det kongelige barne-, likestillings- og inkluderingsdepartement (2010) *Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven)*. Tilgjengelig fra: http://www.lovdatabasen.no/cgi-wif/wiftdles?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-20080620-042.html&emne=diskriminering*&& (Hentet: 20.3.2012).

Det kongelige barne-, likestillings- og inkluderingsdepartement (2010) *Universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven*. Oslo: Departementets servicesenter 07/2010 – opplag 5000.

Direktoratet for byggkvalitet (2011) *Veiledning om tekniske krav til byggverk*. Tilgjengelig fra: <http://byggeregler.dibk.no/dxp/content/tekniskekrav/> (Hentet: 20.9.2012).

Eidsvollbygningen skal bli et UU-symbol, men helt lett blir det ikke (2009) Tilgjengelig fra: <http://www.universell-utforming.miljo.no/tema/bygninger-og-anlegg/363-eidsvollbygningen-skal-bli-et-uu-symbol-men-helt-lett-blir-det-ikke> (Hentet: 12.april 2012).

Eikhaug O. (red.) (2010) *Innovating with people – The business of inclusive design*. Oslo: Norwegian Design Council.

Eriksson A.L. (2010) Kulturminner for alle. *Fortidsvern*, 04/2010, s. 22-23.

- Everett E. L. og Furseth I. (2004) *Masteroppgaven – hvordan begynne- og fullføre*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Evjenth A. mfl. (2011) *Grunnlag for, og krav om, utbedring av eksisterende bygninger*. Oslo: Kluge Advokatkontor og Multiconsult AS.
- History of Universal Design (2011)* Tilgjengelig fra: <http://www.ncsu.edu/project/design-projects/udi/center-for-universal-design/history-of-universal-design/> (Hentet 12. april 2012).
- Halvorsen K. (2008) *Å forske på samfunnet – En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 5. utg. Oslo: J. W. Cappelens Forlag as.
- Henriksen G. og Myrdal S. (2011) *Universell utforming og likestilling Tilgjengelige bygg og uteområder*. Oslo: Norges handikapforbund.
- Kirke- og kulturdepartementet (2004) *Bygg for alle. Temaveiledning om universell utforming av byggverk og uteområder*. Oslo: Statens bygningstekniske etat – Husbanken (HO-3/2004).
- Kommunal- og regionaldepartementet (2010) *Forskrift om byggesak (byggesaksforskriften)*. Tilgjengelig fra: <http://lovdata.no/for/sf/kr/kr-20100326-0488.html> (Hentet: 12. april 2012).
- Miljøverndepartementet (1979) *Lov om kulturminner (kulturminneloven)*. Tilgjengelig fra: http://www.lovdata.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-19780609-050.html&emne=KULTURMINNELOV*&& (Hentet: 12. april 2012).
- Miljøverndepartementet (2010) *Kulturminnevern og universell utforming – Et prosessverktøy*. Oslo: Barne-, ungdoms og familiedirektoratet.
- Miljøverndepartementet (2008) *Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)*. Tilgjengelig fra: http://lovdata.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-20080627-071.html&emne=plan%20%2b%20og%20%2b%20bygning*&& (Hentet: 12. april 2012).
- Nygaard L. L. (2010) *Hva er konsekvensen av universell utforming for vår verneverdige kulturarv?* Masteroppgave. Arkitektur- og designhøgskolen, Oslo.

- Nørve S. mfl. (2005) *Kunnskapsoversikt Universell utforming og tilgjengelighet*. Oslo: Norges byggforskningsinstitutt (Prosjektrapport 393-2005).
- Olsson N. (2011) *Praktisk rapportskrivning*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Risåsen G. Th. (2000) *Eidsvoll 2014 – et visjonsprogram*. Oslo: NIKU publikasjoner 103.
- Ryhl C. (2009) *Tilgjængelighed – udfordringer, begreber og strategier*. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut.
- Sosial og helsedepartementet (2000) *Fra bruker til borger*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste (NOU 2001:22).
- Statsbygg (2008) *Prosjekt nr. 11300 Eidsvollsbygningen tilbake til 1814 Tiltaksprogram*. Oslo: Statsbygg.
- Statsbygg (2010) *Statsbygg prosjekt 11300 Eidsvollsbygningen Forprosjektrapport*. Oslo: Statsbygg.
- Statsbygg (2012) *Doculive – Statsbygg saksbehandlingverktøy for behandling og lagring av innkomne/ utgående post*. Oslo: Statsbygg.
- Statsbygg (2012) *Eidsvollsbygningen – prosjektweb*. Oslo: Statsbygg.
- Sørmoen, O. (red.) (2009) *Accessibility to Cultural Heritage, Nordic Perspectives*. Coopenhagen: Nordic Council of Ministers.
- Universell utforming (2012)* Tilgjengelig fra:
http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Universell_utforming/ (Hentet: 10. april 2012).
- Vavik T. (red.) (2009) *Inclusive Buildings, products & services- Challenges in universal design*. Trondheim: Tapir Academic Press.

14 VEDLEGG

14.1 Questback

Evaluering Universell utforming av Eidsvollsbygningen, 2012

Nedenfor følger noen spørsmål som vi håper du tar deg tid til å besvare. Fra spørsmål 2 får du en skala med følgende svaralternativer: Meget dårlig - dårlig - tilstrekkelig - god - meget god. Kryss av det alternativet som representerer ditt syn best.

Din identitet vil holdes skjult
Les om retningslinjer for personvern. (Åpnes i nytt vindu)

Del 1 - OVERORDNEDE FØRINGER

“Eidsvollsbygningen skal bli et UU-symbol - men helt lett blir det ikke...”.

Dette sa Anniken Huitfeldt etter et dialogmøte med representanter for Riksantikvaren, Statsbygg, Norges Handikapforbund og Deltasenteret vedrørende restaurering av Eidsvollsbygningen i forbindelse med feiring av 200 års jubileum for Norges Grunnlov.

Videre fulgte hun opp med; “Eidsvollsbygningen skal bli det viktigste symbolet på regjeringens visjon om at Norge skal bli universelt utformet innen 2025”

1) I hvor stor grad mener du at prosjektet vil lykkes i å bli dette symbolet ved endt restaurering og tilbakeføring til 1814?

Liten grad I noen grad Stor grad Meget stor grad

Se skala med følgende svaralternativer: Meget dårlig - dårlig - tilstrekkelig - god - meget god. Kryss av det alternativet som representerer ditt syn best.

DEL 2 - HOVEDBYGNINGEN, TILRETTELEGGING

2) Heisalternativ nr. 2 er blitt valgt blant 5 forskjellige heisalternativer og heisen vil gå mellom 1. og 2. etasje. Hvor god er denne løsning i forhold til

	Meget dårlig	Dårlig	Tilstrekkelig	God	Meget god
besøkende med nedsatt funksjonsevne?	☐	☐	☐	☐	☐
bygningsmessig inngrep på kulturminnet?	☐	☐	☐	☐	☐

3) Kommentarer:

4) Hovedadkomst til hovedbygningen skal gå via bro inn gjennom Biljardrommet og inn til Vestibylen. Hvor god er denne løsning i forhold til

	Meget dårlig	Dårlig	Tilstrekkelig	God	Meget god
besøkende med nedsatt funksjonsevne?	☐	☐	☐	☐	☐
inngrep på kulturminnet?	☐	☐	☐	☐	☐

5) Kommentarer:

6) Hovedadkomst til kjelleren skal gå via inngang i nordfasaden. Hvor god er denne løsning i forhold til

	Meget dårlig	Dårlig	Tilstrekkelig	God	Meget god
besøkende med nedsatt funksjonsevne?	☐	☐	☐	☐	☐
bygningsmessige inngrep på kulturminnet?	☐	☐	☐	☐	☐

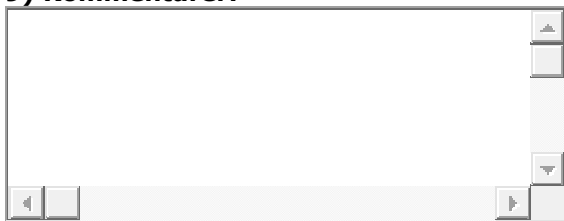
7) Kommentarer:

Se skala med følgende svaralternativer: Meget dårlig - dårlig - tilstrekkelig - god - meget god. Kryss av det alternativet som representerer ditt syn best.

8) I kjelleren er det planlagt løfteplattform for å utjevne nivåforskjell mellom inngangsparti og kjellergulv. Hvor god er denne løsning i forhold til

	Meget dårlig	Dårlig	Tilstrekkelig	God	Meget god
besøkende med nedsatt funksjonsevne?	☐	☐	☐	☐	☐
bygningsmessige inngrep på kulturminnet?	☐	☐	☐	☐	☐

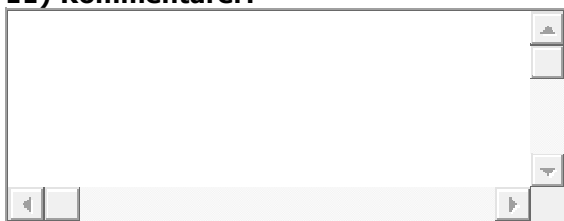
9) Kommentarer:

10) Hovedløsning for adkomst mellom 1. etasje og kjeller er tenkt å foregå utendørs på gruset gangveg. Hvor god er denne løsning i forhold til

	Meget dårlig	Dårlig	Tilstrekkelig	God	Meget god
besøkende med nedsatt funksjonsevne?	☐	☐	☐	☐	☐
bruk av kulturminnet?	☐	☐	☐	☐	☐

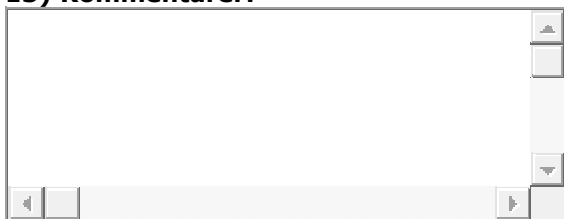
11) Kommentarer:

12) Det skal ikke etableres lys i hovedbygningen. Dagslys skal være eneste kilde til "belysning". Hvor god er denne løsning i forhold til besøkende med nedsatt funksjonsevne?

Meget dårlig Dårlig Tilstrekkelig God Meget god

13) Kommentarer:

Se skala med følgende svaralternativer: Meget dårlig - dårlig - tilstrekkelig - god - meget god. Kryss av det alternativet som representerer ditt syn best.

DEL 3 - NORDRE PAVILJONG, TILRETTELEGGING

Så langt i prosjektet er det ikke funnet akseptable måter å tilrettelegge for trinnfri adkomst til 1. etasje.

14) Hvis dette blir utfallet, hvor god er denne løsning i forhold til besøkende med nedsatt funksjonsevne?

Meget dårlig Dårlig Tilstrekkelig God Meget god

15) Hvor god er denne løsning sett i lys av regjeringens visjon om at Norge skal bli universelt utformet innen 2025 og Eidsvollsbygningen skal bli et UU-symbol?

Meget dårlig Dårlig Tilstrekkelig God Meget god

16) Kunne dette ha vært løst på en annen måte?

Toalettrom er planlagt å ligge i kjelleren.

17) Hvor god er denne løsning i forhold til

	Meget dårlig	Dårlig	Tilstrekkelig	God	Meget god
besøkende med nedsatt funksjonsevne?	☐	☐	☐	☐	☐
inngrep på kulturminnet?	☐	☐	☐	☐	☐

18) Kommentarer:

Se skala med følgende svaralternativer: Meget dårlig - dårlig - tilstrekkelig - god - meget god. Kryss av det alternativet som representerer ditt syn best.

DEL 4 - SØNDRE PAVILJONG

Så langt i prosjektet er det ikke funnet akseptable måter å tilrettelegge for trinnfri adkomst til 1. etasje.

19) Hvis dette blir utfallet, hvor god er denne løsning i forhold til besøkende med nedsatt funksjonsevne?

Meget dårlig Dårlig Tilstrekkelig God Meget god

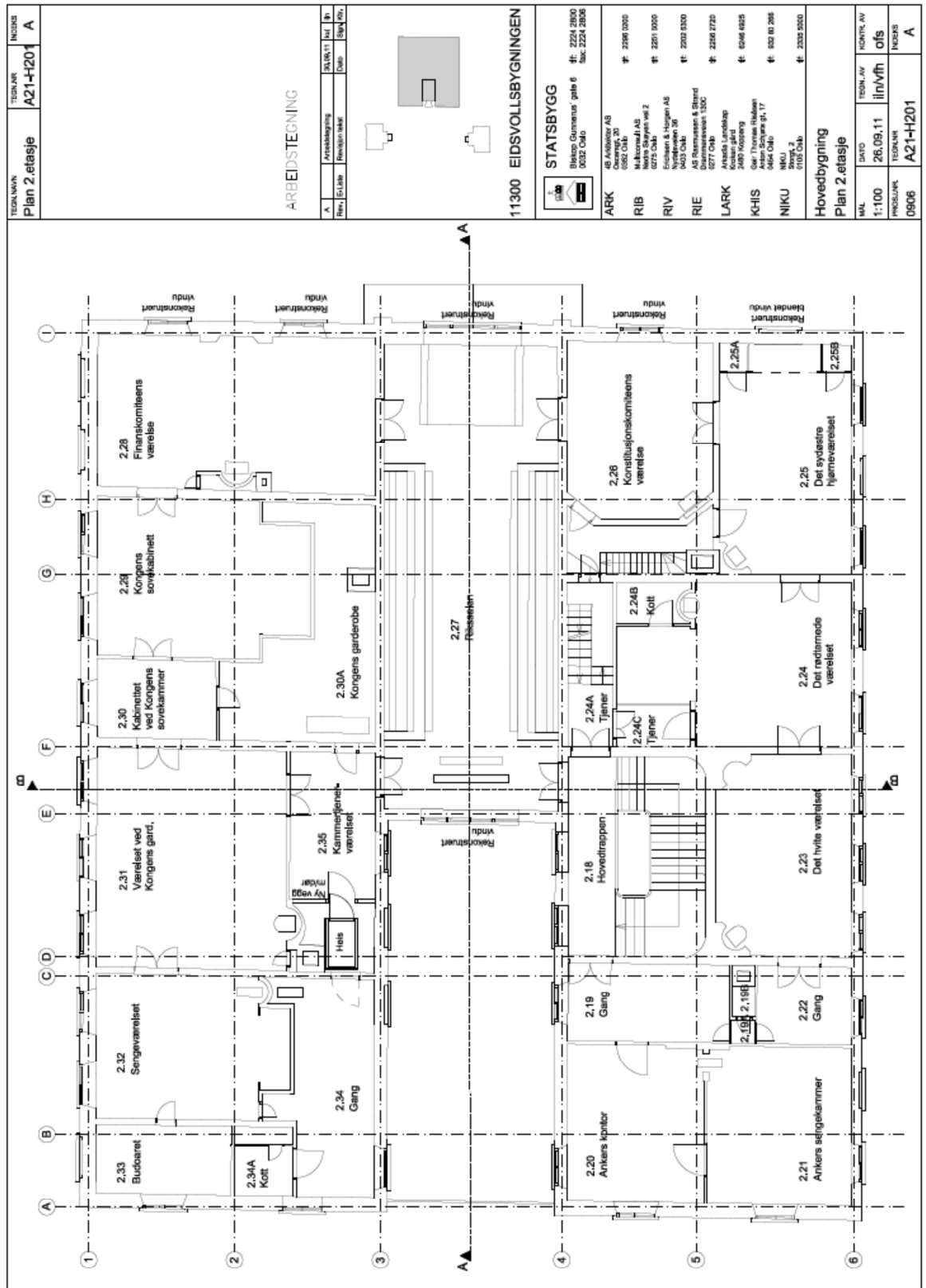
20) Hvor god er denne løsning i forhold sett i lys av regjeringens visjon om at Norge skal bli universelt utformet innen 2025 og Eidsvollsbygningen skal bli et UU-symbol?

Meget dårlig Dårlig Tilstrekkelig God Meget god

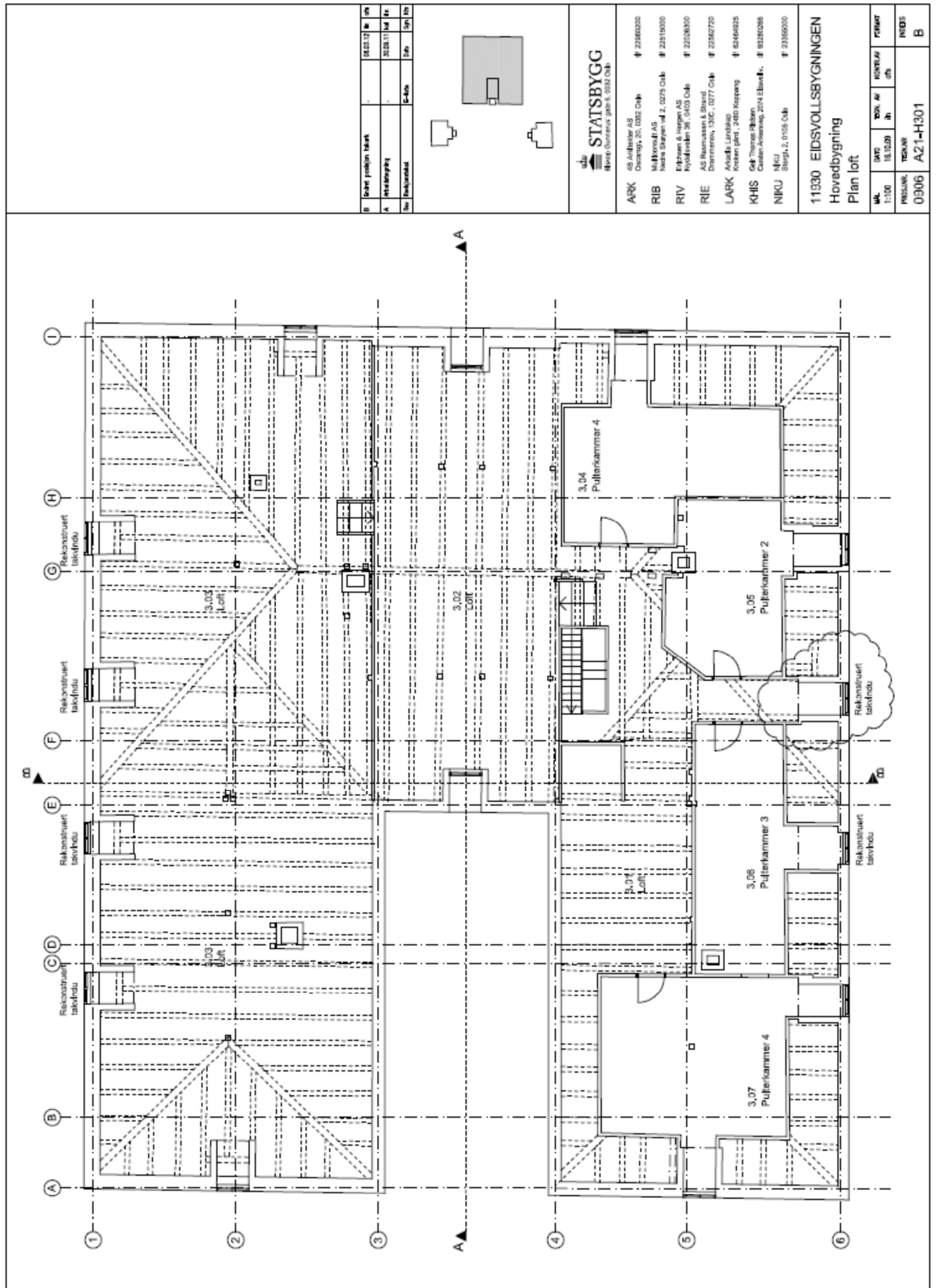
21) Kunne dette ha vært løst på en annen måte?

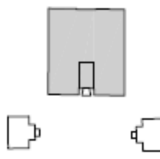
14.5 Hovedbygning – plan 2. etasje

14.6 Hovedbygning – plan loft

B	Bygning	Plan	Skala	1:50
A	Hovedbygning			
Skala	Rekonstruert	1:50	1:50	1:50

STATSBYGG
 Hovedbygning, plan 1, 1000 Odb

ARK	AS Arkitekt AS	Osloveien 20, 0302 Oslo	☎ 22462020
RIB	Multiconsult AS	Heimveien 1, 0275 Oslo	☎ 22519050
RIV	Erkjenne & Vognen AS	Polshøgveien 38, 0403 Oslo	☎ 22680300
RIE	AS Røedmann & Strand	Drammensveien 134C, 0277 Oslo	☎ 22862720
LARK	Arkitekt Lunde AS	Korsetts gate, 2040 Kjøpmang	☎ 62466225
KHIS	G&H Thorvald Østrem	Carsten-Annenveien, 2014 Elverum	☎ 92262086
NIKU	NIKU	Storgate 2, 0105 Oslo	☎ 23369000

11330 EIDSVOLLSSBYGNINGEN			
Hovedbygning			
Plan loft			
MA	MA	MA	MA
1:100	1:100	1:100	1:100
PROSJEKT	PROSJEKT	PROSJEKT	PROSJEKT
0906	AZ1-H301		B

14.8 Hovedbygning – fasade syd

ARK AS Arkitekt AS
 Damsgårds vei, 0352 Oslo ☎ 23060200
RIB Måltorv AS
 Hestvassveien 1, 0275 Oslo ☎ 22190000
RIV Eiriksen & Torgersen AS
 Rindalveien 36, 1403 Oslo ☎ 22080000
RIE AS Rasmussen & Strand
 Dronningens gate 1, 0167 Oslo ☎ 22927200
LARK Arkitekt Lunde AS
 Lunden gate, 0416 Høyanger ☎ 62466225
KHIS C&H Interiors AS
 Carlshøgskolen 204, Elverum, ☎ 62282006
NIKU M&S
 Skjervegata, 0105 Oslo ☎ 23060000

11330 EIDSVOLLSSBYGNINGEN
 Hovedbygning
 Fasade syd

UTG. 1:100	UTG. 05.10.2019	TEKNIK. INI	TEKNIK. OFS	FORHØR. AS	INNEB. B
PROSJEKT. 0906			A41-H101		

14.9 Hovedbygning – fasade vest

C	Prosjekt på Statsbygg	12.08.17	1/1
B	Revisor, Making 3D survey	12.03.17	1/1
A	Revisjonsoppgave	12.08.17	1/1
Rev	Endringer	1/1	1/1

STATSBYGG
Hovedbygningen, 11300 Oslo

ARK	ASJ Arkitektur AS Drammensvei 20, 1387 Oslo	# 22860200
RIB	M. M. Rindal AS Knutstorpveien 2, 0275 Oslo	# 22819000
RIV	RTK Rørnes & Vagners AS Fridtjofsvaleien 36, 0403 Oslo	# 22528300
RIE	ASJ Rørnesveien & Strand Drammensveien, 1330C, 1077 Oslo	# 22862720
LARK	Arkitekt Lark Kronens gate 2, 0403 Oslo	# 02445825
KHIS	Geoteknikk Cantian A/S, 2014 Elverum	# 93282086
NIKU	NIKU Storgata 2, 0158 Oslo	# 23369300

11300 EIDSVOLLSBYGNINGEN
Hovedbygning
Fasade vest etter ombygging

Ud.	1:100	13.12.09	1/1	1/1	1/1
PROSJEKT	TEKNIKK	A41-H102	INIBS	C	

14.10 Hovedbygning – fasade øst

B	Høyde, inkludert tak	12,03 (1)	14,10 (1)
A	Arealmål (m²)	20,00 (1)	14,10 (1)
Det	Prosjektant	UB	14,10 (1)

STATSBYGG
Hovedbygning, plan 1, 2014 Oslo

ARK	AS Arkitekt AS	Oslovege 20, 0302 Oslo	☎ 22600200
RIB	MultiRoof AS	Narvik Strømsvei 2, 0275 Oslo	☎ 22515000
RIV	Erkjendis og Høyem AS	Plydragsveien 36, 0403 Oslo	☎ 22508000
RIE	AS Raumassen & Strand	Drammensvei, 1307, 1077 Oslo	☎ 22507720
LARK	Arkitekt Landlags	Kornen gate, 2010 Kjøpmang	☎ 02464025
KHIS	Geit Thorsen-Ribben	Carlson-Aasenveg, 2014 Elverhøy	☎ 90280206
NIKU	NIKU	Storg. 2, 0155 Oslo	☎ 23360000

11330 EIDSVOLLSBYGNINGEN
 Hovedbygning
 Fasade øst

UÅL	UÅL	UÅL	UÅL	UÅL	UÅL
1:100	15.10.09	1/11	1/11	1/11	1/11
PROSJEKT	TEKNIKK	UTV. AV	KONTROLL	UTV. AV	PROSJEKT
0306	A41-H104				B

14.11 Nordre paviljong – alle fasader

FASADE NORD
 Demontert bært veggfelt for transport til tekn.com
 kr=180,000
 Inv.gulv 177,650 i publ.todestier
 Inv.gulv 177,000 i tekn.com

FASADE SØR
 kr=180,000

FASADE ØST
 Der "som 1913" Adkommet todestier og teknisk rom
 kr=180,000
 Inv.gulv 177,650

FASADE VEST
 Der "som 1913" Ikke springbare
 kr=180,000
 Inv.gulv 177,000 i tekn.com

ARBEIDSTEGNING

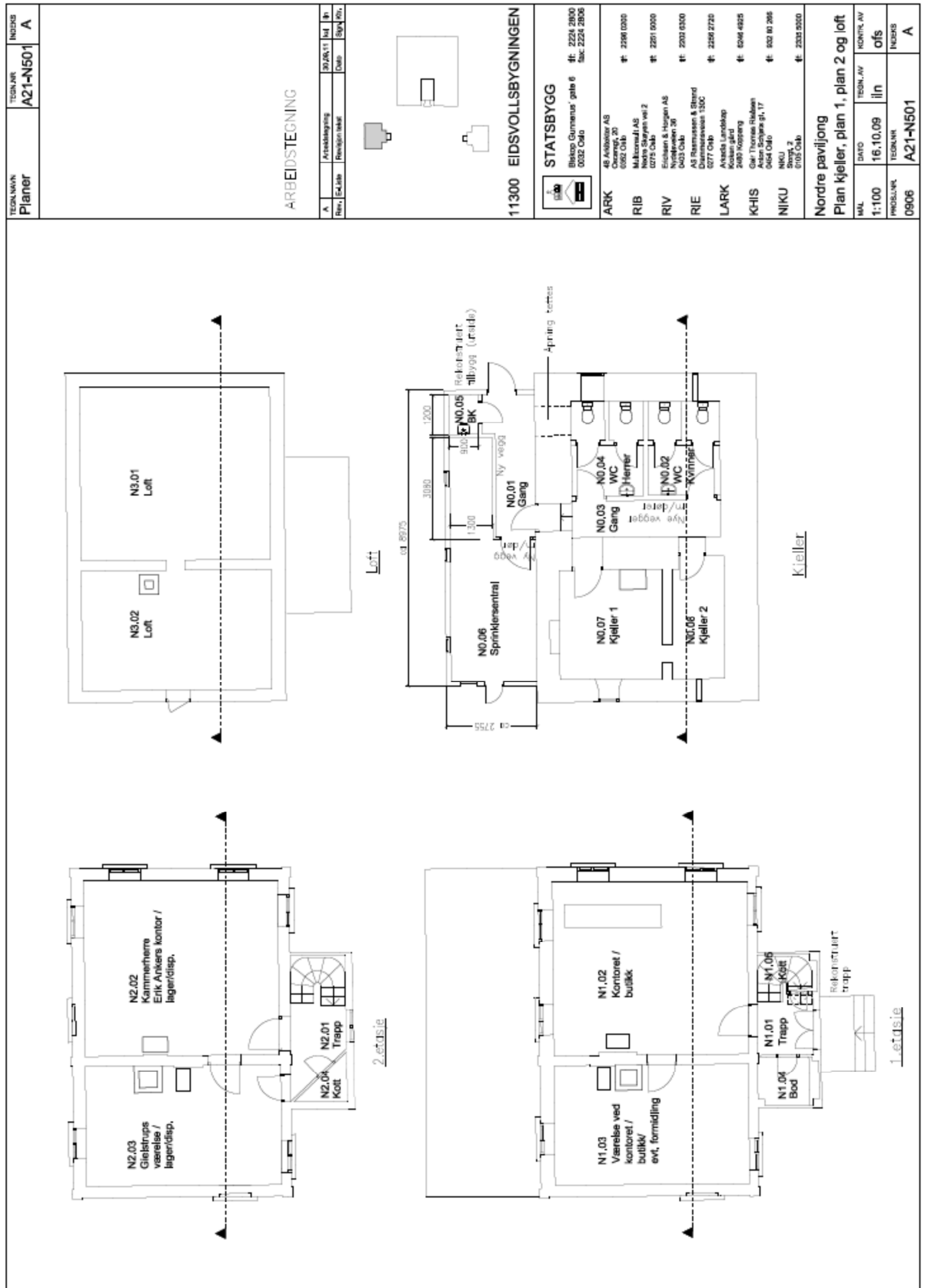
B	Sjette tegningssett i 1:100	25.04.2011	1	1
A	Arbeidsutgave	25.04.11	1	1
Rev	Revisjoner	1-4	1	1

STATSBYGG
 (Norwegian Government logo)
 48 Ankerstr. AS
 Oslostr. 20, 0250 Oslo ☎ 22602020
 M.H. Krossen AS
 Nærbø Skolevei 12, 0270 Oslo ☎ 22619025
 Eriksen & Høyem AS
 Nydalsveien 35, 0405 Oslo ☎ 22028300
 AS Harnussen & Strand
 Drammensvei, 100, 0277 Oslo ☎ 22962720
 LARK Arkitekt Lørenskog
 Krossen gate 2, 410 Kjøpmang ☎ 61646225
 KHIS Geit Thomas Ribbeken
 Carsten Annesveg, 2014 Elverum, ☎ 61262266
 NIKU NCCU
 Sløtt, 2, 0116 Oslo ☎ 73589300

11930 EIDSVOLLSSBYGNINGEN
 Nordre paviljong
 Fasader med nytt tilbygg

MÅL	DAKT	TEK. AV	TEK. AV	FORBET
1:100	15.10.09	jh	ch	A3
PROSJEKT	TEKNIK			INDOS
0906	A41-N201			B

14.12 Nordre paviljong – plan

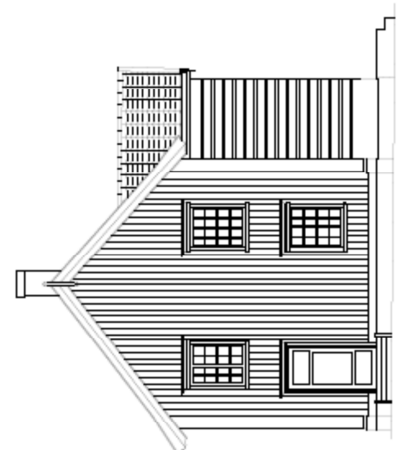

14.13 Søndre paviljong – fasade nord og syd

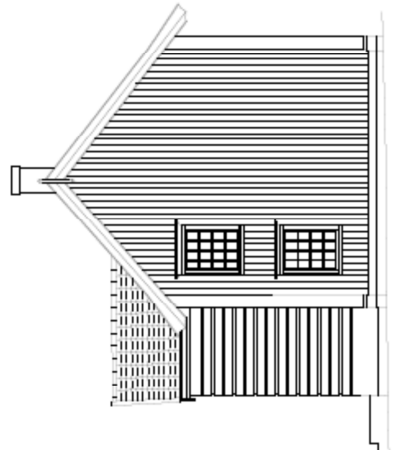
TEKNOLOGI Fasade S+N	TEKNOLOGI A41-S30	INNSIS A	
ARBEIDSTEGNING			
A	Arkitekttegning	STAT/AVT	1:1
Brev	Skala	Dato	Sign./No.
11300 EIDSVOLLSBYGNINGEN			
STATSBYGG Biskop Gunderus' gate 6 # 2224 2000 0332 Oslo fax: 2224 2806			
ARK	4B Arkitektur AS Grovegt. 20 0203 Oslo # 2268 0200		
RIB	M. Krossdal AS Nedre Sløyfveien 2 0275 Oslo # 2251 0050		
RIV	Eidsvoll & Hagen AS Nedre Sløyfveien 2 0275 Oslo # 2202 0300		
RIE	AS Rasmussen & Strand Drammensveien 1300 0277 Oslo # 2265 2720		
LARK	Arkitektforbudsopplag Korsetts allé 4 2083 Kjøppeng # 6248 4825		
KHIS	Går - Thomas Røedalen Akerselva 31, 17 0451 Oslo # 602 60 265		
NIKU	NIKU Stregg, 2 0167 Oslo # 2203 0000		
Søndre paviljong Fasade syd og nord			
MÅL	DATO	TEKNOLOGI	KONTROLLAV
1:100	16.10.09	JLN	OFS
PROSJEKT	TEKNOLOGI		INNSIS
0906	A41-S301		A

14.14 Søndre paviljong – fasade vest og øst

TEGNEMAN Fasade V + Ø	TEGNARK A41-S302	INDSØG A	ARBEIDSTEGNING Rev. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000
---------------------------------	----------------------------	--------------------	---

Øst

Vest

11300 EIDSVOLLSBYGNINGEN

STATSBYGG

Arkitekt: **ARK** AS
 Adresse: **Arkitektens gate 6**, 0254 Oslo
 Telefon: **22 24 2000**, Fax: **22 24 2000**

RIB: **RIB** AS
 Adresse: **Rindalshøgda 2**, 0275 Oslo
 Telefon: **22 21 0000**

RIV: **RIV** AS
 Adresse: **Rindalshøgda 2**, 0275 Oslo
 Telefon: **22 21 0000**

RIE: **RIE** AS
 Adresse: **Rindalshøgda 2**, 0275 Oslo
 Telefon: **22 21 0000**

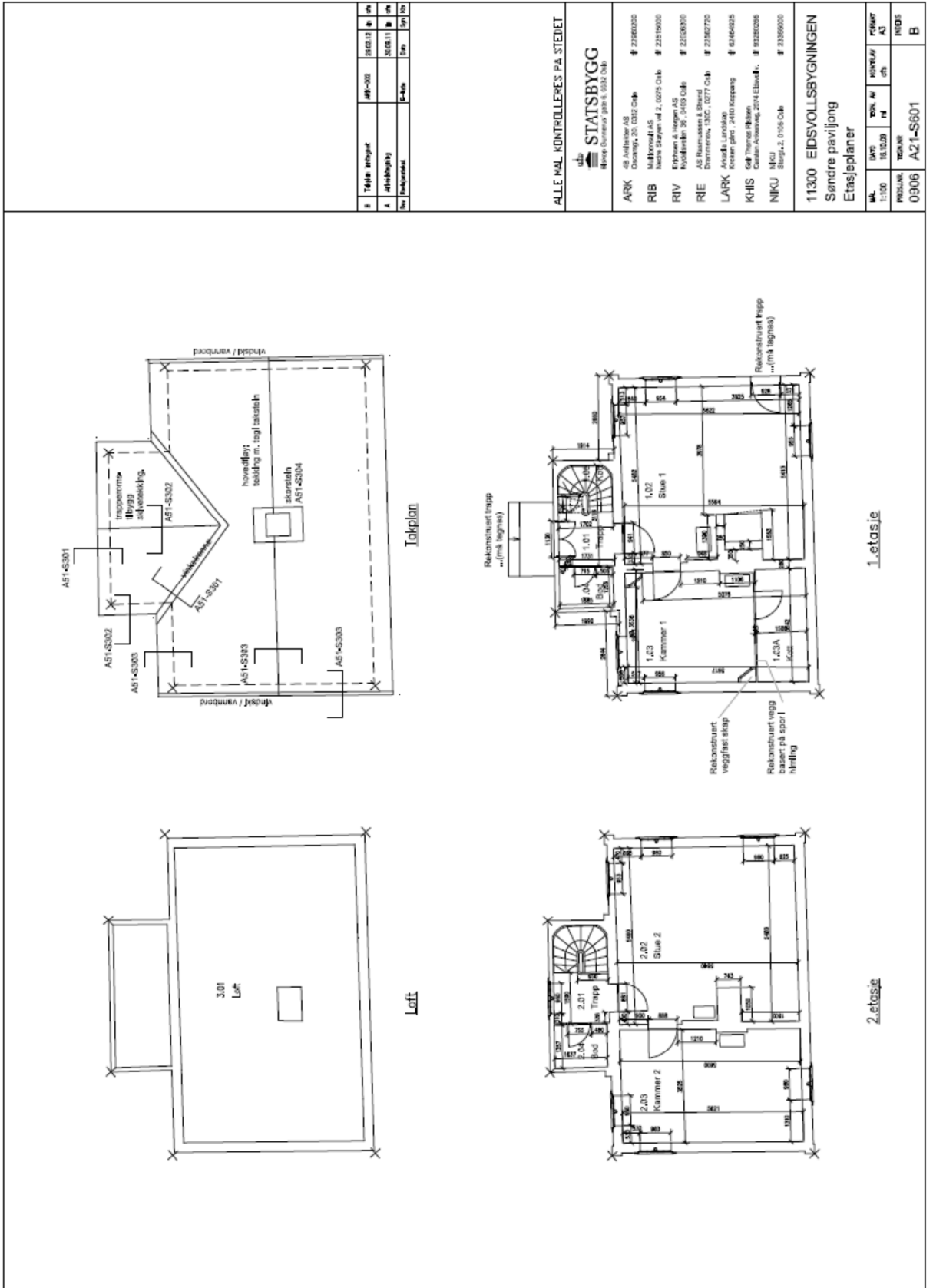
LARK: **LARK** AS
 Adresse: **Lindholmen 1300**, 0277 Oslo
 Telefon: **22 96 2720**

K-HIS: **K-HIS** AS
 Adresse: **Karl Johans Rubein**, 0164 Oslo
 Telefon: **50 10 205**

NIKU: **NIKU** AS
 Adresse: **Norveg 2**, 0162 Oslo
 Telefon: **23 33 0000**

Søndre paviljong			
Fasade vest og øst			
MÅL	1:100	16.10.09	LN
PROSJEKT	0906	A41-S302	INSØG
			A

14.15 Søndre paviljong – plan

ISBN 00-0000-000-0

